

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

**VLIV PROSTŘEDÍ NA ŽÁKY 2. STUPNĚ ZÁKLADNÍCH ŠKOL
V SOUVISLOSTI S NÁVYKOVÝMI LÁTKAMI**

Diplomová práce

Autor:

Romana Vlašínová

Vedoucí práce:

Mgr. Miroslav Procházka, Ph.D.

2011

Anotace

K napsání své diplomové práce jsem si zvolila téma Vliv prostředí na žáky 2. stupně základních škol v souvislosti s návykovými látkami. Toto téma mě zaujalo pro svou důležitost už jen díky tomu, že se týká právě nás, studentů pedagogických fakult, respektive našeho budoucího povolání.

První část práce věnuji teoretickému základu problematiky vlivu prostředí a výchovy na psychiku člověka, socializace, návykových látek a závislostí.

V praktické části práce jsem si za cíl výzkumu stanovila zjistit vybrané charakteristiky rodinného a školního prostředí v souvislosti s výskytem experimentu dětí s návykovými látkami, a to konkrétně s užíváním nikotinu, alkoholu a marihuany. Pro sběr dat jsem zvolila písemný anonymní dotazník. Výzkum byl proveden na 2. stupni Základní školy Hrotovice v Kraji Vysočina. Celkový soubor výzkumu tvořilo 112 respondentů.

Zkoumala jsem 4 hypotézy. Hypotéza č. 1 předpokládala, že zkušenost s návykovými látkami mají starší žáci. Tato hypotéza byla potvrzena. Výsledky potvrdily, že čím vyšší ročník, tím více zkušeností žáci mají.

Hypotéza č. 2 předpokládala, že zkušenost s návykovými látkami mají více chlapci než dívky. Tato hypotéza byla potvrzena ve 2 bodech, a to u kouření cigaret a marihuany, v souvislosti s pitím alkoholu výsledky prokázaly, že dívky mají o procento více zkušeností.

Hypotéza č. 3 předpokládala, že více zkušeností s návykovými látkami mají žáci z města než žáci z vesnice. Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně, neboť děti z městského prostředí mají více zkušeností pouze s pitím alkoholu.

Hypotéza č. 4 předpokládala, že více zkušeností s návykovými látkami mají děti z neúplných rodin. Tato hypotéza se také potvrdila pouze částečně, protože děti z neúplných rodin mají více zkušeností s kouřením cigaret a kouřením marihuany, zkušenosti s alkoholem jsou znatelnější u dětí z úplných rodin.

Cíle mé práce tímto byly splněny.

Uvedenou diplomovou práci je možno také využít jako nástin informací o dané problematice nejen studentům pedagogických a sociálních fakult, ale všem lidem, které toto téma zajímá.

Annotation

I have chosen for my thesis the theme Environment influence on stage 2 pupils of primary school in connection with addictive drugs. The theme took my real interest because of its importance due to the fact that it has a lot to do just with us, namely students of faculties of education or more precisely with our future occupation.

In the first part of my thesis I deal with a theoretical basis of the issue of environment and education influence on human psyche, socialisation, addictive drugs and addictions.

In a practical part I have set a research target to find out some selected characteristics of family and school environment in connection with appearance of experiment children with addictive drugs, it means concretely with use of nicotine, alcohol and cannabis. I have chosen anonymous questionnaire for the data collection. The research was taken at stage 2 primary school Hrotovice in Vysocina Region. The total research complex is comprised by 112 respondents.

I researched 4 hypotheses. The hypothesis No. 1 assumed that older pupils have their experience with addictive drugs. This hypothesis has been proved. The results confirmed that the higher grade the more experience the pupils have.

The hypothesis No. 2 assumed that boys have more experience with addictive drugs than girls. This hypothesis has been proved in two points, it means concerning smoking cigarettes and cannabis but as far as drinking alcohol is concerned the results testified that girls have more experience by one per cent.

The hypothesis No. 3 assumed that town pupils have more experience with addictive drugs than village pupils. This hypothesis has been proved only partly because pupils from town environment have more experience only with drinking alcohol.

The hypothesis No. 4 assumed that children from one parent families have more experience with addictive drugs. This hypothesis has been proved only partly as well because children from one parent families have more experience with smoking cigarettes and cannabis, experience with alcohol is more noticeable in case of children from two parent families.

The targets of my thesis have been completed by this.

This thesis might be also used as an outline of information about the above stated issue not only for students of faculties of education and faculties of social studies but for everybody who is interested in this theme.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vliv prostředí na žáky 2. stupně základních škol v souvislosti s návykovými látkami vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, dne

.....

Romana Vlašínová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce Mgr. Miroslavu Procházkovi, Ph.D. za odborné vedení, poskytování rad a cenných podnětů při zpracovávání práce, za věnovaný čas a trpělivost. Děkuji také vedení a žákům ze Základní školy Hrotovice, že byli ochotni podílet se na výzkumu k této diplomové práci. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a příteli za zázemí, trpělivost a podporu, kterou mi věnovali během mého studia.

Úvod

Tato diplomová práce se bude zabývat vlivem prostředí na žáky na 2. stupni základních škol. Pojem prostředí je velice široký, myslíme tím prostředí sociální, lokální, edukační atd. Pokud chceme pátrat po tom, proč se děti uchylují k návykovým látkám, musíme nejprve zjistit, kde žijí, kde vyrůstají. Rodina, jejich nejbližší formují psychiku dětí, vkládají do nich základní morální návyky, postoje.

Rodina a škola mají v této souvislosti velmi těžkou úlohu, to je více než jasné. V rámci socializace fungují tyto dvě nejdůležitější instituce, které na dítě významným způsobem působí.

Děti jsou velmi křehké osobnosti, které intenzivně vnímají každý podnět. Jsou to individuality se specifickým prožíváním a chováním. Záleží na rodině a škole, jaké podněty dětem nabídnou, záleží ale také na tom, jaké podněty si dítě vybere, zpracuje a zakóduje ve své hlavě.

Další podstatnou část této práce bude tvořit kapitola o návykových látkách, což je téma velmi alarmující, nicméně aktuální. Dochází k nárůstu drogově závislých, jak na legálních látkách, tak na látkách nelegálních. Markantní je situace u mladistvých, jejichž psychická schránka je citlivá, hledají se, poznávají se, často je špatná sociální situace, ve které vyrůstají, nebo vidí užívání návykových látek u svých nejbližších, což je vůbec nejhorší.

Diplomová práce bude rozdělena na 2 části, a to část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části se budu zabývat tím, co je to vliv, jaká prostředí na člověka působí, definicí pojmu socializace, také klimatem školní třídy. Další kapitola se bude zabývat právě tím, proč se objevuje stále více lidí závislých na drogách, dělením drog, ale také např. prevencí.

Cílem praktické části bylo zjistit, jestli mají žáci 2. stupně ZŠ zkušenost s návykovými látkami, a to konkrétně s jakými. Také mě zajímalo, z jakého lokálního prostředí pocházejí, a zda vidí návykové látky u svých nejbližších. Dále mě zajímalo klima školní třídy, jednak jak je vnímají žáci a jednak jak je vnímá učitel.

Téma „*Vliv prostředí na žáky 2. stupně základních škol v souvislosti s návykovými látkami*“ mě zaujalo pro svou důležitost už jen pro to, že se týká věkové skupiny, která mě zajímá z profesního i lidského hlediska, v rámci mého povolání

pedagoga. Považuji proto za důležité nastínit dosavadní poznatky z oblasti sociální i drogové problematiky. Chtěla bych toto téma přiblížit nejen studentům pedagogických fakult, ale celkově všem lidem, které to zajímá.

1. Základní pojmy

1.1 Utváření osobnosti člověka v interakci s prostředím

Prvním základním a pro nás důležitým pojmem, kterým se budeme zabývat, je vliv. Obecně se dá definovat jako působení něčeho na něco. Samozřejmě vliv nemá vždy pozitivní účinek. Můžeme definovat i vliv negativní.

Člověk se jako živá komplikovaná struktura sestává z dílčích elementů, které se navzájem prolínají a doplňují. Jedním z těch dominantních je osobnost. Vlivů, které ovlivňují utváření naší psychiky, je nespočet. Jsou to jednak vnější záležitosti a jednak záležitosti vnitřního charakteru, věci, které se týkají nás samých, přímo naší osobnosti. Můžeme tedy do vlivů vnitřních zařadit vlivy osobní a biologické, do vlivů vnějších potom vlivy přírodního a sociálního charakteru. Všechny již zmíněné vlivy nás nějakým způsobem utvářejí. Na každého jedince mají jiný účinek, a tak mohou v různých situacích působit buď jako stabilizátory, nebo naopak labilizátory. Následující citace nám to lépe ozřejmí: „*Vzájemné a specifické působení různých biologických a sociálních i osobních vlivů na utváření osobnosti způsobuje, že každý člověk je jiný, zvláštní, neopakovatelný.*“ (Kohoutek, 4. 11. 2009).

Z výše uvedených vlivů se dá považovat za ten nejdůležitější vliv sociální. Narodíme se do určité společnosti, která na nás má vliv, nějakým způsobem nás ovlivňuje, formuje, směřuje. Jsme součástí společnosti, dostáváme se do každodenní interakce s ostatními lidmi a komunikujeme s nimi. Neustále tedy ovlivňujeme ostatní a zároveň jsme ovlivňováni.

Psychologický slovník definuje sociální vliv na základě výkladu D. Kreche - „*vliv společnosti na jedince prostředky donucovacími (zákon, vyhláška, sankce), normativními (soc. kontrola, role, obyčej) nebo spontánními (neformální kontakty)*“; v sociologii můžeme najít řadu dalších dělení (Hartl, 1994, str. 232).

1.2 Charakteristika prostředí

Pojem prostředí je ve všeobecném povědomí. Každý si pod ním dokáže něco představit. Zároveň je to oblast, která člověka velice ovlivňuje, aniž si to možná uvědomuje. Z odborného hlediska můžeme prostředí definovat na základě různých typologií, jádro mají ovšem všechny stejné. Jedná se o určitý prostor, který nás obklopuje, ve kterém žijeme, kde se pohybujeme. Existuje nezávisle na našem vědomí. Je to realita, kterou objektivně vnímáme, realita, v níž se odráží náš život, můžeme tedy hovořit o životním prostředí. Výstižně to charakterizuje KRAUS: „*Ve většině definic se uvádí, že tento prostor vytváří podmínky pro život, a hovoříme pak o životním prostředí. V takovém prostoru působí různí činitelé, kteří umožňují organismu žít, vyvíjet se a rozmnožovat.*“ (Kraus, Poláčková a kol., 2001, str. 99).

Životní prostředí, které člověka obklopuje, lze tedy chápat jako prostor, který jedince ovlivňuje, a zároveň ovlivňuje jedinec prostředí. Jsou v neustálé vzájemné interakci. Člověk přijímá podněty z okolí a specifickým způsobem na ně reaguje, může prostředí měnit svou činností, zároveň se prostředí musí částečně přizpůsobit. „*Z širšího celospolečenského pohledu pak můžeme říci, že prostředí je historicky se utvářející systém jako produkt oboustranných vztahů společnosti a přírody.*“ (Kraus, 2008, str. 67).

V knize „*K základním otázkám pedagogiky*“ BLAHOSLAV KRAUS doplňuje náhled na sociální prostředí. Píše, že prostředí představuje jednak hmotnou (jak je vybaveno, jaké faktory v něm působí), jednak duchovní (lidé a jejich vztahy) podstatu. Jak materiální, tak sociální zdroj tvoří různé podněty, které působí na člověka. „*Každý živý jedinec je vybaven jistou adaptibilitou, tj. schopností nějakým způsobem se vyrovnávat s podmínkami ve svém okolí.*“ (Kraus, Vacek, 1992, str. 42).

Přizpůsobování může probíhat jednak aktivně a jednak pasivně. Člověk má možnost buď se přizpůsobit, nebo nějakým způsobem zasáhnout do prostředí a snažit se je změnit. Interakce prostředí a člověka nemusí probíhat vždy pozitivním směrem. Na jednu stranu pro člověka prostředí představuje prostor, kde je schopen existovat a realizovat se. Na stranu druhou ale může přinášet také různé nástrahy, překážky, nečekané situace, které člověka nemile překvapí. To samé můžeme říct o chování člověka k prostředí. Snaží se je přetvořit dle vlastních potřeb, ale zároveň je dokáže ničit (Kraus, Vacek, 1992, str. 42).

Psychologický slovník definuje životní prostředí jako soubor všech vnějších podmínek obklopujících jedince (Hartl, 1994, str. 156).

Životní prostředí můžeme dále dělit na dvě základní prostředí, a to přírodní a společenské, neboli sociální. Na poli sociálním se ve většině definic objevuje skutečnost, že prostředí jakožto určitý vymezený prostor obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti. WROCZYNSKI charakterizuje prostředí jako systém podnětů, který je složkami celé struktury obklopující jedince a vyvolávající psychické reakce (Kraus, 2008, str. 66-67). Dle názorů BLÍŽKOVSKÉHO je životní prostředí část objektivní reality, s níž jsou lidé v interakci, kterou poznávají, hodnotí i přetvářejí, na kterou reagují, které se přizpůsobují (Kraus, 2008, str. 67).

Prostředí není něco neměnného, významným způsobem se na změnách svými zásahy podílí člověk. *„Prostředí není seskupením statických prvků. Může se měnit, přičemž člověk určuje rozsah a směr těchto změn.“* (Kraus, 2001, str. 99).

BLAHOSLAV KRAUS mluví o struktuře životního prostředí. Charakterizuje ji jako propojení sfér různých vztahů:

- 1) vztah „lidé-příroda“ - zahrnuje interakci lidí s živou a neživou přírodou
 - 2) vztah „lidé-kultura“- zahrnuje výsledky lidské činnosti
 - 3) vztah „lidé-lidé“ – představuje vztahy mezi lidmi v sociálním prostředí
- (Kraus, 2008, str. 67)

1.3 Typologie prostředí

Pro lepší pochopení můžeme prostředí rozdělit na jednotlivé typy, a to podle různých kritérií. Je to jednak kritérium velikosti (makroprostředí, mikroprostředí, regionální prostředí, lokální prostředí), dalším typem je prostředí podle povahy činnosti, která je v něm realizována (pracovní, obytné, rekreační), dále dle podílu člověka na vzhledu prostředí (přírozené, umělé), dle prvků, které na dané prostředí působí (přírodní, společenské, kulturní), dále podle povahy daného prostředí (venkovské, městské/velkoměstské) a v neposlední řadě podle četnosti a kvality podnětů, které v daném prostoru působí.

Omezenost a nízká kvalita podnětů je typická především pro nefungující rodiny. V některých rodinách může vše fungovat dobře, ovšem charakter působících podnětů může být jednotvárný. V nejhorším případě hovoříme o deviantním prostředí, které působí negativně na vývoj dítěte. To se stává například v případech, kdy je otec recidivista a matka alkoholička. Ideální tedy je, aby byly podněty vyvážené, kvalitní a aby jich byl dostatek. V takovém případě můžeme mluvit o správném vývoji osobnosti. Jednotlivé typy prostředí se mezi sebou různě prolínají a ovlivňují se. Zásadní pro socializační proces je mikroprostředí, neboť tam podněty působí bezprostředně a velmi intenzivně. Určující je ale makroprostředí, protože poměry ve společnosti ovlivňují všechna další prostředí (Kraus, 2008, str. 68-70).

Pojem mikroprostředí definuje HELUS: *„Ve svém mikroprostředí je jedinec v bezprostředním, důvěrném styku s lidmi, kteří je spolu s ním vytváří, zachází s vybavením, které je jeho samozřejmou součástí.“* (Helus, 2007, str. 88). V prvních dnech a měsících je pro dítě mikroprostředím matka. Postupem času se tohle mikroprostředí rozšíří o rodinu, tedy o omezený počet lidí. Členové rodiny jsou dítěti nejbližší, mluví na něj jazykem jemu srozumitelným, dítě cítí pocit bezpečí a jistoty. Ví, že v rodině zaujímá své podstatné místo. Dalším mikroprostředím může být skupina dětí, které spolu kamarádí, sportovní družstvo či pracovní kolektiv. Všechny tyto skupiny spojuje intenzivní sociální styk, komunikace, spolupráce (Helus, 2007, str. 88).

Tentýž autor definuje také makroprostředí: *„Makroprostředím je to prostředí, které jedinec začleňuje do velkých společensko-kulturních celků. Jeho socializační funkcí je konstituovat člověka v jeho občanství, v jeho přináležitosti ke všeobecné, ale přitom stále konkrétněji se připomínající všelidské pospolitosti. Bez postupného sebeuvědomování dětí a mladistvých v procesech a strukturách makroprostředí není plný rozvoj jejich osobnosti možný.“* (Helus, 2007, str. 91-92).

Ač to tak nemusí vypadat, makroprostředí se může na základě různých mechanismů promítat do mikroprostředí. Konkrétním makroprostředím může být např. církev, ekologická skupina či politické hnutí. Lidé, kteří patří do těchto větších skupin, se můžou znát, ale také nemusí. Z toho vyplývá, že tu funguje jistá anonymita (Helus, 2007, str. 91-92).

1.4 Sociální prostředí

Prostředí, které nás bude zajímat především, je prostředí sociální, neboli společenské. Psychologický slovník charakterizuje společenské prostředí spíše z historického hlediska jako *„historicky podmíněnou společnost lidí a výsledky jejich činnosti, jako je jazyk, věda, technika, umění aj.; jedinec si je osvojuje v průběhu svého života, přičemž přenos z generace na generaci se zrychluje“* (Hartl, 1994, str. 194).

Jak již bylo uvedeno, jednotlivá prostředí se dělí podle určitých kritérií. Velmi důležitá je typologie prostředí, jež jsou charakterizovány působením a utvářením specifických prvků. Podle KRAUSE jsou právě těmito prvky-tvůrci sociálního prostředí především lidé a vztahy, které se mezi nimi utváří. Důležitá je vnitřní struktura a charakter celého společenského řádu. Mezi základní vazby, které se ve společnosti utváří, řadí především ty ekonomické, správní a politické (Kraus, 2008, str. 68).

Svoji teorii BLAHOSLAV KRAUS rozšiřuje v knize *„Základy sociální pedagogiky“* o myšlenku, že sociální prostředí je charakterizováno především hustotou a rozmístěním obyvatel, jejich věkovou, vzdělanostní, etnickou a dalšími strukturami (Kraus, 2001, str. 100).

PRŮCHA definuje sociální prostředí v souvislosti s edukačním procesem: *„Vlastnosti konkrétních edukačních procesů jsou determinovány také charakteristikami společnosti, v nichž probíhají. Jde zejména o charakteristiky dané politickým a ekonomickým uspořádáním společnosti. Edukační procesy v kterékoli zemi probíhají v závislosti na sociální struktuře a sociálních charakteristikách její populace.“* (Průcha, 2007, str. 82).

1.5 Lokální prostředí

Na základě velikosti prostoru dělíme prostředí na 4 základní, a to makroprostředí, mikroprostředí, lokální prostředí a regionální prostředí. Makroprostředí můžeme charakterizovat jako prostor, který je určený pro celou společnost. Na rozdíl od mikroprostředí, které slouží jako bezprostřední prostor pro jedince. Lokální prostředí je spjato převážně s místem bydliště, s obcí nebo městem. Zatímco regionální prostředí

chápeme spíše jako rozlehlejší teritorium, které spojuje určitou sociální skupinu (Kraus, 2008, str. 68).

Lokální prostředí můžeme charakterizovat jako skupinu lidí, která žije na ohraničeném území a má společné i další znaky, jako např. jazyk (nářečí), tradice, hodnoty, symboly. Tato skupina lidí využívá společně i různé instituce a služby. Dále členy této skupiny spojuje jistý pocit sounáležitosti a bezpečnosti. Základní dělení lokálního prostředí je na 2 typy, a to na prostředí městské a prostředí vesnické.

PILCH charakterizuje městské prostředí a přisuzuje mu následující znaky:

- 1) účast obyvatel ve velkém množství různých skupin
 - 2) méně intenzivní či povrchní mezilidské vztahy
 - 3) orientace na konzumní přístup
 - 4) nedostatek výrazných autorit
 - 5) anonymita
 - 6) klesá význam sousedských vztahů
 - 7) časté změny, proměnlivost
 - 8) velké rozdíly jak ve společenském rozložení, tak v profesní oblasti
- (Kraus, 2008, str. 95-96)

Venkovské prostředí tentýž autor charakterizuje víceméně na opačné bázi. Zdůrazňuje, že na venkově fungují bližší mezilidské vztahy, sousedské vztahy, spolupráce, lidé jsou více orientovaní tradičně, na lidovou kulturu, mají blíž k přírodě.

Lokální prostředí je determinováno zeměpisnou polohou a klimatem. Zahrnuje také všechny 3 oblasti – přírodní, kulturní a společenskou, které jsou ve vzájemné interakci.

V minulosti byly rozdíly u těchto 2 typů prostředí patrnější. V posledních letech se odlišnosti eliminují, to znamená, že město a venkov se začínají čím dál více přibližovat. Markantnější změny samozřejmě proběhly na vesnicích vlivem rozšíření masmédií, moderních technologií atd. Ovlivněn byl chod domácností, kulturní život i zemědělská výroba. Venkovský život plyne stále rychleji. Dochází také k většímu sociálnímu styku, neboť se zavedla hromadná doprava a téměř každá rodina je majitelem osobního automobilu. Lidé z venkova dojíždí za prací do větších měst, i to přiblížilo vesnické prostředí tomu městskému. Stále ovšem přetrvává omezenost

obchodů, služeb, v určité míře i bydlení. Je málo pracovních příležitostí, snižuje se počet narozených dětí, tudíž dochází k rušení malotřídních škol. To vše zapříčiňuje vylidňování venkova.

Specifickým typem městského prostředí je sídliště, kde funguje osobitý komplex vztahů. Lidé na sídlištích většinou nemají k dispozici služby, školy, kulturní a zdravotnická zařízení. Při výstavbě sídlišť se v první řadě zapomnělo na děti a jejich využití, to se samozřejmě také promítá do utváření jejich osobnosti.

Novým typem lokálního prostředí jsou satelitní městečka. Jedná se o výstavbu nových lokalit blízko velkých měst, zároveň jsou ale vesnického charakteru. Je to jistý kompromis mezi přirozeným životem ve vesnici a pohodlným životem ve městě. Jednotlivé domácnosti si žijí vlastní život, izolovaně od ostatních. Ráno odjíždí za prací a do škol do nejbližších měst, večer se vrací domů. Se starousedlíky se většinou nesžijí (Kraus, 2008, str. 96-97).

Také JAN ČÁP zdůrazňuje, že je užitečné rozlišovat makroprostředí, mezoprostředí a mikroprostředí.

Makroprostředí je pojem, který zahrnuje poměry ekonomické, politické, kulturní a přírodní, tudíž mluvíme o podmínkách příslušné země a doby.

Do mikroprostředí ČÁP řadí zejména rodinu, školní třídu nebo sportovní oddíl, čili to nejbližší prostředí, které člověka obklopuje.

Mezoprostředí zahrnuje především obec, region a okolí se všemi kulturními, ekonomickými a přírodními podmínkami. Můžeme sem zařadit rodinné přátele i pracoviště rodičů, o kterém se doma mluví. Mezoprostředí se také někdy označuje jako širší prostředí nebo lokální makroprostředí (Čáp, 1993, str. 265).

„V současné době se všeobecně uznává, že na formování dětské psychiky od nejranějšího věku má podstatný vliv především rodina. Ta však je začleněna do mikroprostředí, mezoprostředí i makroprostředí. K pochopení, proč je rodina taková a ne jiná, proč a jak formativně působí na dítě, je nezbytné se seznámit s jejím začleněním do celku prostředí a s mechanismy působení prostředí na rodinu a na dítě.“ (Čáp, 1993, str. 265).

Několik výzkumů potvrdilo, že intelektové schopnosti dítěte podporuje prostředí, ve kterém vyrůstá, konkrétně vyšší vzdělání rodičů, vyšší úroveň škol, příznivé kulturní a ekonomické podmínky, kdežto sociokulturní nevyspělost rodiny a lokálního prostředí působí opačným efektem. Můžeme tedy hovořit o podnětných a nepodnětných rodinách.

Čím vyšší vzdělání rodičů, tím lepších výsledků v testech inteligence dítě dosahuje. Naopak špatné výsledky se potvrzují u dětí, jejichž rodiče mají pouze základní vzdělání. Vzdělání rodičů je ale pouze ukazatelem toho, jak rodina žije, jaké má postoje ke vzdělání, kultuře, a všechny tyto postoje působí na psychiku dítěte.

JAN ČÁP dále zdůrazňuje, že lokální prostředí v sobě zahrnuje spoustu aspektů, které působí jak na jedince, tak na malé sociální skupiny, a to velmi rozmanitě. Lokalita vytváří prostor a podmínky pro činnost v zaměstnání, pro vzdělávání, hry a zájmové aktivity nejrůznějšího charakteru. V tomto typu prostředí se také vytvářejí emoce a samozřejmě má charakter konkrétního prostředí vliv jak na fyzické zdraví jedince, tak na to psychické. Připouští, že rozdíly mezi městem a vesnicí se v průběhu 20. století zmenšily. Přesto ale můžeme stále vnímat odlišnosti především ve způsobu života. Vesnické děti věnují méně času sledování televize, více se pohybují v přírodě, pomáhají s prací okolo domu a zahrádky. Zatímco ve městech je situace odlišná. Lidé z měst mění prostředí alespoň o dovolených a víkendech. To vše se samozřejmě odráží v činnosti dětí a mládeže.

Velkoměsto vytváří prostředí anonymity. Člověk žije mezi spoustou dalších lidí, ale téměř všichni jsou pro něj cizí. To může vést ke vzniku tíživých psychických stavů, k uvolnění morálky a v neposlední řadě k patologickým jevům. Na venkově fungují bližší sociální vazby, lidé se většinou dobře znají, to vede člověka k větší sebekontrolě, někdy ovšem může zasahování do soukromí překročit určitou hranici. V menších městech a na vesnicích jsou lidé pod dohledem ostatních lidí, čili jsou na ně kladeny vyšší nároky na chování a projevy ve společnosti. V takových případech je méně rozvodů, neboť lidé řeší, co by tomu řekli ostatní, takže udržují vztah za každou cenu, což samozřejmě nepůsobí příznivě na vývoj dítěte.

Psychologové z manželských poraden mají zkušenosti s lidmi, kteří se přestěhovali do jiného lokálního prostředí, kde existují odlišné zákonitosti, než na které byli zvyklí. To často vedlo k narušení rodinné situace, k vyhroceným vztahům, někdy k patologickému chování.

ČÁP shrnuje, na čem tedy závisí, které vlivy ovlivní dítě nejvíce: *„Působení vlivů makroprostředí a mezoprostředí na dítě závisí na mikroprostředí a na vnitřních podmínkách jedince, zformovaných v jeho dosavadním vývoji. Zvláště v raném dětství a v mladším školním věku, tedy v době, kdy je dítě vysoce ovlivnitelné, rodiče vybírají, „filtrují“ dítěti vlivy z prostředí, televizní pořady, hračky, knihy a časopisy, příběhy a*

jejich hrdiny, způsob zábavy a odpočinku, zájmové činnosti. Rodiče, učitelé a později také vrstevníci dítěti sugestivně sdělují hodnocení, co je dobré a co špatné, co zasluhuje obdiv a co je naopak směšné, zavrženíhodné apod.“ (Čáp, 1993, str. 271).

Na dítě působí mnoho vlivů, ale také mnoho názorů, které mohou být odlišné. Záleží pouze na něm, jaký postoj si osvojí a k jakému názoru zaujme negativní postoj. To vše je spojené se vztahem dítěte a osoby, která mu názory zprostředkuje, a také na zkušenostech dítěte (Čáp, 1993, str. 265-267, 270-271).

1.6 Edukační prostředí

Pojem edukační prostředí je v pedagogické oblasti poměrně nový. Objevuje se až v moderní pedagogice, tradiční pedagogika tento pojem nezná. To je ovšem podle Jana Průchy velmi nevýhodné, neboť znalost edukačního prostředí pomáhá vysvětlovat jevy edukační reality.

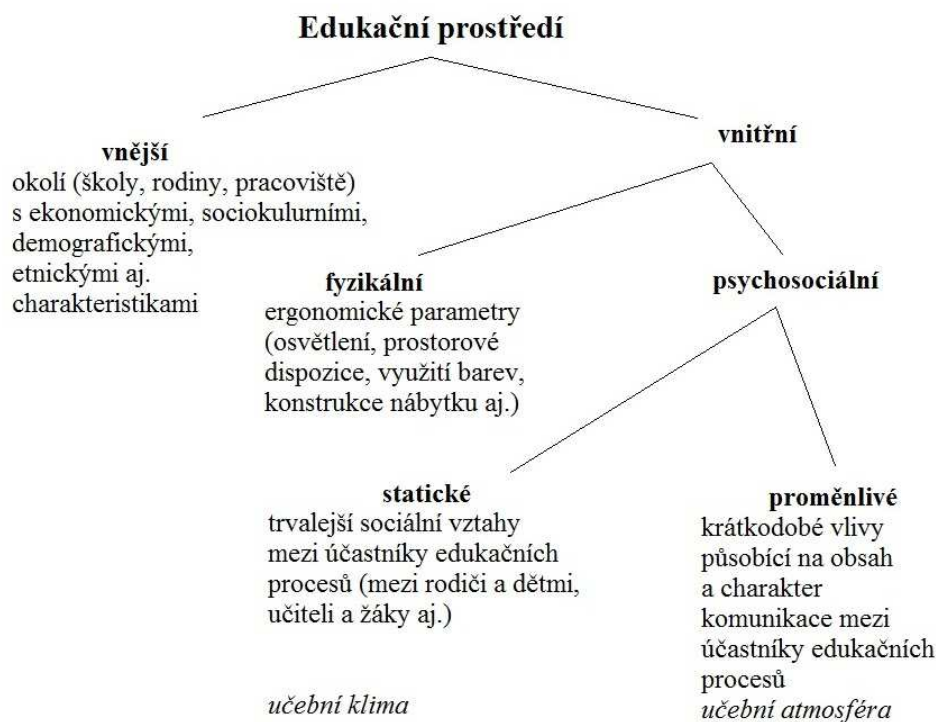
Již ve starověku existovalo vědomí toho, že edukační proces se odehrává v nějakých konkrétních podmínkách. Již JAN ÁMOS KOMENSKÝ ve svém významném díle „Velká didaktika“ (český překlad, 1958, str. 140) vyjadřuje myšlenku, že je nutné vytvořit vhodné prostředí pro výuku. Byl si vědom toho, že edukační prostředí velmi ovlivňuje edukační proces, že v něm působí spousta faktorů, ať již pozitivních či negativních. Dokládá to následující myšlenka: *„Škola sama má být místo příjemné, vábící uvnitř i vně oči. Uvnitř budiž světlý, čistý pokoj, ozdobený všude obrazy, ať už to jsou obrazy znamenitých mužů, ať zeměpisné mapy, ať památky historických událostí nebo nějaké emblémy. Venku pak budiž u školy nejen volné místo k procházkám a společným hrám (poněvadž to se nesmí mládeži odpírat, jak ukážeme níže na příslušném místě), nýbrž i nějaká zahrada, do níž by byli časem pouštěni a naváděni těšit se pohledem na stromy, kvítí a byliny. Když se věc takto zařídí, je pravděpodobné, že děti budou chodit do škol s nemenší chutí, než chodí na jarmark, kde doufají uvidět a uslyšet vždy něco nového.“* (Průcha, 1997, str. 62).

KOMENSKÝ kladl důraz především na to, aby byl pro žáky vytvořen příjemný prostor, ve kterém se pohybovali, ať už vnitřní či venkovní. Takovéto pojetí prostředí, kde měla probíhat výuka, přetrvávalo až do 80. let 20. století (Průcha, 1997, str. 62).

Zároveň se však od 70. let 20. století rozvíjelo i jiné pojetí edukačního prostředí. Pedagogičtí pracovníci začali mluvit o pojmech jako klima či atmosféra třídy a školy. Výzkumníci postupem času zjistili, že edukační prostředí se dá také objektivně popsat a hodnotit. Byla tedy vytvořena metodika pro měření kvality prostředí ve třídách a školách. Školní třída má svoji atmosféru, působí v ní spousta vlivů a odehrávají se tam různé vztahy. Jak dokazují jednotlivé výzkumy, klima třídy má významný vliv na úspěšnost studijních výsledků žáků, tudíž není dobré tento faktor podceňovat (Průcha, 1997, str. 63-64).

Následující schéma naznačuje, jak moderní pedagogika pojímá edukační prostředí:

Obr. č. 1: Pojetí edukačního prostředí

Zdroj: Průcha, 1997, str. 64, obr. 2.2

1.7 Vliv prostředí na jedince

Otázka, nakolik má prostředí vliv na jedince a jeho rozvoj, je předmětem diskusí a úvah po několik staletí. Základy můžeme najít již ve starověkém Řecku. Dále se úvahy rozvíjely v období renesance a osvícenství, kdy se významní myslitelé zamýšleli nad tím, do jaké míry podmínky prostředí a výchova ovlivňují život jedince a jeho psychický vývoj. Důležité myšlenky vyslovil Ch. L. de Montesquieu. Za podstatný faktor vlivu na osobnost pokládal faktor zeměpisný, ale kromě něj i sociální a politický. Důležitost působení vnějších podmínek na jedince zdůrazňoval John Locke, ale především encyklopedisté: *„Úlohu prostředí při utváření osobnosti přeceňují encyklopedisté v době osvícenské (F. M. A. Voltaire, C. A. Helvétius, P. H. Holbach).“* (Kraus, str. 72, 2008).

Největší rozmach psychologických a sociologických teorií nastává v 19. století. Psychologové vidí nejzásadnější vliv na osobnost v genetických dispozicích. Prostředí berou pouze jako vedlejší, druhořadý faktor. W. Stern a E. Thorndike zastávají podobné názory. Domnívají se, že prostředí působí pouze v tom smyslu, že se v něm jedinec může rozvíjet, nikoli jako přímé působení na vývoj člověka. Opačný názor má A. Adler. Dle jeho teorie je sociální prostředí důležitým aspektem pro duševní vývoj člověka, konkrétně rodinné prostředí, které významným způsobem formuje psychiku (Kraus, 2008, str. 72-73).

Dále můžeme hovořit o několika sociologických přístupech, které se svými postoji liší a dívají se na stejnou věc z různých úhlů pohledu. Ať už se jedná o směr mechanistický, antropologický či geografický. Podstatu mechanistického směru můžeme vidět v tom, že výchova představuje zejména přizpůsobování se stávajícím podmínkám a učení se v nich žít. Geografický přístup zdůrazňuje, že rozdílnost lidí je způsobena jejich různorodým zeměpisným rozvrstvením, které má vliv i na výchovu, kulturu atd. Antropologická teorie podává vysvětlení zcela opačné – výchova a kultura, stejně tak fyzický vzhled, jsou dány příslušností k určitému etniku. Vidí v tom jistou předurčenost (Kraus, 2008, str. 73).

V současné době již není pochyb o tom, že společenské prostředí má zásadní vliv na vývoj i chování jedince. Z 1. poloviny 20. století pochází termín „sociální dědičnost“. Jeho autorem je významný sociolog BLÁHA. Chtěl tím vyjádřit, že kromě genetického odkazu si s sebou člověk nese i určité modely a vzorce chování, které se

uplatňovaly v prostředí, kde vyrůstal. Otázka, jaké prostředí je pro člověka ideální, není vůbec jednoduchá. Na druhou stranu ale neznamená, že neutěšené prostředí člověka ovlivní vždy negativně a prostředí s dobrými podmínkami vždy pozitivně: „*Je mnoho jedinců, kteří se narodili a vyrostli v chalupách v lese, ve strádáních a nesnázích všeho druhu, a přesto vynikli. Říkáme, že pronikli přes tyto nepříznivé poměry, jimž děkují za svou silnou konstituci, bystrou inteligenci, zdravý úsudek, solidní morálku a rozvoj nejlepších vlastností. Je ovšem možné, že pro jiné jedince by tyto podmínky byly příliš tvrdé a výsledek by byl nepříznivý*“ (Bláha, 1927, s. 195). Z toho jasně vyplývá, že se jedná o čistě individuální záležitost. Je těžké dopředu odhadnout, jaký vliv bude mít prostředí na jedince, jak se s danou situací vyrovná. Dokonce i výzkumy na toto téma se různí, takže se jedná o stále otevřenou záležitost (Kraus, 2008, s. 73-74).

Vlivy prostředí, které na člověka působí, mohou být jak negativní, tak pozitivní. Jisté je, že ovlivňují chování jedince. Mohou jednat:

- 1) motivovat – aktivizovat k určitému jednání, činnosti
 - 2) podporovat, či překážet v jednání - např. vlivy, které se týkají velikosti prostředí, hluku,...
 - 3) formovat - především prostory, které slouží k nějakému účelu
- (Kraus, 2008, s. 74-75)

Člověk je součástí prostředí - životního, přírodního, ale v neposlední řadě sociálního. Jak dokazují různé případy („vlčí děti“), je nemožné, aby jedinec vyrůstal bez sociálních kontaktů a přitom se dobře fyzicky a psychicky vyvíjel (Kraus, 2008, str. 75).

Všechny případy jedinců, dlouhodobě izolovaných od společnosti, vykazují stejné znaky: „*zakřivení páteře, chůze po čtyřech, velmi nízká úroveň psychického vývoje, vydávání neartikulovaných zvuků, absence lidské řeči, obtížná adaptace sociálnímu prostředí*“ (Prunner, Miňhová, Kubíková, 1993, str. 21-22). U těchto jedinců byly pokusy o socializaci neúspěšné. Bylo nemožné začlenit je do společnosti. Těžce snášeli zátěž jak po psychické stránce, tak i po té fyzické. Jejich vývoj byl narušen, brzy umírali (Prunner, Miňhová, Kubíková, 1993, str. 21-22).

Pro ilustraci můžeme nabídnout autentický příběh „divého chlapce“ Viktora: „*Na sklonku napoleonských válek se setkala vědecká expedice francouzského lékaře dr.*

Itarda, postupující opuštěným lesnatým krajem, s podivnou bytostí, nápadně připomínající opici. Tvora se posléze podařilo „ulovit“ živého a ukázalo se, že jde o „divého chlapce“, který vešel – díky Itardovým zápiskům – do literatury pod jménem Viktor. Zprvu se vnucovaly pochybnosti, jde-li vůbec o člověka; Viktor se projevoval ve všem všudy jako zvíře. Žil zřejmě od útlého věku mimo jakýkoli kontakt s lidmi, společností, kulturou. Nenaučil se tudíž ničemu z toho, co patří k nejzákladnějšímu vybavení člověka: pracovním dovednostem, kulturním návykům, řeči, chůzi po dvou, jednání s druhými lidmi, sebeovládání atd. Naproti tomu v sobě rozvinul to, co musí umět a jak musí vypadat osamocené zvíře, má-li přežít v ryze přírodních celkem nehostinných životních podmínkách, odkázáno jen a jen na sebe. Viktor byl obrostlý srstí, takže mohl přečkat, schoulen do klubíčka noční chlad a dokonce i zimní počasí. Jeho kostra, končetiny, svalstvo byly uzpůsobeny životu ve větvích stromů. Jeho trávicí ústrojí se uzpůsobilo syrové stravě – kořínkům, plodům, hmyzu, syrovému masu ulovených zvířat apod.“ (Hrabal, Helus, 1984, str. 48).

Doktor Itard se Viktora ujal. Náprava byla ovšem velmi pomalá a složitá. Chlapec se postupně odnaučil bát se lidí, ale kolikrát se u něj projevilo zvířecí chování, které měl zažité. Viktor se naučil základy řeči i písma, jíst z talíře a spát v posteli, ale nikdy nedosáhl takové úrovně, aby se o sebe mohl sám postarat. Doktorovo úsilí skončilo brzkou Viktorovou smrtí. Z toho jasně vyplývá, že Viktor zůstal bezpochyby biologickou bytostí, ale nestal se tou sociální, plně se nezačlenil do společnosti, nestala se z něj osobnost, kterou se člověk stává v průběhu socializace (Hrabal, Helus, 1984, str. 48-49).

Existuje různá míra přizpůsobení se prostředí. Pojem adaptace označuje přizpůsobování a vyrovnávání se s přírodními a společenskými podmínkami. Můžeme hovořit o pasivní a aktivní adaptaci. Pasivní adaptace je definována jako přizpůsobování se podmínkám prostředí. Člověk ale může do prostředí aktivně zasahovat, potom tedy mluvíme o aktivní adaptaci (Kraus, 2008, str. 75).

1.8 Vliv lokálního prostředí na výchovu

Vliv lokálního prostředí na výchovu je značný. Každý zkušenější učitel při výuce spatřuje rozdíly u dětí z města a u dětí z venkova. Zásadní odlišnosti lze spatřovat v následujících dimenzích:

- 1) přizpůsobivost - městské děti jsou přizpůsobivější, samostatnější, racionálnější, ovšem méně sebekritické
- 2) vztahy - sociální vztahy ve městě jsou četnější, ovšem na vesnici hlubší
- 3) míra konzervatismu - děti z venkova jsou konzervativnější než děti z města
- 4) míra životní aspirace - městské děti mívají vyšší vzdělání

Různé výzkumy prokázaly, že odlišnosti jednotlivých typů lokalit lze zaznamenat v chování a jednání dětí. Počet obyvatel příliš nehraje roli, nýbrž spíše ekonomicko-hospodářský charakter obce. Na druhou stranu je také prokázáno, že ve městech se více vyskytují sociálněpatologické jevy. Může se tedy jevit, že městské děti mají více výchovných problémů a menší zájem o školu, na rozdíl od dětí z venkova, ale je také potvrzené, že rodiče dětí žijících ve městech více dbají na další vzdělávání.

Významnou dominantou rozvoje osobnosti u mládeže je úroveň kulturního života. Možnost návštěvy divadla, kina, koncertu, galerie děti velice obohacuje. V tomhle případě není ani tak podstatný typ a velikost lokality, jako spíše vztah rodičů k těmto institucím. Důležitá, především pro chlapce, je možnost sportovního vyžití. Jak dokazují výzkumy, přispívá to k pozitivnímu rozvoji povahových rysů. Sportovních příležitostí samozřejmě najdeme více ve městech, zato na vesnicích se děti mohou vyžít ve volné přírodě, což je pro ně přirozenější (Kraus, 2008, str. 98-100).

JOSEF HEDERER doplňuje: „Pro plánování způsobů výchovy je významné, zda jde o město či vesnici, roli hraje kvalita kontaktů mezi obyvateli, i to, zda se děti ve volném čase pohybují venku, nebo jsou díky dopravní situaci spíše vázány na pobyt v budově. Jiné problémy nacházíme ve vilových čtvrtích nebo v panelové zástavbě, jiné v zemědělských či dělnických oblastech. Významné jsou i rozdíly související se společenskou vrstvou rodičů, případně i s odlišným kulturním pozadím (např. u příslušníků různých národností).“ (Hederer, 1994, str. 13).

Důležité tedy je, aby vychovatel správně diagnostikoval také lokální prostředí, v němž dítě vyrůstá, neboť je to jedna z podstatných složek, která ovlivňuje osobnost jedince (Kraus, 2008, str. 98-100).

1.9 Vliv prostředí na rozvoj poznávacích schopností

Prostředí jedince velmi ovlivní na celý život. Každé dítě vyrůstá v prostředí, jehož vlastnosti určitým způsobem ovlivní jeho budoucí vývoj. Rozvoj jeho osobnosti závisí na podnětnosti prostředí, na tom, jaké si osvojí zkušenosti a jak s nimi naloží. Jak již bylo řečeno, tím nejdůležitějším prostředím, které jedince ovlivní z velké části, je prostředí rodinné. Nemálo podnětné je také prostředí školní, kde na dítě působí osobnost učitele. *„Zkušenosti mohou ovlivnit vývoj poznávacích schopností i preferenci určité poznávací strategie. Podle názoru psychobiologů G. F. Michela a C. L. Mooreové (1999) mají procesy, kterými zkušenosti ovlivňují vývoj, dynamickou a nedeterministickou povahu, to znamená, že nelze stanovit jejich hranice. Zkušenosti mohou rozvíjet dokonce i dispozice, které jedinec má, a vytvářet tak příznivé podmínky pro jeho další vývoj.“* (Vágnerová, 2002, str. 17).

Podle ruského teoretika LVA VYGOTSKÉHO (1972) se kognitivní schopnosti rozvíjejí především v sociální interakci s ostatními lidmi, hlavně s rodiči. Jsou tedy značně podmíněny sociokulturně. Sociokulturní prostředí pomáhá rozvíjet inteligenci a zároveň ji v něm uplatňovat. Aby se u dítěte rozvíjely rozumové schopnosti, musí být dodržena základní pravidla výchovného působení, a to podpora a zájem rodičů, neboť nezájem zpravidla snižuje motivaci u dítěte, dále nesmí chybět potřebná intelektuální stimulace, zdůrazňování nutnosti vytvoření si pracovních návyků, důležitá je také spolupráce rodičů s dětmi, ale zároveň směřování dítěte k samostatnosti, a v neposlední řadě také realistická očekávání, není dobré dítě podceňovat, ani přeceňovat.

MARIE VÁGNEROVÁ celou problematiku shrnuje: *„Dítě se může dobře rozvíjet v péči takových rodičů, kteří jsou na přijatelné intelektové a vzdělanostní úrovni, jsou motivováni zabývat se svými dětmi a vzdělání je součástí jejich hodnotového žebříčku. Nejde jen o rozvoj určitých strategií uvažování, ale i o postoj k řešení problémů. Takto získané zkušenosti, které dětské schopnosti rozvíjejí, jsou jiné*

než ty, které závisí na školním vzdělání, ale mohou ke školní úspěšnosti významně přispět.“ (Vágnerová, 2002, str. 19-21).

Problematikou role prostředí ve výchově se zabývá i BLAHOSLAV KRAUS. Výchovný proces se musí odehrávat vždy v nějakém prostředí. Výchovný proces je také charakteristický interakcemi mezi jednotlivými aktéry procesu, zpravidla to jsou rodiče a děti (Kraus, 2008, str. 76).

Jak doplňuje HEDERER: *„Na vychovatele, který se věnuje dětem, a tedy budoucnosti, se kladou zvláštní nároky. Výchova zajišťuje předávání našeho kulturního bohatství a určuje další generaci cíl, hodný jejího snažení a zájmu.*“ (Hederer, 1994, str. 8).

Vychovatel formuluje konkrétní výchovné cíle, vychovávaný je tedy ovlivňován vychovatelem, ale i prostředím. Prostor plní 2 zásadní funkce při procesu výchovy:

- 1) První funkce je situační, neboť každé výchovné působení se odehrává v nějakém prostředí, v prostoru (domov, školní třída, klubovna,...), který vytváří vnější podmínky pro výchovný proces, je to v podstatě jakási kulisa. Samozřejmě, že výchovné cíle někdy nejsou v souladu s kvalitou prostředí, což není ideální.
- 2) Druhou funkci můžeme označit jako výchovnou. Výchovný proces na každého člověka působí individuálně. Stejně jako typ prostředí, ve kterém se právě nachází. Jinak se jedinec bude chovat doma, jinak ve školní třídě, na sportovním hřišti, v divadle či na školním výletě. Obecně platí, že čím lepší jsou podmínky v rámci prostředí, tím vyšší je výkonnost.

Výchova je záměrné, plánované působení na člověka, zatímco prostředí působí přirozeně, přesto je manipulační účinek prostředí zjevný. Může to ale přinést jisté výhody, neboť jak již bylo naznačeno, pokud si vychovávaný uvědomuje co nejméně, že je vychováván, tak je výchovný proces nejúčinnější (Kraus, 2008, str. 76-77).

1.10 Socializace

Socializace je pojem často užívaný a diskutovaný. Stručně řečeno, socializace je začleňování člověka do společnosti. To je ovšem definice velice jednoduchá. Celá problematika je ve skutečnosti velmi složitá a rozsáhlá.

Dítě je po narození zcela nesoběstačné, ke svému přežití potřebuje pomoc a zkušenosti rodičů. Poskytují mu základní životní potřeby, jako je jídlo, pití, hygiena, důležitá je i komunikace s ním. „Člověk se vlivem působení společnosti rozvíjí, přizpůsobuje se podmínkám společnosti, ve které žije.“ (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, str. 123-124).

Přirozeně, pro svůj život člověk potřebuje kontakt s ostatními lidmi ve společnosti. Bez společnosti by člověk sám nepřežil. Tudiž je nutné, aby se do ní nějakým způsobem začlenil (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, str. 123-124).

Z. MATĚJČEK (1992) definuje socializaci následovně: „*Proces socializace znamená celoživotní vývoj člověka ve společenskou bytost. Není to ovšem jen pasivní vrůstání člověka do společnosti nebo jednostranné ovlivňování člověka prostředím, nýbrž tvořivý proces, na kterém se člověk sám podílí.*“ (Vágnerová, 2002, str. 215). Z definice jasně vyplývá, že společnost ovlivňuje jedince takovým způsobem, který je pro nic typický. Rozvíjí u jedince takové vlastnosti, které považuje za podstatné. Je zřejmé, že jedinec se na socializaci podílí také aktivně. Vybírá si podněty, které následně zpracovává, a jeho působení vyvolává určité reakce ostatních lidí (Vágnerová, 2002, str. 215).

BLAHOSLAV KRAUS charakterizuje socializaci jako proces, při kterém se člověk přeměňuje z bytosti biologické na bytost sociální, tedy začleňuje se do života dané společnosti a učí se v ní žít. Socializace probíhá celý život. V jeho průběhu si člověk postupně osvojuje návyky dané společnosti, jako je například jazyk, kultura, normy, chování. Také je schopný navazovat vztahy a přebírat různé společenské role, Kraus mluví o sociabilitě. Jedná se o dispozici, která je člověku vlastní. Socializace úzce souvisí s pojmem prostředí, neboť socializace vždy probíhá v nějakém prostředí. Socializace také úzce souvisí s pojmem výchova, která probíhá primárně v rodinném prostředí a je nezbytně nutná pro správný psychický vývoj jedince.

PELIKÁN (2002) vidí výchovu jako proces, při kterém se záměrně a dlouhodobě působí na osobnost s cílem dosáhnout trvalých změn pozitivního charakteru v jejím

vývoji. Ono působení může být jak přímé, tak nepřímé. V prvním případě se jedná o záměrné ovlivňování jedince, v druhém případě mluvíme o vytváření podmínek pro rozvoj člověka jako autentické socializované bytosti, která je schopná vytvářet vztahy s ostatními lidmi. Čím méně má vychovávaný pocit, že je vychováván, tím účinnější se proces výchovy jeví. Je to v podstatě řízená socializace, která člověka připravuje pro život v konkrétní společnosti. Důležité je, aby jedinec uměl nabyté poznatky uplatnit v praxi, aby byl soběstačný a zvládal nástrahy reality (Kraus, 2008, str. 59; 64-65).

Socializační proces samozřejmě začíná v rodině, u lidí, kteří jsou nám nejbližší, se kterými trávíme nejvíce času a kteří nám zajišťují základní životní potřeby. Dítě naslouchá lidské řeči, učí se mluvit, ale také ty nejzákladnější sociální návyky, které jsou pro život ve společnosti nezbytné (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, str. 124).

BLAHOSLAV KRAUS tento procesu nazývá „*primární socializace*“, kdy „*rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů. Škola jako další společenská instituce navazuje na působení rodiny a výsledky primární socializace.*“ (Kraus, 2008, str. 59-60).

Marie Vágnerová uvádí, proč je rodina tím nejvýznamnějším prostředím:

- poskytuje dítěti zkušenosti, které mu pomáhají nahlížet na svět určitým způsobem, určují, jaké podněty bude vnímat, jak je bude chápat a zda pro něj budou důležité
- dítě by mělo v rodině vnímat pocit bezpečí a jistoty, pozitivní nálada ovlivňuje celé rodinné klima, ovlivní i to, jaké bude mít dítě výsledky ve škole, jeho motivaci a sebedůvěru; dítě by mělo mít dobré citové zázemí
- sociokulturní úroveň rodičů se přenáší i na dítě, takže čím vyšší úroveň, tím lépe bude dítě vybavené pro budoucí život, projeví se to jak ve škole, tak ve vztazích s druhými lidmi
- význam určitých podnětů určují rodiče, tzn., že posilují rozvíjení takových kompetencí, které považují za důležité, a naopak zdůrazňují, které kompetence jsou zbytečné, které nemají význam

(Vágnerová, 2002, str. 17-18)

Další fází socializace je kontakt s vrstevníky, především se spolužáky. Jedinec se učí pracovat ve skupině, rozumět potřebám ostatních, vnímat jejich názory, dělat kompromisy, naslouchat, pomáhat, přiznat chybu atd. (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, str. 124-125).

Škola je tedy další významné prostředí, které ovlivňuje rozvoj dětských schopností. Samozřejmě záleží na pravidelné docházce, kvalitě výuky, na osobnosti učitele, ale také na postoji rodičů ke škole, ke vzdělávání. K pozitivnímu rozvoji dítěte přispívá, když rodiče dbají na dodržování pravidel stanovených školou, tím učí dítě disciplíně, odpovědnosti a částečně i samostatnosti (Vágnerová, 2002, str. 22).

V dospělém věku člověka v rámci socializačního procesu nejvíce formují životní partneři, dobří přátelé, ale také například pracovní kolektiv. Nejsou to ovšem pouze fyzické osoby, které osobnost ovlivňují. Je to také prostředí, společenské zřízení, ale roli hraje i to, zda člověk žije ve městě či na vesnici. Nejvíce podnětů vnímáme v průběhu dětství a dospívání, ale zkušenosti získáváme i v dospělém věku. Některé situace nás mohou stále překvapovat a poučovat. Člověk se socializuje po celý život. Jedinec, který se nedostatečně socializoval, je špatně vychovaný, nepřizpůsobivý a konfliktní (Rozsypalová, Čechová, Mellanová, 2003, str. 124-125).

Prostředí, ve kterých socializace probíhá, se mohou kvalitativně lišit. Pokud jedinec vyrůstá v nepříznivých podmínkách a působí na něj nepříznivé vlivy, může se jeho chování odchylovat od norem, které daná společnost uznává. Pokud tedy člověk začne porušovat zavedené, společností uznávané normy, můžeme hovořit o deviantní socializaci. V případě, že by se chtěl člověk opět vrátit do normálního života, musí projít procesem resocializace, čili procesem jisté nápravy (Kraus, 2008, str. 60).

Podle teorie MILANA NAKONEČNÉHO z roku 1970 se socializací rozumí proces vývoje, kdy se člověk mění z biologické bytosti na bytost sociální. Sociální bytost se účastní kulturního a společenského dění. Člověk se učí sociální komunikaci, osvojuje si různé dovednosti, připravuje se na své životní role, učí se fungovat tak, jak je to pro dospělého člověka nezbytné (Prunner, Miňhová, Kubíková, 1993, str. 21).

Podobně charakterizuje socializační proces HELUS (1973): „Člověk dostává úkol stát se člověkem se všemi těmi vlastnostmi, které jej jako člověka kvalifikují v jeho společenském prostředí a zároveň jsou mu poskytnuty prostředky k řešení tohoto úkolu.“ (Prunner, Miňhová, Kubíková, 1993, str. 21).

Psychologický slovník nabízí ucelenou teorii: „socializace – postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých spol. skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů; součástí socializace je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti; podle S. Freuda se s. odehrává ve stadiích: orální (v popředí je sání, dumání aj. orální aktivity), anální (v popředí jsou mechanismy vyměšování), oidipovské (konflikt s otcem, matkou), dospělosti“ (Hartl, 1994, str.194).

Socializačním procesem osobnosti se zabývá především sociální psychologie. Je to jeden z jejích hlavních a velice náročných úkolů. S tematikou socializace mají samozřejmě co dočinění i jiné vědní obory, jako je například sociologie, sociální pedagogika a vývojová psychologie. Vývoj a rozvoj osobnosti se děje na základě 3 zdrojů, které se vzájemně prolínají. Jedná se o biologické předpoklady, vnější vlivy (to je především působení prostředí a ostatních lidí ve společnosti) a uspokojování potřeb, zájmy socializovaného člověka. Tyto zdroje se aktivizují v průběhu socializace, která musí začít od nejútlejšího věku. „Je tomu tak zejména proto, že dětství a dospívání charakterizuje často zvýšená citlivost pro přijetí určitých socializačních vlivů, pro vštípení (impregnaci) určitých zkušeností a dojmů do formující se osobnosti. V tom smyslu bývá používán termín „citlivé“ neboli „senzitivní“ období.“ (Hrabal, Helus, 1984, str. 46-49, 53-54).

Člověk je nejen socializován působením společenského prostředí, ale také socializuje sám sebe. Jsou na něho společností kladeny velké nároky, především na to, jak se bude chovat v určitých situacích, jak se projeví jeho vlastnosti. Sociální okolí určuje normy a na jedinci je, aby je dodržoval. V určité fázi vývoje si ale osobnost stanovuje normy a hodnoty sama, za své jednání nese zodpovědnost a sama si určuje, do jaké míry je její chování vhodné (Helus, 1973, str. 42).

PAVEL ŘÍČAN (1972) konstatuje: „Každý člověk je prakticky od prvních okamžiků narození vystaven očekáváním, která tvoří svého druhu prostor, do kterého je mu dovoleno vrůstat a do kterého má povinnost vrůstat. Když se vyvíjí ve smyslu těchto očekávání, je odměňován... Vyvíjí-li se v rozporu s těmito očekáváním, je trestán.“ (Vágnerová, 2002, str. 216).

Jak dokládá i BLAHOSLAV KRAUS: „Socializace vede k osvojování si určitých sociálních rolí, tj. způsobů chování, které sociální okolí očekává na základě

věku daného jedince, jeho pohlaví a společenskému statusu.“ (Kraus, 2008, str. 60). Tento proces socializace můžeme charakterizovat také jako společenskou adaptaci. Socializace je společenský jev a společenský mechanismus (Kraus, 2008, str. 60).

ALAN (1989) nabízí další dělení životních etap, a to na 4 zásadní:

- 1) Dětství – toto období trvá od narození do přibližně 15 let, je to nejdůležitější období pro vývoj osobnosti, člověk si staví pevné základy; zároveň je podstatné, v jakém prostředí vyrůstá a jakými lidmi je obklopen; dětství je uzavřeno ukončením povinné školní docházky, kdy jedinec rozhoduje o své další životní cestě, zvažuje své možnosti.
- 2) Mládí – mluvíme o nejproblematictější období, kdy jedinec hledá sám sebe; za poslední roky se dospívající lidé vyvíjejí fyziologicky rychleji, zato psychicky a sociálně pomaleji, a to je důvodem mnoha konfliktů a paradoxů – na jednu stranu by chtěli, aby se s nimi jednalo jako s dospělými, na druhou stranu odmítají akceptovat dodržování zákonitostí, které jsou pro dospělé charakteristické; jedná se o velmi specifickou skupinu, která vyznává svůj styl (hudba, oblékání, komunikace,...), zároveň je vnitřně diferencovaná (studenti, učni, nezaměstnaní,...); toto období je také typické tím, že jedinec ukončuje vzdělání, vydává se na profesní dráhu, navazuje intenzivní vztahy s druhým pohlavím, zakládá rodinu, tedy snaží se přizpůsobit nové životní etapě.
- 3) Dospělost – toto období je charakteristické jistou zralostí, která se u jedince projevuje v prožívání a chování; člověk se realizuje jak v rodinném životě, tak v tom profesním; v prvním případě se snaží zajistit zázemí a bezpečnost pro svoji rodinu, v druhém případě si zvyšuje kvalifikaci a sbírá nové zkušenosti, zároveň se může realizovat ve společenském životě v rámci obce, ve které žije.
- 4) Stáří – jedinec bilancuje svůj život, zamýšlí se nad tím, co se mu v životě podařilo či na co by raději zapomněl, každý se se stářím vyrovnává jinak, ale obecně platí, že klesá jak fyzická, tak psychická kondice, zároveň se člověk může radovat z vnoučat, z úspěšných dětí, možnosti odpočinku a klidu.

(Kraus, 2008, str. 62-63)

Na závěr této kapitoly bychom mohli shrnout, že téměř každá zkušenost dítěte je podmíněna sociálně. V průběhu života se jedinec dostává do styku s různými sociálními

skupinami, do kterých se začleňuje, je jimi ovlivňován. Každá skupina je svým způsobem specifická. Každá zkušenost je pro člověka obohacující, přispívá k rozvoji jednotlivých kompetencí (Vágnerová, 2002, str. 215).

1.11 Vzájemné působení prostředí a člověka při vykonávání činnosti

Interakce člověka a prostředí probíhá zejména při lidské činnosti. Náš život se skládá především z činností. Rozbor činností člověka je součástí psychologického obrazu člověka. Pojem činnost se obecně chápe v širokém významu, v pojetí psychologie je ovšem užší. JAN ČÁP zahrnuje např. činnost ve volném čase, práci, činnost spojenou s učením a vzděláváním se a taktéž hru. *„Lidská činnost je vždy složitý proces, v němž se účastní celý člověk, ne pouze některá jeho část, nebo dílčí funkce. Lidská činnost zpravidla zahrnuje různé vnější pohyby a také vnitřní, psychické procesy. Teprve určité uspořádání těchto částí vede k dosažení cíle celistvé činnosti.“* (Čáp, 1993, str. 22). Vnější činnost mohou sledovat ostatní lidé, neboť zahrnuje pohybové aktivity, ty u vnitřní činnosti absentují (Čáp, 1993, str. 22).

Interakce člověka s prostředím by měla dosáhnout svého cíle, a to dobrých výsledků činnosti. Při jednotlivých činnostech působí psychické jevy. Lidská psychika se v činnostech podstatným způsobem projevuje, působí v nich a formuje se v nich. *„Psychologický rozbor kterékoli činnosti vychází z popisu průběhu příslušné činnosti a z jejího rozčlenění na části. V lidských činnostech zpravidla můžeme rozlišit 3 základní fáze: přípravu, vlastní vykonávání činnosti a zakončení.“* (Čáp, 1993, str. 23).

V přípravné fázi se člověk rozhoduje, jakou činnost zvolí, vybírá si materiál, také postup, ale především cíle dané činnosti. Projevuje se jeho vůle, motivace, myšlení, představivost apod. JAN ČÁP hovoří o tzv. vnitřní přípravě. Zatímco tzv. vnější příprava se týká především pomůcek a zajištění dostatečného prostoru pro vykonání činnosti.

Vlastní činnost zahrnuje jak vnější pohyby, tak i psychické procesy, např. myšlení, vnímání, hodnocení a srovnávání. Tyto 2 zásadní složky se navzájem prolínají a doplňují.

Zakončení činnosti je spojeno se srovnáním výsledků s původně zamýšleným cílem, případně s opravou nedostatků (Jan Čáp, 1993, str. 14).

Psychické jevy hrají důležitou roli při vykonávání činnosti. Následný rozbor dané činnosti se tedy soustředí především na to:

- 1) které konkrétní jevy při činnosti působí
- 2) jakým způsobem psychické jevy reagují na vnější podněty
- 3) jaký vliv mají psychické jevy při působení jedince na prostředí
- 4) jak se při zkoumané činnosti psychické jevy rozvíjejí

(Jan Čáp, 1993, str. 25)

1.12 Klima školní třídy

„Při interakci v kterékoliv lidské skupině existuje cosi „nehmatatelného“, ale silně jednotlivci pociťovaného, co bývá označováno jako nálada, ovzduší, atmosféra, klima apod.“ (Průcha, 2007, str. 339). Již od 30. let se odborníci zabývají těmito subjektivními projevy a mají k dispozici různé sociometrické měřící techniky.

Edukační proces se odehrává především ve školní třídě za účasti učitele a poměrně velké skupiny lidí, žáků. Učitelé si byli vědomi toho, že ve třídě působí něco specifického, ovšem nedokázali to identifikovat, a nevěřili ani tomu, že se tyto jevy dají měřit. Přitom každý žák může říct, co se mu ve třídě líbí, co se mu nelíbí, za jakých podmínek se cítí příjemně, v jakém případě se mu dobře pracuje. Těchto subjektivních výpovědí se začalo využívat, aby se vyučování mohlo analyzovat také z jiného úhlu pohledu (Průcha, 2007, str. 339).

Jedním z protagonistů takového přístupu je BARRY J. FRASER. Základním principem Fraserova přístupu je to, že klima třídy není pozorováno přímo, nýbrž je popisováno účastníky. Fraser to vyjadřuje následovně: *„V protikladu k metodám, které jsou založeny na vnějším pozorování, náš přístup... definuje prostředí třídy v termínech vnímání tohoto prostředí žáky a učiteli.“* (Průcha, 1997, str. 340). Pro identifikaci klimatu třídy byly zkonstruovány speciální dotazníky. Je jich několik a mají zajímavou konstrukci (Průcha, str. 2007, str. 339-340).

Různé výzkumy potvrdily, že žáci základních a středních škol vnímají klima třídy jako prostředí, ve kterém se projevuje nízká spolupráce a podpora, ovšem vysoká soutěživost. Žáci mezi sebou soupeří, především o to, kdo získá lepší známku, a málo se

navzájem podporují. To se potvrdilo i u zahraničních škol standardního typu, neboť je logické, že klima třídy bude mít společné rysy bez ohledu na etnické a jazykové rysy, protože stále se jedná o tentýž edukační proces, který se odehrává ve třídě za účasti učitele a žáků. Z tohoto pohledu je edukační proces ve všech státech stejný. Dále je zjevné, že žáci vnímají klima třídy odlišně než jejich učitelé, především v těchto oblastech: zapojení žáků do aktivit, pomoc učitelů žákům, organizovanost a pořádek ve vyučování, jasnost pravidel stanovených učitelem. Lze říct, že v rámci těchto kategorií vidí učitelé situaci lépe, zatímco žáci hůře. Shodují se ovšem v tom, jaké by mělo být optimální klima (Průcha, 1997, str. 346-348).

Náhled na klima ve školní třídě nám nabízí také HELUS: *„To, co se děje mezi učitelem a jednotlivými žáky, se promítá do psychosociálního klimatu/atmosféry třídy. A psychosociální klima třídy je významným činitelem spokojenosti žáků ve třídě, ovlivňuje jejich učení a výkony, a zpětně působí i na rozpoložení učitele samotného. Učitel se musí zajímat nejen o žáky jako jednotlivce, ale musí brát také v úvahu, že tito jednotlivci jsou pospolu ve školní třídě jako určité sociální pospolitosti, malé sociální skupině.“* (Helus, 2007, str. 249). Čili přestože učitel při nějaké příležitosti ve třídě komunikuje pouze s jedním žákem, dotýká se to celé třídy jakožto malé sociální skupiny, vnímají to všichni a působí to na ně.

Dalším důležitým aspektem je oblíbenost či neoblíbenost žáků, to nám vytváří specifickou konstelaci vzájemných vztahů. Mluvíme o jedincích oblíbených, závislých (sdružují se kolem třídních „hvězd“) a izolovaných. Je zřejmé, že třídní oblíbenci budou mít největší vliv na jednání a hodnoty příslušné skupiny, bylo by tedy ideální skrze ně pedagogicky působit a tak vlastně ovlivňovat ostatní (Helus, 2007, str. 250-251).

Významným aspektem v souvislosti s klimatem třídy je bezpochyby soudržnost třídy. Ta se projevuje v motivaci žáků dávat přednost své třídě před těmi ostatními. Dále je třeba, aby se izolované děti zúčastňovaly aktivit spojených se třídou, aby se zapojovaly do kolektivu, neboť jejich izolovanost může snížit jednak kohezi třídy a jednak i její prospěch (Helus, 2007, str. 251-252).

Odborníci se přou o to, kdo především vytváří klima ve třídě. Někteří míní, že hlavním zdrojem jsou žáci, jiní zase, že hlavním zdrojem utváření klimatu je učitel. Žáci jsou individuality se specifickým prožíváním a chováním, ale učitel je osobnost, která celý edukační proces řídí a opravdu má tu moc velmi ovlivnit atmosféru ve třídě. *„Při interakci ve vyučování uplatňují učitelé své vlastní, individuálně odlišné způsoby*

komunikace s žáky – např. jeden učitel mluví hodně v hodině, jiný je komunikačně úspornější, jeden učitel žáky často chválí, jiný je často kárá a ironizuje apod. Těmito postupy vytváří učitel specifické komunikační klima.“ (Průcha, 2007, str. 351).

Učitel si v průběhu své praxe vytváří osobitý styl komunikace se žáky, který se s přibývajícím praxí víceméně nemění. Dále výzkumy potvrzují, že čím více se žáci aktivně zapojují do výuky, tím efektivnější edukační proces je (Průcha, 2007, str. 350-352).

ZDENĚK HELUS hovoří o pozitivním a negativním třídním klimatu. V prvním případě se žáci navzájem motivují, podporují, vytvářejí společně dobré podmínky pro vyučování. V druhém případě se žáci navzájem ruší, ti, co učení nebaví, zesměšňují své spolužáky, kteří mají zájem se něco naučit.

Pozitivní klima samozřejmě napomáhá realizovat to, co jsme stanovili jako vzdělávací cíl. Mezi základní kompetence učitele musí tedy patřit řízení třídy tak, aby se v ní rozvinulo pozitivní klima. Takováto kompetence zahrnuje:

- 1) jasnost komunikace se žáky, organizace aktivit a konkretizaci požadavků – učitel bere na vědomí to, co žáky zajímá, podněcuje tvořivost, spolupráci a vzájemnou pomoc
 - 2) čerpat z reakcí žáků informace o vlastním pedagogickém působení, čili zjišťovat, zda je výuka efektivní
 - 3) učitel by měl dávat ve třídě najevo, že je pro něj důležité vzdělávání žáků a jejich pokrok, že s nimi spolusdílí jak úspěchy, tak i neúspěchy - učitel by měl chápat potřeby žáků, měl by umět pomoci, najít vhodná řešení v určitých situacích
 - 4) ukázat žákům nadšení pro svůj předmět a pro probírané učivo, tím je možné je motivovat
 - 5) naučit žáky přejímat zodpovědnost za jejich vzdělání, budoucnost, kvalitu života - žák by měl umět zhodnotit situaci, spolužáky i sebe sama
- (Helus, 2007, str. 255-256)

Můžeme tedy shrnout, že na klimatu třídy se bezpochyby podílí jak učitel, tak žáci. Učitel samozřejmě svým vedením, komunikací se žáky, celkovým přístupem k nim jako k individualitám a nadšením pro svůj předmět. Žáci by měli tvořit dobrý

kolektiv, ve kterém bude podstatnou roli hrát spolupráce, pomoc, komunikace, tolerance a motivace chtít se něco naučit.

2. Charakteristika návykových látek a jejich účinky

2.1 Příčiny vzniku závislosti na návykových látkách

Užívání drog je známo snad ve všech kulturách, ať už nám blízkých, či vzdálených. Často byly omamné látky spjaty s různými rituály. S vývojem společnosti prochází svou dynamikou i drogy. V případě, že řešíme problematiku drog, je nutné zaměřit se na ni v kontextu sociálněpatologických jevů (Vavřík, 2010, s. 11, 13).

Je v obecném povědomí, že se v posledním letech čím dál více mezi lidmi rozšiřují návykové látky, které negativně ovlivňují psychické a fyzické zdraví jedince. Stále markantněji se tento jev objevuje u dospívajících, kteří si účinky těchto látek téměř neuvědomují a nejsou schopni domyslet důsledky jejich užívání. Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, na děti velmi působí prostředí, ve kterém vyrůstají, ať už to jsou nejbližší, tedy rodina, spolužáci nebo kamarádi, se kterými tráví volný čas.

Období dospívání je pro děti velmi citlivé, procházejí velkými změnami psychickými, fyzickými a sociálními, a to s sebou nese výkyvy v sebehodnocení a sebevědomí. Mají pocit, že musí někomu něco dokazovat, že se dokážou vyrovnat ostatním a v neposlední řadě za tím stojí touha poznat něco nového, získat novou „životní zkušenost“. Nejen, že se chtějí vyrovnat svým vrstevníkům, „netrhat partu“, chtějí se vyrovnat i dospělým, vypadat zajímavěji, vyspěleji.

Nejvíce se u mladistvých objevuje pití alkoholu a kouření cigaret, což mají z větší části spojené s akcemi, které navštěvují ve volném čase. Buď se chtějí odlišovat od těch „normálních“, nebo se chtějí naopak tímhle způsobem začlenit do kolektivu. Ovlivnitelnější jsou mladiství, kteří prožívají náročné období, například rozvod rodičů, smrt někoho blízkého, týrání či zneužívání, také děti, které mají malé sebevědomí a jsou ponižováni ostatními. V těchto případech dítě snadněji podlehne, potřebuje utéct z reality do nějakého „příjemnějšího světa“, kde mu bude lépe. Negativně na dítě také působí, když vidí užívání návykových látek u svých nejbližších, tedy v rodině.

U dětí je typické tzv. denní snění, kdy si představují samy sebe v nějaké důležité a příjemné roli, v situaci, ve které by se chtěly právě ocitnout. A právě takové pocity a stavy přinášejí návykové látky.

Drogy jsou tedy vyhledávány především proto, aby se realita nahradila nějakým jiným světem, ve kterém se na chvíli změní vnímání a prožívání. Že jsou s užíváním

drog spojena zdravotní rizika, to mladého člověka v danou chvíli nezajímá. Důsledky ovšem většinou bývají vážného charakteru (Dytrych, Matějček, 1997, str. 12-13).

SKÁLA píše, že drogová závislost, pokud je to tedy skutečně závislost, je v každém případě onemocnění, které vzniká v důsledku užívání drog, a tak je potřeba celou situaci chápat. Závislost není jednoduchá, je třeba s ní bojovat, a málokdo to dokáže (Skála, 1987, s. 14-15).

Podle *Světové zdravotnické organizace* lze dělit závislost na jednotlivé typy podle drogy:

- 1) morfin
- 2) alkohol a barbituráty
- 3) kokain
- 4) hašiš, marihuana
- 5) amfetamin
- 6) kachu (účinná látka cathin v kachu jedlé)
- 7) halucinogeny
- 8) analgetika
- 9) anxiolytika
- 10) těkavé látky (např. toluen, aceton)
- 11) tabák
- 12) kofein (káva, čaj)

(Skála, 1986, str. 41)

Jednotlivé typy se liší jak závislostí psychickou, tak závislostí somatickou. Psychická závislost je jasně vyjádřená u alkoholu, kokainu, morfinu. Tělesná závislost je zřejmá u opiátů a barbiturátů (Skála, 1986, str. 41-42).

2.2 Co je to droga

Návykové látky jsou celosvětovým problémem, který se nedaří řešit. Drogy se objevují v médiích, v novinách, časopisech. Často můžeme ve zpravodajských relacích vidět nelegální výrobu, zabavování drog či zfetované narkomany, kteří světu drog

naprosto propadli. Ale abychom se dobře orientovali v drogové problematice, musíme nejprve vysvětlit, co to vlastně droga je.

Drogou se rozumí každá látka, přírodní či uměle vyrobená, která splňuje 2 následující požadavky:

- 1) má tzv. psychotropní účinek, to znamená, že nějakým způsobem ovlivňuje prožívání reality, mění naladění člověka, znatelné jsou tedy změny v psychice
- 2) může vyvolat u člověka závislost, ať už ve větší či menší míře, ale ten potenciál je tam vždy

Podle SKÁLY je drogou míněna látka, která vyvolává závislost. Psychotropní drogy ovlivňují psychiku člověka - chování, vnímání, nálady, dokonce i stav vědomí. U alkoholu je 5% pravděpodobnost, že vznikne závislost, a doba vzniku závislosti je 5-15 let, u mladých lidí to bývá už po 15-18 měsících. U opiátů se závislost vytvoří již během několika měsíců, a to u 50% těch, co si drogu aplikují pravidelně. V případě heroinu je situace ještě alarmující, neboť závislost se vytvoří u každého, a to již po několika týdnech. Z různých statistik vyplývá, že největší počet obětí drogové závislosti spatřujeme u drog dostupných, běžných, kterých se nebojíme (Skála, 1986, s. 41).

„Co se týče množství užívané drogy, frekvence a celkové doby aplikace rozeznáváme požívání – uzus, nadužívání – abusus (s návykem i bez návyku) a misuzus – zneužívání (širší pojem zahrnující i nadužívání).“ (Skála, 1986, s. 42).

Návykové látky se objevují stále nové, ovšem staré zůstávají. Čím dál markantněji se objevuje závislost na léčích a těkavých látkách. U mladých lidí je typická kombinace většího počtu drog. Počet závislých stále stoupá. Příčin nadměrného užívání je spousta, ty nejpodstatnější jsou:

- 1) dostupnost drogy – nedostupnější je alkohol, nikotin a léky
 - 2) když je člověk nevyrovnaný, nespokojený, neúspěšný, touží po mimořádných prožitcích
 - 3) reakce okolí
 - 4) urychlující situace a okolnosti
- (Skála, 1986, s. 42)

2.3 Příznaky člověka závislého na drogách

Jedinec je buď nadměrně hovorný, nebo naopak nápadně skleslý, nezajímá se o okolí. Aktivita, kterou lze pozorovat, nevede k žádnému cíli, neboť výkon jedince bývá nevyrovnaný, se spoustou chyb. Postupně se začíná měnit jak chování, tak i osobnost člověka. Mění se životní styl, postoje, zájmy, vztahy k blízkým osobám. Jedinec se dostává do izolace, orientuje se především na získávání drogy a obstarávání základních životních potřeb (Skála, 1986, str. 42).

Problematikou drogových závislostí se už léta zabývá UNESCO, které zformulovalo preventivní zásady v rámci výchovných opatření:

- 1) Rodiče (dospělí) by se měli vyhnout nepřiměřeným reakcím, když děti užívají alkohol a cigarety.
 - 2) Důležité je stále zdůrazňovat, že drogy nejsou řešením náročných životních situací.
 - 3) Vychovatelé obecně by měli zdůrazňovat, že každý má možnost se svobodně rozhodnout a schopnost správně se rozhodnout.
 - 4) Působivý efekt mají malé diskusní skupiny s využitím audiovizuálních materiálů s drogovou problematikou.
 - 5) Afektivní přístup (živé učení - mladiství jsou aktivními účastníky) je efektivnější než pouze intelektuální metody.
 - 6) Osvědčuje se, když mladí lidé musí řešit situační problémy v malých skupinách.
- (Skála, 1986, str. 45)

2.4 Charakteristika nejfrekventovanějších typů drog

2.4.1 Měkké drogy

• Alkohol

Mluvíme-li o alkoholu, myslíme tím běžně dostupnou látku, která se dá v podstatě volně koupit v obchodech. Mezi alkohol patří jak víno, pivo, tak i destiláty. Alkohol je tedy opravdu nejrozšířenější droga, která se konzumuje všude na světě. Téměř všechny národy na světě znají nápoj, v němž je obsažen etylalkohol.

Někteří lidé si neuvědomují, že alkohol je vlastně také droga, a tím, že je velmi dostupná, je také mnohem nebezpečnější než např. marihuana. Ty, kteří dokážou pít alkoholu kontrolovat, považujeme za příležitostné konzumenty. Zatímco závislí pijáci ohrožují jak sebe, tak i okolí, neboť alkohol bývá ve velké míře příčinou dopravních nehod, násilí, sexuálních deliktů, ale také vražd a sebevražd.

Je známo, že alkohol ovlivňuje myšlení a vnímání. Působí tedy jako anestetikum, které otupí smysly. Zároveň zpomaluje reakce. Člověk s alkoholem v krvi se cítí spokojenější, chytřejší, úspěšnější, ovšem i tady, stejně jako u ostatních drog, platí stejné pravidlo, tyto pocity platí pouze ve stavu drogového opojení.

Pokud člověk užívá alkohol dlouhodobě a pravidelně, je velká pravděpodobnost, že bude mít zdravotní problémy, a to s játry, zažívacím systémem, v horším případě může dojít i k poškození mozku.

I u alkoholiků se objevují abstinенční příznaky, projevují se především třesavkou, pocením, nevolností a halucinacemi.

• Nikotin

Nikotin se vyskytuje v tabáku. Ten je amerického původu a pro Evropany byl objeven až v roce 1492. V Americe bylo kouření listů tabáku běžné již po celá desetiletí. Kromě kouření jej i šňupali, žvýkali nebo používali v kombinaci s jinými látkami.

Alkaloid nikotin obsažený v tabáku nese název po Jeanu Nicotovi, který jej rozšířil v Evropě. Postupně se pěstování tabáku rozšířilo po celém světě a stalo se velmi

oblíbenou činností. Nikotin má podpurné účinky, člověk se po požití cítí aktivnější, bdělejší.

• *Kofein*

Kofein je látka obsažená v rostlinách, které se odnepaměti používaly k přípravě lahodných povzbuzujících nápojů. Vyskytuje se tedy v listech čajovníku (cca 3%) a v semenech kávovníku (cca 1%). Kofein byl objeven roku 1882.

Káva se do celého světa rozšířila z Arábie, kde se konzumuje odjakživa. Velmi oblíbená je v Jižní Americe, jejím předním distributorem je Brazílie. Čajovník pochází z jihovýchodní Asie, odkud se rozšířil do přilehlých oblastí, kde je konzumace čaje považována za národní tradici a denní rituál (především Čína, Japonsko, Anglie).

Čaj a káva jsou nápoje velmi oblíbené nejen pro svou specifickou chuť a vůni, ale především pro povzbuzující účinky.

Pokud se tyto nápoje konzumují v přiměřených denních dávkách, nemělo by to tělu škodit, pokud nastane opačná situace, mohou se objevit záživací potíže či poruchy spánku.

(Skála, 1987, str. 136-138)

• *Marihuana a hašiš*

Za jedny z nejstarších drog považujeme produkty indického konopí známého víc než 5000 let. Účinnou látkou v konopí je tetrahydrokannabinol (THC). V současné době se obsah THC neustále zvyšuje, v minulosti byl podstatně nižší (Illes, 2002, str. 55).

Směs ke kouření, které říkáme marihuana, se získává z odřezaných vršků rostlin, které se následně usuší a potom kouří. Marihuana se často přidává do pečiva, ale i do různých nápojů.

Hašiš nebo také bahno, haš se získává z pryskyřice květu indického konopí. Jedná se pouze o jinou formu marihuany, je to také podstatně silnější droga. Tyto 2 návykové látky jsou považovány za halucinogeny, to znamená, že mění vnímání, obecně psychickou činnost člověka, který je užívá. Po užití marihuany se jedinec cítí uvolněnější, klidnější, citlivěji vnímá okolní svět, hudbu, barvy, chutě (Co je marihuana?, 2009).

Marihuana je mezi mladými lidmi velmi oblíbená a hojně užívaná. Je totiž finančně dostupnější než jiné silnější drogy, je efektivnější a považovaná za relativně

bezpečnou, neboť předávkování téměř nehrozí. Jedinec by si musel vzít velké množství drogy během opravdu krátké doby. Marihuana je látka málo návyková. Její návykovost je srovnatelná např. s kávou, čajem nebo čokoládou. Zároveň je potvrzené, že následky užívání marihuany nejsou tak velké jako u alkoholu a cigaret. Konopí mělo své využití i v lékařství, např. při léčbě epilepsie, zeleného zákalu, křečí.

Stejně jako kouření cigaret může užívání marihuany způsobit problémy s dýchacím ústrojím, ale také narušit kvalitu spánku. Člověk, který užívá marihuanu, pije alkohol musí věnovat spánku více času, neboť si to organismus žádá.

2.4.2 Tvrdé drogy

• Opiáty

Opium je látka obsažená v nezralých makovicích máku setého. Její chemická struktura je velmi podobná morfinu. Opium se pro své účinky využívá i ve zdravotnictví. Na druhou stranu jsou opiáty spolu s těkavými látkami považovány za jedny z nejnebezpečnějších psychotropních látek, neboť je tam vysoké procento utvoření závislosti. Mezi nejznámější opiáty patří heroin, subutex, opium, morfium.

Heroin je drogou nejvíce zneužívanou ze skupiny opiátů, navíc společensky nejškodlivější a nejvíce návykovou. Objevuje se ve formě bílého či hnědého prášku. Nejčastěji se aplikuje přímo do žil, může se ale také kouřit. Účinky má mnohem silnější než opium. A velké riziko při užívání heroinu je v tom, že člověk nikdy neví, kolik je ho v prášku přesně obsaženo, může se dokonce jednat i o smrtelnou dávku.

Opium je jedna z nejstarších návykových látek. Byla hojně užívána už v minulosti. Je obsažena v nezralých makovicích máku setého. Nejčastěji se kouří, ale v současné době se aplikuje také nitrožilně. Intenzita účinku je podle toho, v jaké podobě je opium podáváno. Patří mezi ně například neschopnost soustředit se, nezáměr o okolí, sucho v ústech, třas, nevolnost, ale také úzkosti a halucinace.

Morfium je v lékařství používáno k tišení bolesti. Velké nebezpečí spočívá v tom, že se na něj rychle vytvoří jak psychická, tak fyzická závislost.

Subutex je lék proti bolesti. V poslední době stále více vytlačuje heroin, je populárnější. Má slabší účinky než heroin. Nejčastěji je užíván ve formě tablety.

● **Halucinogeny**

Halucinogeny jsou velmi nebezpečné v tom, že působí na psychiku, ovlivňují vnímání, myšlení, nálady. Způsobují velké psychické změny, které mohou vést až k psychóze. Některé látky, které patří to této skupiny, jsou často používány i v lékařství. U většiny halucinogenů není velké nebezpečí somatické závislosti a z dlouhodobého hlediska se zdá, že ani psychické, ale paradoxní je, že právě na tuhle závislost spousta lidí umírá, neboť mají stavy, na základě nichž si např. myslí, že mohou létat.

LSD je nebezpečné v tom, že jeho účinky jsou nevyzpytatelné. Navíc může dojít k panickým stavům a halucinacím, které mohou trvat až několik dní.

Extáze se řadí na pomezí drog halucinogenních a stimulačních. Nejčastěji se vyskytuje ve formě tablet. Někdy se také používá označení „taneční droga“, neboť ji nejčastěji užívají lidé na různých párty, diskotékách atd., protože po požití extáze člověk nepocituje únavu, získává pocit empatie, chce se družit, má lepší náladu, mizí problémy. Mezi nežádoucí účinky patří především dehydratace čili přehřátí organismu, také poškození nervových buněk.

● **Stimulační drogy**

Stimulační drogy jsou povzbuzující látky, které v člověku vyvolávají příjemné pocity, pocit euforie, dobré nálady, někdy až nekontrolovatelného vzrušení. Tyto drogy nevyvolávají fyzickou závislost, avšak vyvolávají silnou psychickou závislost. Mezi nejznámější nelegální drogy patří pervitin a kokain. Mezi velmi rozšířené drogy s mírnějším účinkem patří káva a čaj.

Kokain je alkaloid z jihoamerického keře. Koka byla oblíbená už za Inků, kdy sloužila především jako náboženská rostlina spojená s různými rituály. Tradičním způsobem užívání je žvýkání kokových listů, avšak může se také šňupat či užívat nitrožilně. Počáteční užívání kokainu je spojeno s příjemnými stavy euforie, jedinec má potřebu fyzické aktivity, cítí se čilý, objevuje se hyperaktivita, ovšem následně přichází propad, kdy se jedinec dostává do těžkých depresí a trpí stihomamy, tedy pocity, že ho někdo pronásleduje, že ho chce někdo zabít. Užívání kokainu představuje velkou zátěž pro organismus, pro dýchací, srdeční a mozkovou činnost. Při šňupání má jedinec trvale poškozenou nosní sliznici, ztrácí se čich. Psychická závislost na kokainu je považována za jednu z nejtěžších.

Pervitin byl v České republice znovuobjeven v 80. letech, proto je také nazýván „tradiční“ česká droga. Vyrábí se ve formě bílého prášku, většinou nelegálně podomácku. Nejčastěji se aplikuje přímo do žíly nebo se šnupe. Je užíván běžněji než kokain. U pervitinu je velký potenciál vzniku závislosti. Velké riziko spočívá v tom, že člověk nikdy neví, jak kvalitní droga je a kolik jí je obsaženo v dávce. Také si narkoman musí dávat čím dál větší dávky, aby byl účinek stejný. Ze statistik vyplývá, že velký počet lidí je závislý právě na pervitinu a na tuto závislosti také velké procento narkomanů umírá.

● *Těkavé látky*

Tyto látky jsou nejnebezpečnější ze všech, neboť mají velké tlumivé účinky, hrozí riziko předávkování s následkem smrti. Těkavé látky jsou také mimořádně škodlivé tím, že způsobují trvalé poškození mozku, jater a ledvin.

Toluen je čirá těkává kapalina, která se vdechuje. To přináší pocity euforie, halucinace, změny nálad. U toluenu se objevuje silná psychická závislost. Snadno může dojít k předávkování, což má často za následek smrt.

(Rozdělení a účinky drog, 9. 12. 2011)

2.5 Prevence

SEMRÁD (2002, str. 6) píše, že prevence je latinského původu a znamená vyvíjet úsilí „na zabránění a nebo překažení působení škodlivých vlivů, a to dřív, než k tomu dojde“ (Hupková, 2010, str. 28). Čili prevence je předcházení určitých problémů. Jedná se o opatření, která mají zamezit jejich vzniku.

BOROŠOVÁ (1998, str. 28) uvádí, že prevence je „sumou opatření, kterými se snažíme předcházet vzniku nežádoucích jevů a zajistit zdraví a produktivní život“ (Hupková, 2010, str. 28).

Podle CAPLANA a WHO můžeme prevenci rozdělit na primární, sekundární a terciální:

- 1) primární (univerzální) prevence – snaha orientovat mladé lidi na prosociální chování a myšlení, které podporují psychickou, tělesnou a sociální stránku osobnosti
 - 2) sekundární (selektivní) prevence – prostor, který je určený odborným pracovníkům – psychologům, terapeutům, sociálním pracovníkům, speciálním pedagogům, kteří mají přímo specializaci pro práci v této oblasti
 - 3) terciální (indikovaná) prevence – zahrnuje neintegraci člověka do běžného života, např. formou resocializace nebo rehabilitace
- (Hupková, 2010, str. 28-29)

Preventivní strategie si kladou zásadní otázku: Proč dochází ke vzniku závislosti na drogách, přestože mají na člověka nepříznivé účinky? Je zřejmé, že čím systematictější se na člověka působí z více stran, je úspěch reálnější. O základní výchovně-preventivní opatření by se měla postarat především rodina, škola, vrstevníci a v neposlední řadě média, která nás velmi ovlivňují (Hupková, 2010, str. 30-31).

KALINA a NEŠPOR charakterizovali vhodný a nevhodný přístup v rámci primární prevence:

- **VHODNÝ PŘÍSTUP**

- podpora sebedůvěry a zájmů
- zaměření na změnu postojů
- živé učení
- využívání lidských vzorů u okolí
- otevřená, organizovaná diskuse
- zapojení do místního života
- realizaci navrhuje a řídí odborníci v rámci odborné prevence

- **NEVHODNÝ PŘÍSTUP**

- triviální rady typu: „Radši řekni ne!“
- zaměření jen na poznatky
- forma přednášky
- neosobnost, formalismus
- potlačování diskuse

- vedení mimo místní kontext
 - amatérští pomocníci nesespecializovaní na primární prevenci
- (Hupková, 2010, str. 34)

Prevence je velmi důležitá, ovšem musí se jí zabývat lidé fundovaní se správným vedením. Je jasné, že když se bude brát zřetel na jednotlivé individuality a zvláštnosti u lidí, je možné se na prevenci zaměřit adresněji a přesněji, ať už na tu primární, sekundární či terciální.

3. Co víme z jiných výzkumů

3.1 Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v ČR v r. 2009

Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice vychází každým rokem v listopadu jak v češtině, tak v angličtině, a vždy je označena rokem, ze kterého pochází data. Zpráva byla poprvé vydána v roce 2001, a to Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogovou závislost. Zpráva je zpracovávána podle jednotné osnovy stanovené evropským centrem se sídlem v Lisabonu. Souhrn výroční zprávy je každým rokem zveřejňován jako jedno z čísel „*Zaostřeno na drogy*“ (Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti, 2003-2006).

V souhrnu výroční zprávy bylo uvedeno, že se podařilo dosát 3 cílům: udržení stabilní situace v počtu uživatelů nelegálních drog, udržení nízkého výskytu infekčních onemocnění a také udržení služeb pro narkomany. Ovšem na druhou stranu se nepodařilo snížit dostupnost a spotřebu návykových látek. Nedostatky byly také nalezeny ve vzájemné spolupráci mezi institucemi a v nedostatečných finančních prostředcích v rámci protidrogové politiky.

V květnu 2010 byla schválena nová Národní strategie protidrogové politiky na období 2010-2018, která je detailně rozpracovaná.

V roce 2009 nebyla v České republice uskutečněna žádná studie, která by mapovala drogovou situaci, došlo však k uskutečnění několika menších projektů mezi dospělými. Mezi mladými dospělými (15-34 let) je za poslední rok míra prevalence konopných drog 22-28%, u extáze 3-8%, pervitinu do 3% a u kokainu 0,5-1,5%.

Vzrostl počet uživatelů pervitinu na cca 25 tisíc. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, pervitin je považován za „tradiční“ českou drogu, je mezi uživateli velmi populární. Vzrostl také počet uživatelů, kteří si drogu aplikují nitrožilně. Došlo i k mírnému nárůstu drogově závislých na opiátech, především na heroinu a subutexu, který je v současné době také velmi populární.

Mezi rizikové kraje v České republice patří tradičně kraj Hlavní město Praha (přestože od roku 2005 poprvé počet uživatelů poklesl) a Ústecký kraj. Tam se nachází největší počet drogově závislých lidí. V Ústeckém kraji je navíc nejvyšší odhadovaný počet závislých na pervitinu.

Podle speciálního registru na oddělení soudního lékařství je zřejmé, že vzrostl počet případů smrtelného předávkování nelegálními návykovými látkami (49 lidí). V posledních dvou letech je bohužel znát vzestupný trend v této oblasti, a to především u opiátů. Dále vzrostl počet tzv. nepřímých úmrtí, většinou v důsledku nehod a sebevražd.

Co se týče věku u žadatelů o léčbu, je patrný mírný vzestup. V roce 2009 byl věk u žadatelů v průměru 26 let. Ženy tvoří 1/3 všech žadatelů, kteří jsou nejpočetnější v Ústeckém kraji a v kraji Hlavní město Praha.

Nejdostupnější drogou v České republice je marihuana. V roce 2009 bylo při záchytech zabaveno nejvíce rostlin konopí od roku 2006. V roce 2009 bylo také odhaleno 84 velkých pěstíren konopí. Druhou nejběžnější drogou zůstává pervitin. V lékárnách byl také omezen výdej léků s obsahem pseudoefedrinu, který se používá právě při výrobě pervitinu. Na základě toho byl tedy omezen prodej těchto léků, nicméně se zvýšil nelegální dovoz především z Polska. Z toho důvodu jsou požadována omezení dostupnosti pseudoefedrinu na evropské úrovni.

Mezi další frekventované návykové látky patří kokain, především v prostředí zábavy a tance, a heroin, který si na drogovém trhu drží relativně stabilní místo. U extáze bylo v roce 2009 zjištěno nejméně záchyťů za poslední 4 roky. Začala se také šířit stimulační látka mefedron, která je synteticky vyráběna, a v České republice se trestá pouze v rámci šíření toxikomanie, ne ale za distribuci a výrobu.

Součástí výroční zprávy jsou také závěrečné kapitoly věnované mortalitě uživatelů drog, nákladům na léčbu narkomanů a léčebným standardům (Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v ČR v roce 2009, 22. 11. 2011).

3.2 Jaké trendy v užívání drog odhalil rok 2010

Jaké jsou vyhlídky v Evropě do příštích let v rámci drogové problematiky? Uživatelé drog očekávají kvalitnější látky, a to psychoaktivní léky a nové drogy.

Výroční zpráva odhalila, že v Evropské unii bylo zjištěno rekreační užívání 24 nových syntetických látek charakterem podobných amfetaminu, část tvořily také umělé kanabinoidy. Došlo tedy k narůstajícímu trendu v užívání nových látek.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v současné době se rozšířil mefedron, což je syntetická látka, která byla postupně zakázána v jednotlivých státech, neboť si jsou vědomi její nebezpečnosti. Účinky a způsob užívání, tedy šňupání, se podobá kokainu. Stále se ale jedná o látku, která je čistší než kterékoli ostatní, takže i rizika jsou menší.

V západní Evropě je situace alarmující v souvislosti s kokainem, došlo k poměrně velkému počtu úmrtí (především ve Velké Británii) v důsledku závislosti na této návykové látce. Snížil se počet uživatelů konopí, zatímco nárůst v této oblasti naopak zaznamenala východní Evropa včetně České republiky.

Dochází také k nárůstu uživatelů léků na předpis, zvláště těch psychoaktivních, např. v USA zaznamenali dvojnásobný počet mladých uživatelů ve věku od 15 do 29 let. V České republice jsou tisíce léky také velmi populární, za poslední rok je užila 1/3 populace. Nelegální drogy (především marihuanu) užilo 17% obyvatel naší země ve věku od 15 do 64 let (Běláčková, 22. 12. 2010).

3.3 Zpráva Ministerstva vnitra

Ministerstvo vnitra hodnotí drogovou situaci za rok 2009 na základě údajů z Výroční zprávy. V porovnání se zeměmi Evropské unie vykazuje Česká republika dlouhodobě nejvyšší spotřebu konopných látek u mladistvých – 35% studentů má zkušenost s konopnou drogou, celkem odhadujeme 60 000 problémových uživatelů. Co se týče legálních drog jako je např. alkohol, situace je také alarmující, ČR se drží na předních příčkách v počtu mladistvých konzumentů. Na základě výsledků studie ESPAD má 98% šestnáctiletých studentů zkušenost s alkoholem. Velká čísla sledujeme i u tabákových výrobků – již 57% šestnáctiletých studentů během svého života ochutnalo první cigaretu.

Nelegální drogu během svého života zkusilo, dle výzkumů z roku 2008, 36% dospělých osob a 36% mladých lidí do 16 let.

Národní monitorovací středisko sleduje také údaje, které se týkají uživatelů tvrdých drog, které se aplikují nitrožilně. V roce 2008 byl počet uživatelů 32 500, z toho 2/3 tvořili uživatelé pervitinu, který je v současné době velmi populární.

Uživatelů drog v posledních letech v ČR mírně stoupá. Přijatelná je situace v souvislosti s nákazou virem HIV u narkomanů, kteří si drogu aplikují nitrožilně (cca 1%). Zvýšil se ovšem počet lidí nakažených žloutenkou typu B a C (Protidrogová politika v ČR, 2010).

4. Výzkumná část

4.1 Cíl výzkumu a hypotézy

V teoretické části diplomové práce se budeme zabývat především vlivem prostředí a výchovy na utváření osobnosti jedince. Je zřejmé, že obě tyto složky významným způsobem formují osobnost a podílí se na tom, na jakou cestu se člověk ve svém životě vydá. Pojem prostředí analyzujeme v teoretické části, a to z více úhlů pohledu, neboť je pro jedince důležité jak prostředí rodinné, tak prostředí školní, ale také to, zda vyrůstá na malé vesnici či ve větším městě.

Součástí praktické části diplomové práce bude kvantitativní výzkum, realizovaný formou dotazníkového šetření. Základní výzkumné oblasti zaměřujeme na zkoumání následujících okolností:

- a) jakou má žák zkušenost s návykovými látkami
- b) v jakém prostředí vyrůstá
- c) jak na něj působí klima školní třídy.

Cílem výzkumu je zjistit vybrané charakteristiky rodinného a školního prostředí v souvislosti s výskytem experimentů dětí s návykovými látkami, a to konkrétně s užíváním nikotinu, alkoholu a marihuany.

Na základě ověřených informací z teoretické části práce můžeme usuzovat na to, že větší pravděpodobnost výskytu návykových látek zjistíme u žáků, kteří žijí ve městě. Markantnější výskyt návykových látek budeme pravděpodobně také zjišťovat u dětí starších a vyspělejších, neboť ty mají za ty roky daleko více informací, mohou chodit sami ven, délka pobytu mimo domov se prodlužuje, navíc jsou v období puberty někteří velmi citliví na různé podněty, vnímají některé záležitosti intenzivně, hledají chyby na sobě i na ostatních a tuhle nespokojenost mohou chtít řešit útekem do „jiného světa“.

Lehké to samozřejmě nemají ani děti z neúplných rodin, z rodin, kde se vyskytují patologické jevy, kde výchova není dostatečná, rodiče nedbají na vzdělávání a dítě si v podstatě může dělat, co chce. Dítě potřebuje projít procesem výchovy, mít stanovené hranice, vědět, co si může a nemůže dovolit. Potřebuje cítit lásku, mít pocit, že je potřebné. Podstatné také je, jakým způsobem žák využívá volný čas, zda se něčemu

aktivně věnuje, má před sebou nějaký cíl, koníček, který ho baví, a v neposlední řadě rodinu, která ho v tom podporuje.

Domnívám se tedy, že zřetelnější výskyt návykových látek se potvrdí u žáků z městského prostředí, žáků starších a pravděpodobně také u žáků, v jejichž bezprostředním okolí se návykové látky vyskytují.

Hypotéza č. 1: Výskyt návykových látek bude zřetelnější u starších žáků.

Hypotéza č. 2: Výskyt návykových látek bude zřetelnější u chlapců.

Hypotéza č. 3: Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z městského prostředí.

Hypotéza č. 4: Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z neúplných rodin.

4.2 Metodika

4.2.1 Použité metody a techniky sběru dat

V praktické části byla použita metoda kvantitativního výzkumu. Pro sběr primárních dat a testování hypotéz byla zvolena metoda dotazování, technika dotazník. Podle DISMANA se jedná o vysoce efektivní techniku, která může postihnout velký počet jedinců při relativně malých nákladech. Další výhodou je to, že je zaručena anonymita respondentů (Disman, 2000).

Dotazníky byly respondentům rozdány celkem 3:

- A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?
- B) V jakém prostředí vyrůstáš?
- C) Dotazník CES – klima školní třídy.

Dotazník „A“ obsahoval 10 otázek, dotazník „B“ obsahoval 8 otázek a dotazník „C“ obsahoval 24 otázek. Dotazníky byly respondentům distribuovány osobně.

4.2.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl proveden na Základní škole Hrotovice, v Kraji Vysočina. Výběr školy byl ovlivněn výkonem mé práce. Za účelem dotazníkového šetření byli osloveni žáci 2. stupně, čili žáci 6.-9. tříd.

Celkem bylo rozdáno 112 dotazníků:

- 6. třída: 22 dotazníků
- 7. třída: 27 dotazníků
- 8. A třída: 13 dotazníků
- 8. B třída: 18 dotazníků
- 9. A třída: 19 dotazníků
- 9. B třída: 13 dotazníků

Všechny dotazníky byly respondentům předány osobně, vyplněny pod dohledem pedagoga a také osobně vybrány. Jejich návratnost tedy byla 100%. Pro neúplnost nebyly žádné dotazníky vyřazeny.

Sběr dat probíhal v měsíci říjnu roku 2011. Pro zpracování a následné vyhodnocení dotazníků budou použity grafy a výsledky uvedeny v procentech.

4.3 Výsledky

4.3.1 Výsledky jednotlivých tříd

Návratnost dotazníků byla 100%, tedy 112 z celkového počtu 112 dotazníků. Dotazníky jsem poskytla osobně všem žákům 2. stupně na Základní škole Hrotovice, dohlédla na jejich vyplnění a následné vrácení.

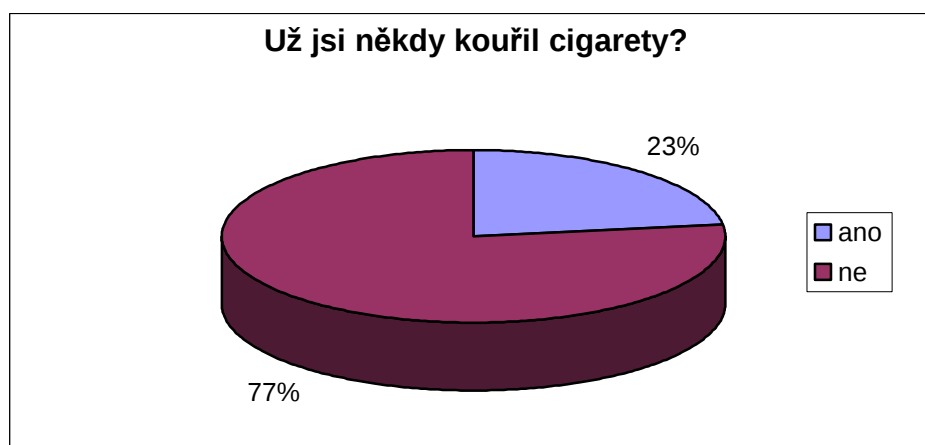
Následující grafy jsou koncipovány tak, že uvádějí výsledky jednotlivých otázek u každé třídy 2. stupně zvlášť. Výsledky tedy vychází vždy ze 100% žáků dané třídy.

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

6. třída – 22 žáků

Na otázku č. 1: „*Už jsi někdy kouřil cigarety?*“ odpovědělo 23% (5) žáků kladně, 77% (17) respondentů zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo.

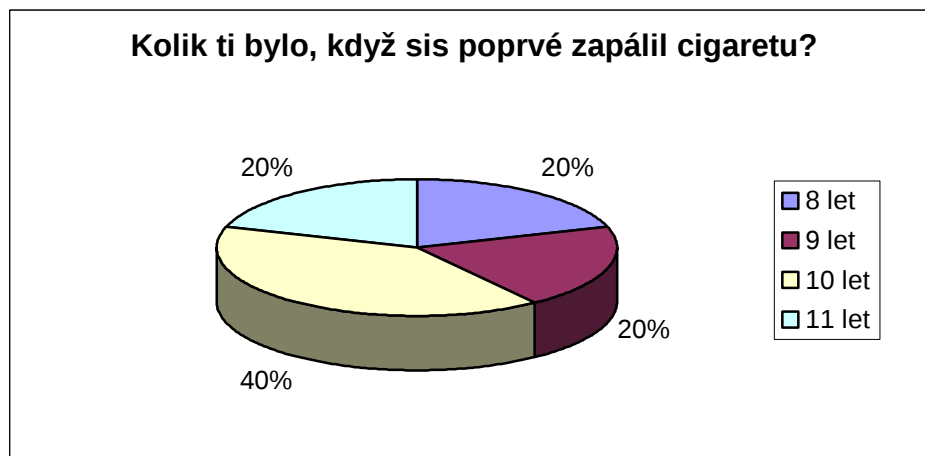
Graf č. 1

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku číslo 2: „*Pokud ano, kolik ti bylo, když sis poprvé zapálil?*“ odpověděl (1) žák, což je 20%, že v 8 letech, 20% (1) v 9 letech, 40% (2) v 10 letech a 20% (1) v 11 letech.

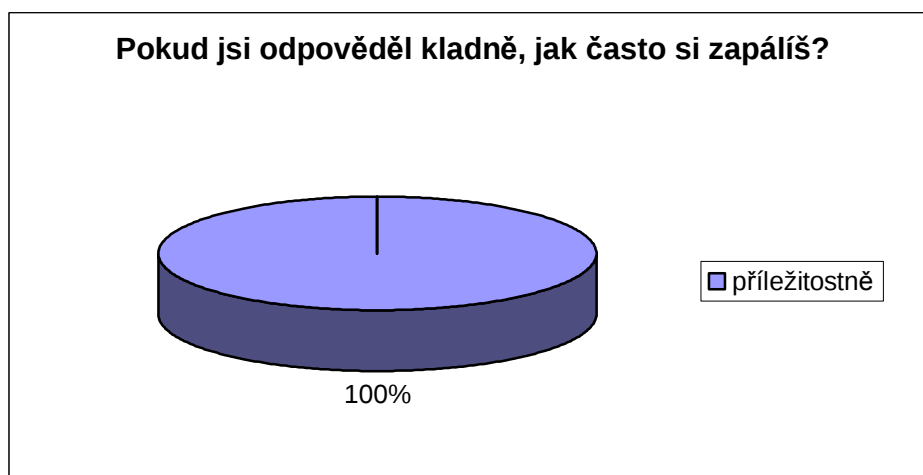
Graf č. 2

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?“ zvolilo 23% (5) žáků pouze možnost za d) příležitostně.

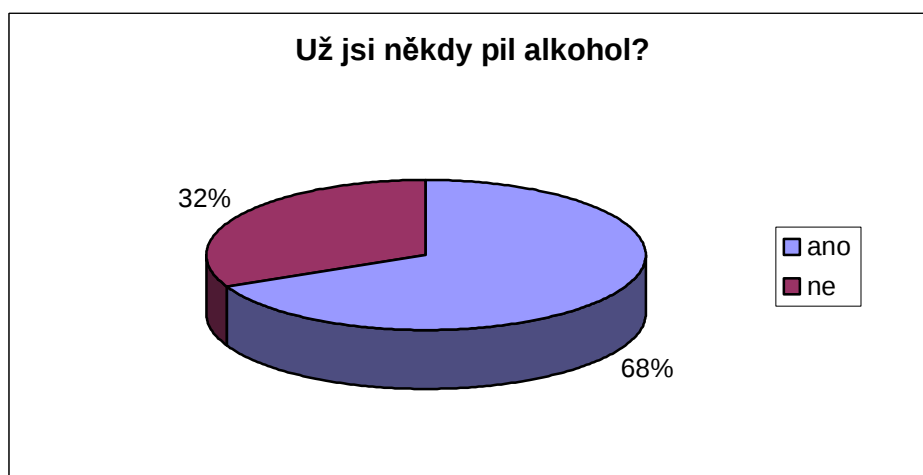
Graf č. 3

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „Už jsi někdy pil alkohol?“ odpovědělo 68% (15) respondentů kladně a 32% (7) respondentů záporně.

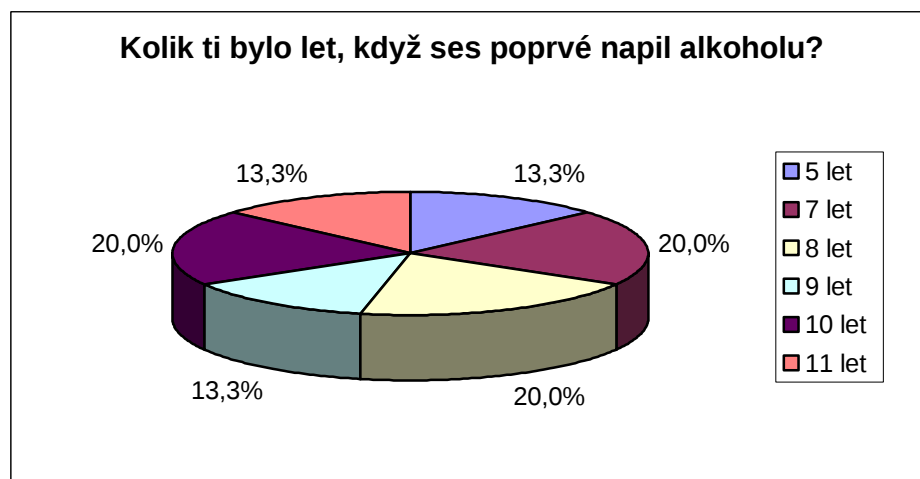
Graf č. 4

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když ses poprvé napil alkoholu?*“ odpovědělo u odpovědi 5, 9, 11 let 13,3% (2) žáků, u odpovědi 7, 8 a 10 let 20% (3) žáků.

Graf č. 5

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 86% (13) respondentů, že se napije příležitostně, a odpověď týdně a pouze jednou v životě dal vždy (1) žák, což tvoří 7%.

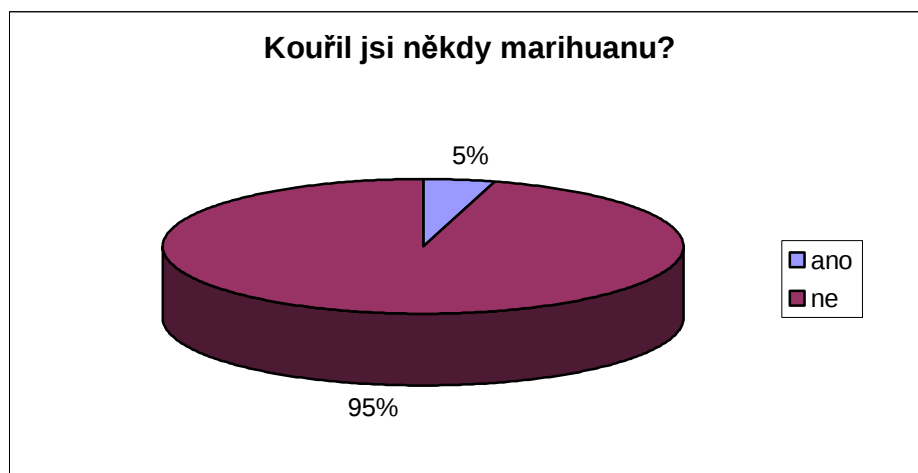
Graf č. 6

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ zvolil odpověď kladnou pouze (1) žák, což je 5%, a 95% (21) žáků zvolilo odpověď zápornou.

Graf č. 7

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil marihuanu?*“ odpověděl (1) žák, což je 5%, z předchozí otázky, že poprvé kouřil marihuanu v 10 letech.

Graf č. 8

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 9: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ odpověděl (1) žák, což je 5%, že kouří marihuanu příležitostně.

Graf č. 9

Zdroj: vlastní výzkum

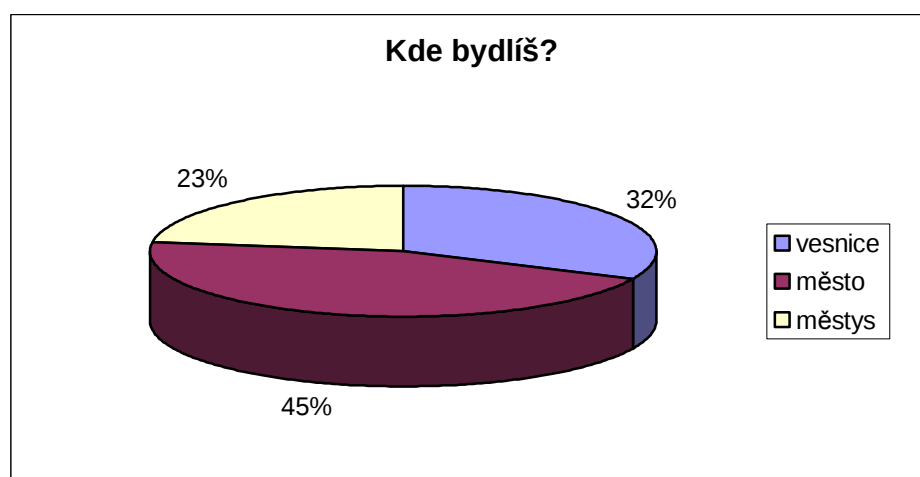
Na otázku č. 10: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpověděl jeden žák, že s pervitinem a kokainem.

Dotazník B) V jakém prostředí vyrůstáš?

6. ročník – 22 žáků

Na otázku č. 1: „*Kde bydlíš?*“ odpovědělo 45% (10) respondentů, že bydlí ve městě, 32% (7), že bydlí na vesnici, a 23% (5) respondentů označilo městys jako místo svého bydliště.

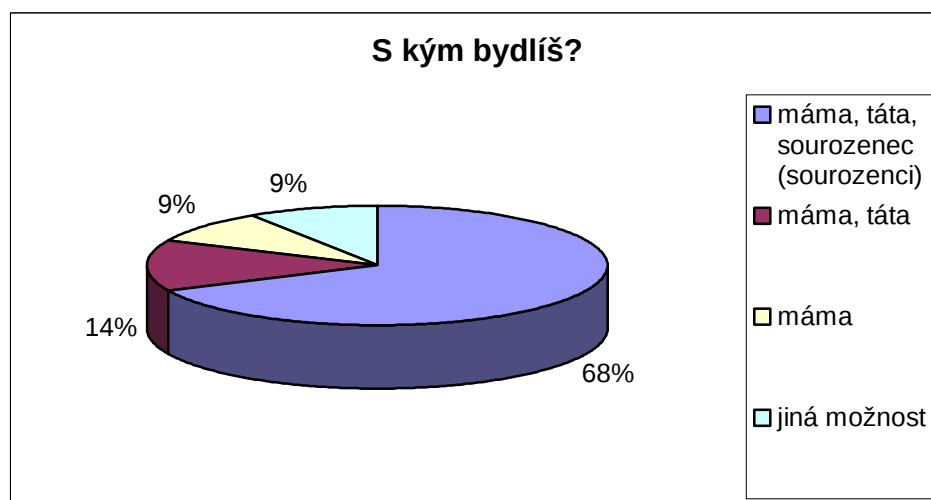
Graf č. 10

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 2: „*S kým bydlíš?*“ dalo 68% (15) žáků možnost s mámou, tátou a sourozencem, 14% (3) žáků možnost s mámou a tátou, 9% (2) označilo jinou možnost (např. dětský domov) a 9% (2) označilo možnost s mámou.

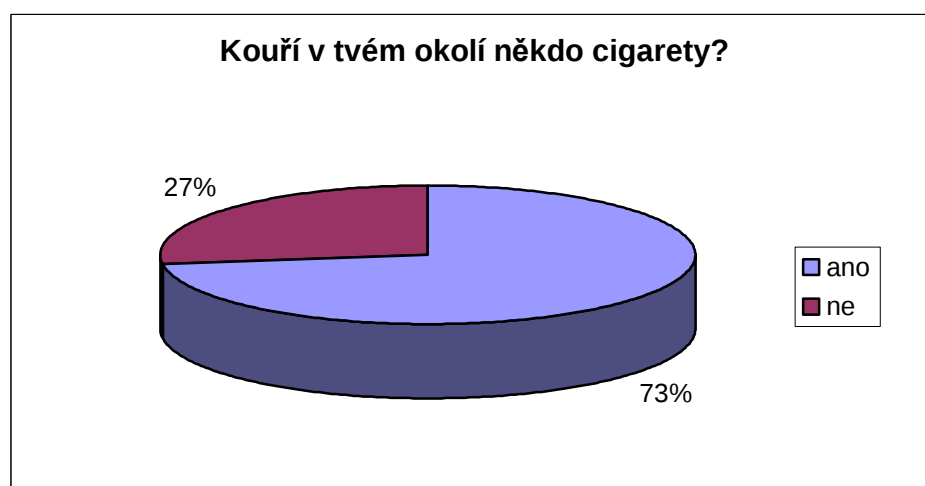
Graf č. 11

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „*Kouří v tvém okolí někdo cigarety?*“ odpovědělo 73% (16) žáků kladně a 27% (6) žáků záporně.

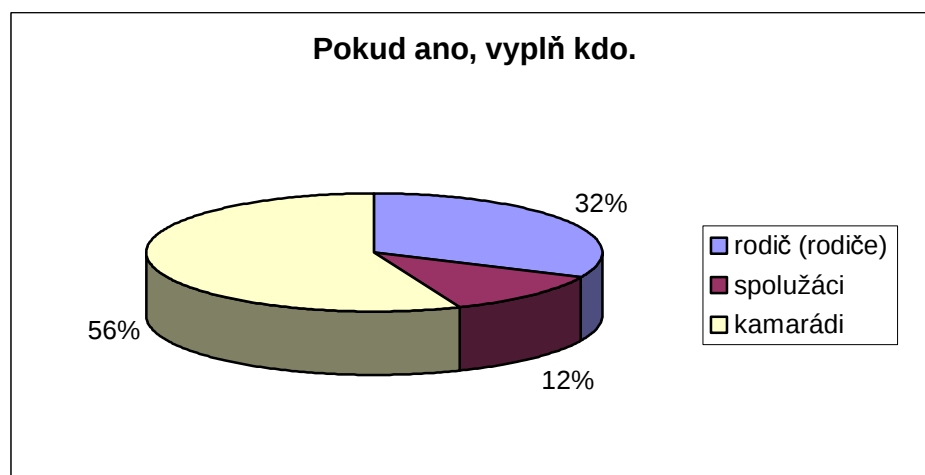
Graf č. 12

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 4: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 56% (14) žáků možnost kamarádi, 32% (8) dalo možnost rodiče a 12% (3) dalo možnost spolužáci

Graf č. 13

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „Pije v tvém okolí někdo alkohol?“ odpovědělo 77% (17) respondentů kladně a 23% (5) respondentů záporně.

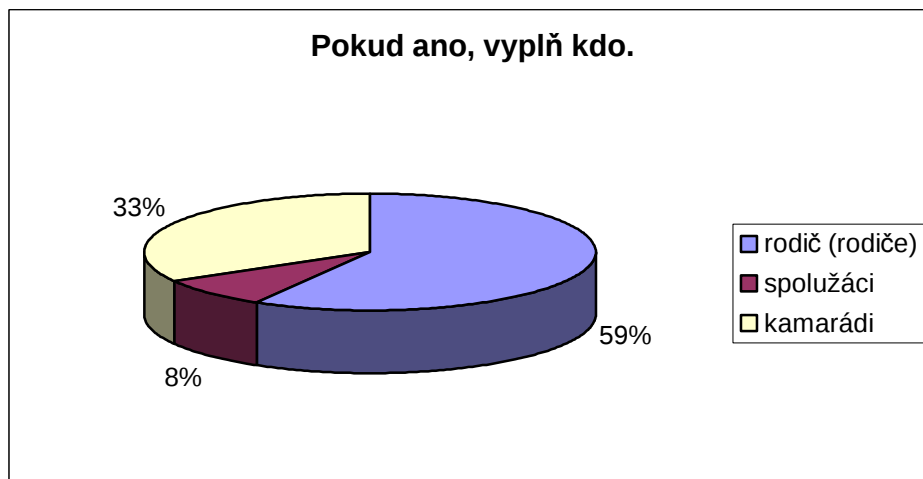
Graf č. 14

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 6: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 59% (14) žáků možnost rodiče, 33% (8) žáků možnost kamarádi a 8% (2) možnost spolužáci.

Graf č. 15

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 7: „Setkal jsi se ve svém okolí s jinými návykovými látkami?“ odpovědělo 97% (20) žáků záporně a 9% (2) žáků dalo možnost kladnou (kokain, pervitin, káva).

Graf č. 16

Zdroj: vlastní výzkum

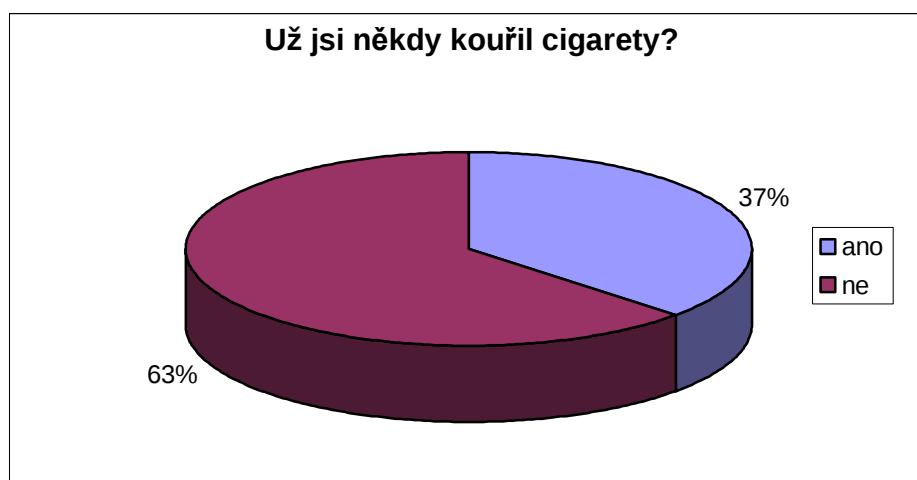
Na otázku č. 8: „*Pokud ano, u koho jsi se s nimi setkal?*“ odpovědělo 9% žáků z předchozí otázky, že se s jinými návykovými látkami setkala u rodičů a kamarádů.

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

7. třída – 27 žáků

Na otázku č. 1: „*Už jsi někdy kouřil cigarety?*“ odpovědělo 37% (10) žáků kladně, 63% (17) respondentů zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo.

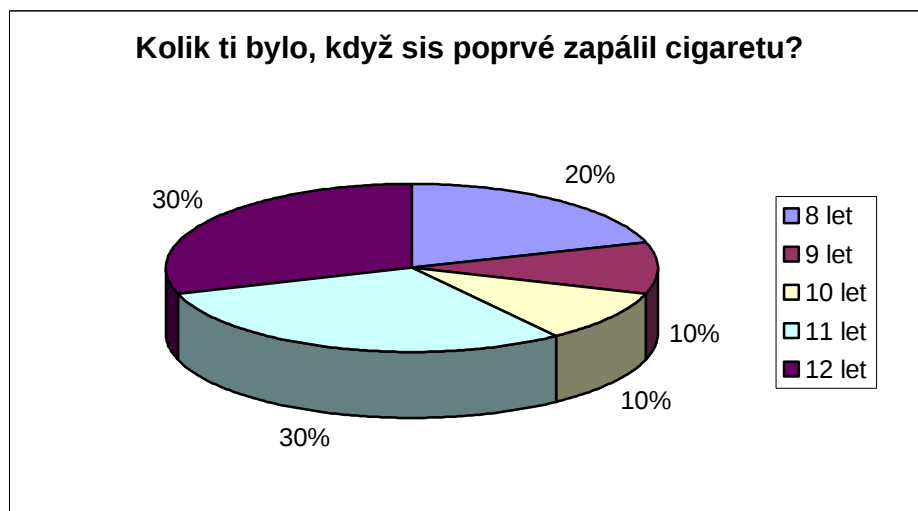
Graf č. 17

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku číslo 2: „*Pokud ano, kolik ti bylo, když sis poprvé zapálil?*“ odpovědělo 20% (2) žáků, že v 8 letech, 10% (1) v 9 letech, 10% (1) v 10 letech, 30% (3) v 11 letech a 30% (3) žáků odpovědělo, že si poprvé zapálilo ve 12 letech.

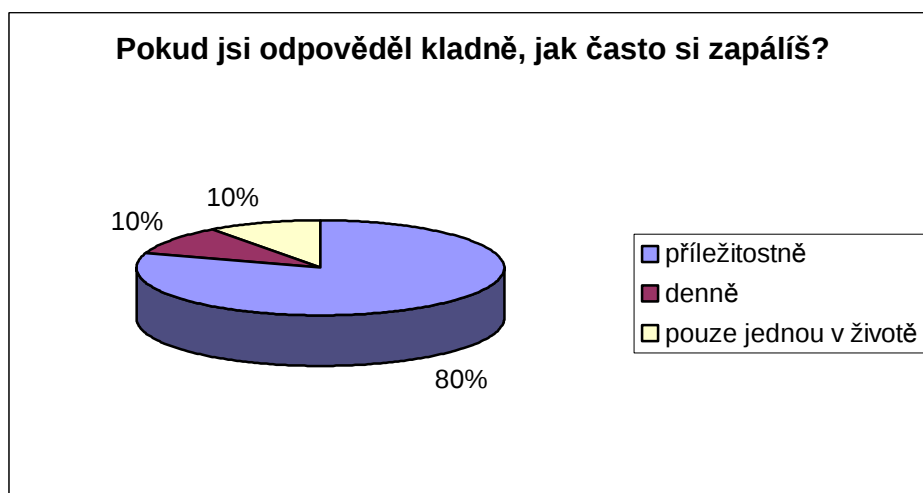
Graf č. 18

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?“ zvolilo 80% (8) žáků možnost příležitostně, 10% (1) možnost denně a 10% (1) možnost pouze jednou v životě.

Graf č. 19

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „Už jsi někdy pil alkohol?“ odpovědělo 67% (18) respondentů kladně a 33% (9) respondentů záporně.

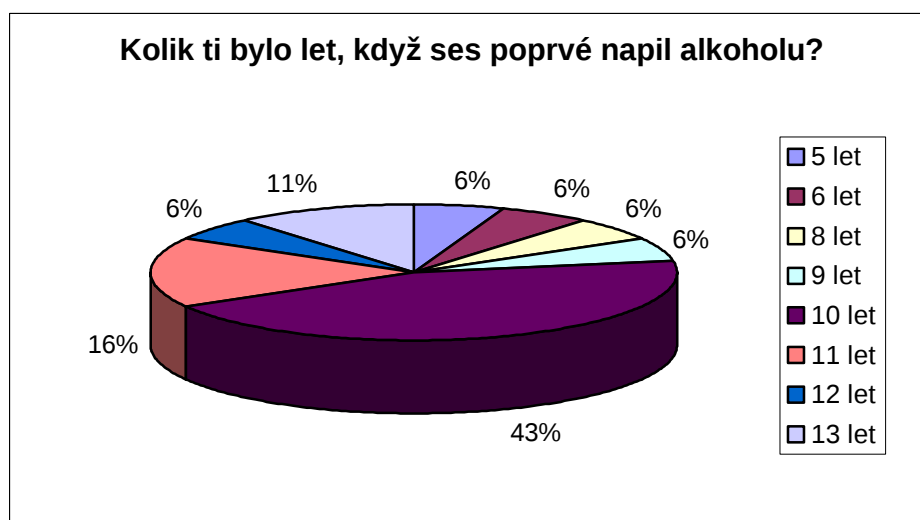
Graf č. 20

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „Pokud ano, kolik ti bylo let, když ses poprvé napil alkoholu?“ odpověděl u věku 5, 6, 8, 9, 12 let vždy (1) žák, což je 6%, u věku 13 let 11% (2) žáků, u věku 11 let 16% (3) žáků, u věku 10 let 43% (8) žáků.

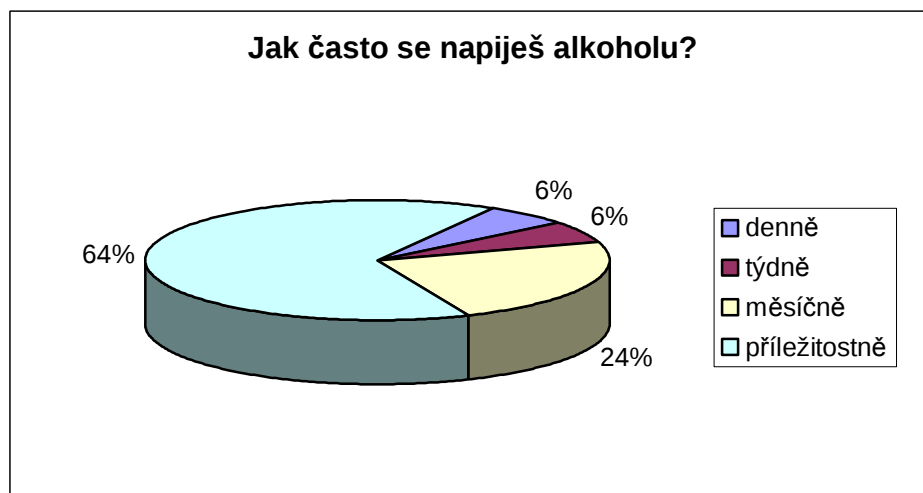
Graf č. 21

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 64% (11) respondentů, že se napije příležitostně, 24% (4) respondentů, že se napije měsíčně, 6% (2) respondentů, že se napije týdně, a (1) respondent, což tvoří 6%, že se napije denně.

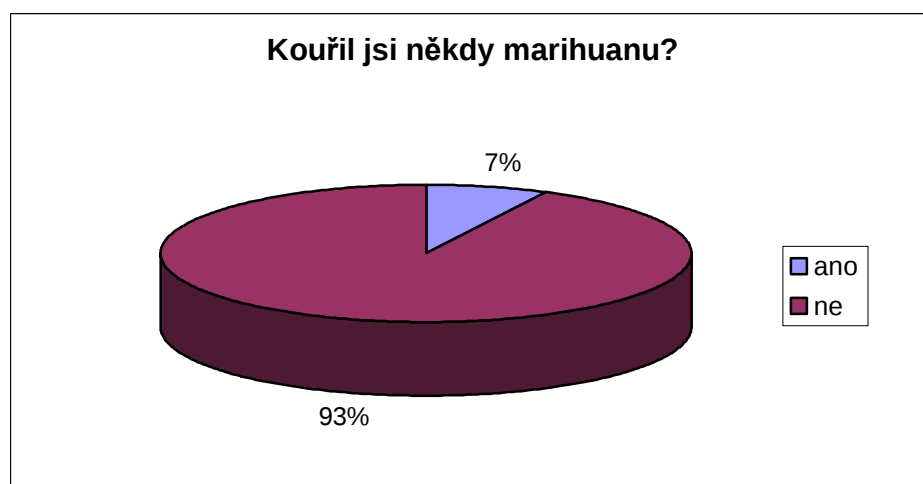
Graf č. 22

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ odpovědělo 7% (2) žáků kladně a 93% (25) žáků záporně.

Graf č. 23

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil marihuanu?*“ odpovědělo 7% (2) žáků z předchozí otázky, že poprvé kouřilo marihuanu ve 12 letech.

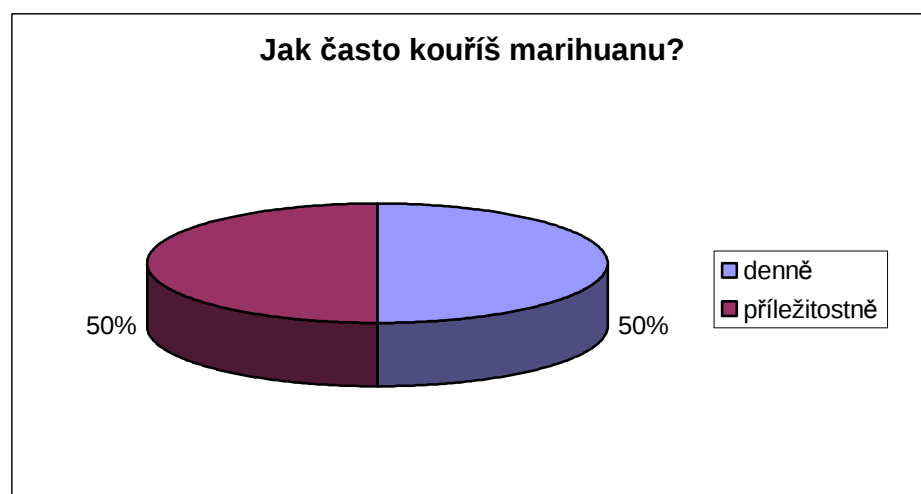
Graf č. 24

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 9: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ odpověděl (1) žák, což je 50%, že kouří marihuanu příležitostně, a (1) žák - 50%, že kouří marihuanu denně.

Graf č. 25

Zdroj: vlastní výzkum

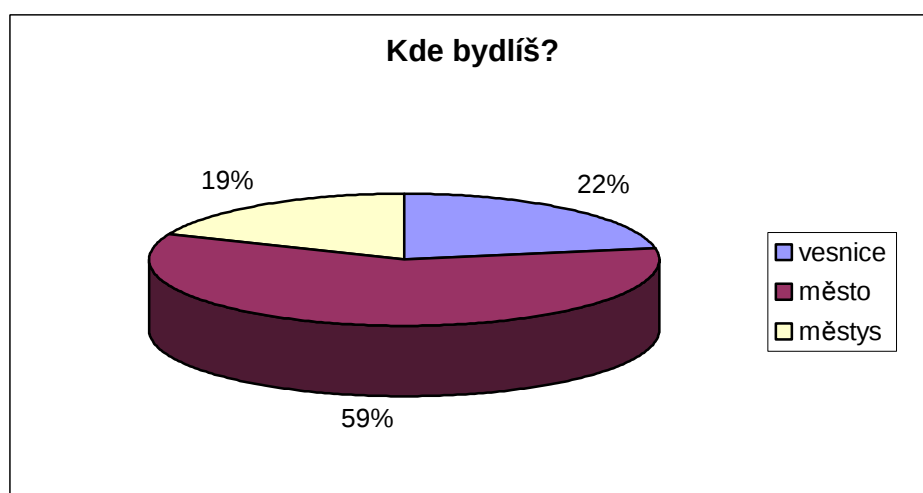
Na otázku č. 10: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpověděl jeden žák, že s počítačem a televizí.

Dotazník B) V jakém prostředí vyrůstáš?

7. ročník – 27 žáků

Na otázku č. 1: „*Kde bydlíš?*“ odpovědělo 59% (16) respondentů, že bydlí ve městě, 22% (6), že bydlí na vesnici, a 19% (5) respondentů označilo městys jako místo svého bydliště.

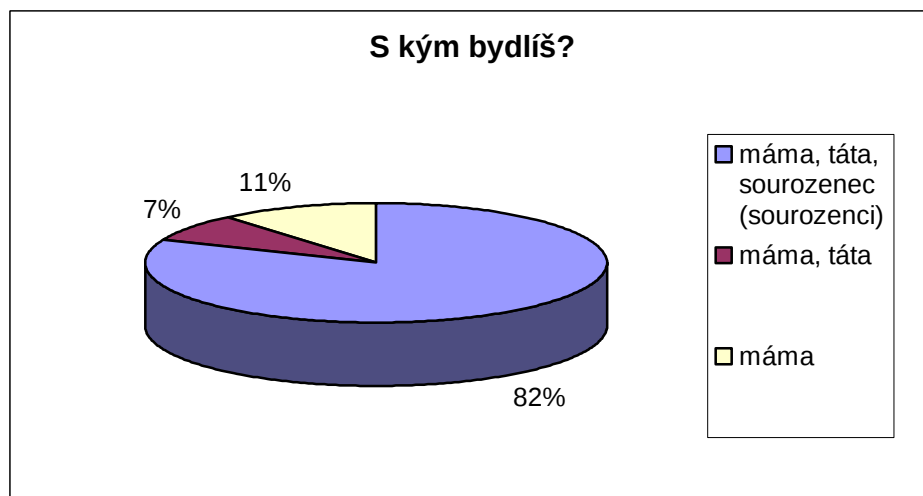
Graf č. 26

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 2: „*S kým bydlíš?*“ dalo 82% (22) žáků možnost s mámou, tátou a sourozencem, 11% (3) označilo možnost s mámou a 7% (2) žáků dalo možnost s mámou a tátou.

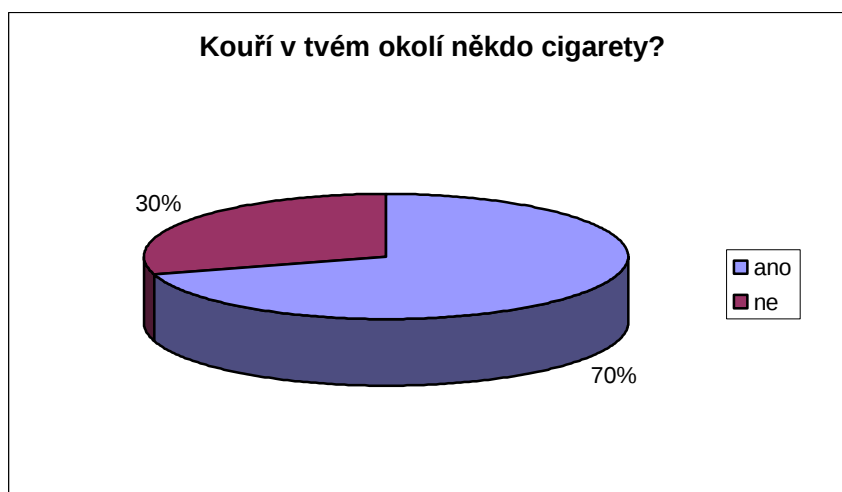
Graf č. 27

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „*Kouří v tvém okolí někdo cigarety?*“ odpovědělo 70% (19) žáků kladně a 30% (8) žáků záporně.

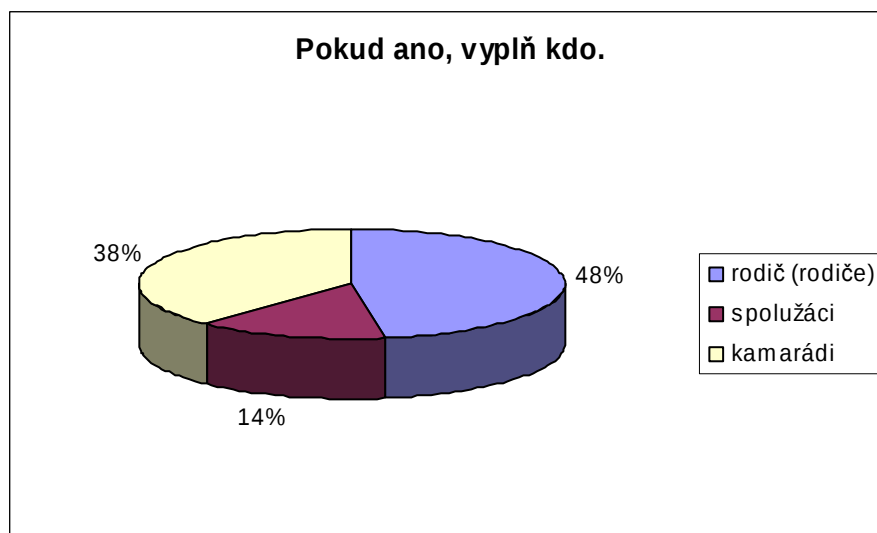
Graf č. 28

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 4: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 48% (10) žáků možnost rodiče, 38% (8) dalo možnost kamarádi a 14% (3) dalo možnost spolužáci.

Graf č. 29

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „Pije v tvém okolí někdo alkohol?“ odpovědělo 67% (18) respondentů kladně a 33% (9) respondentů záporně.

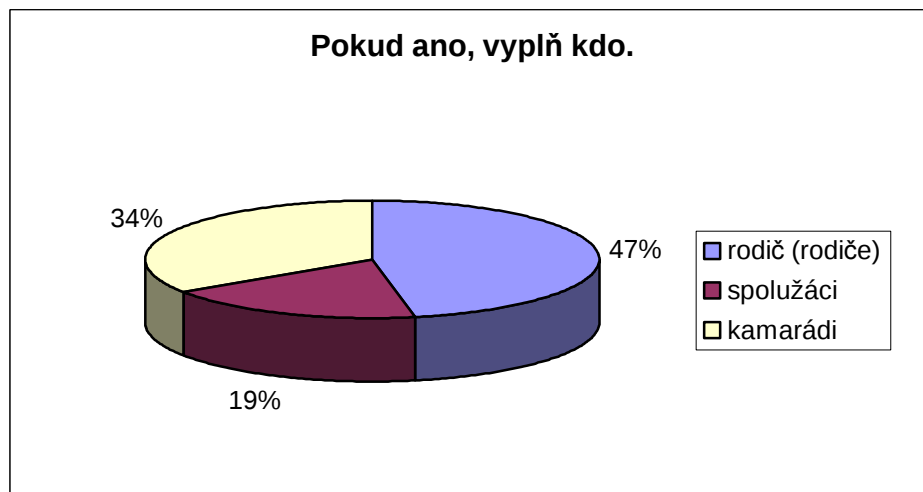
Graf č. 30

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 6: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 47% (15) žáků možnost rodiče, 34% (11) žáků možnost kamarádi a 19% (6) možnost spolužáci.

Graf č. 31

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 7: „Setkal jsi se ve svém okolí s jinými návykovými látkami?“ odpovědělo 100% (27) žáků záporně.

Graf č. 32

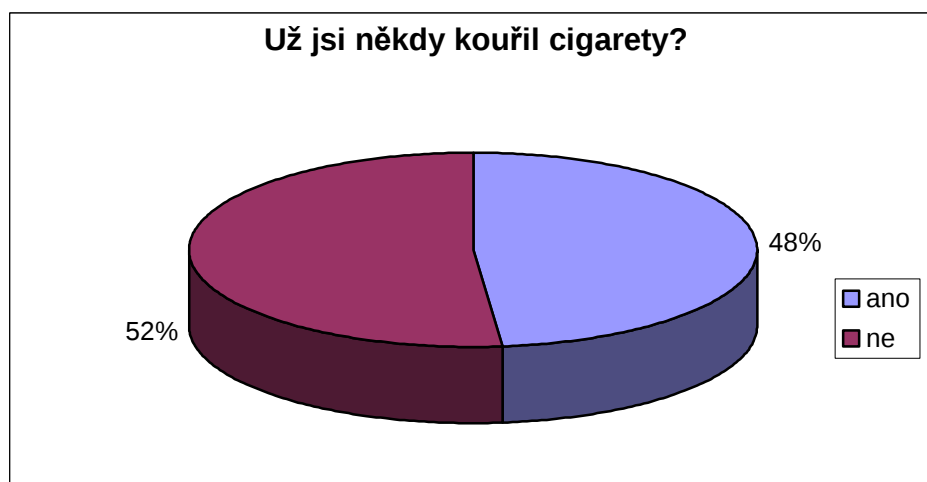
Zdroj: vlastní výzkum

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

8. třída – 31 žáků

Na otázku č. 1: „Už jsi někdy kouřil cigarety?“ odpovědělo 48% (15) žáků kladně, 52% (16) respondentů zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo.

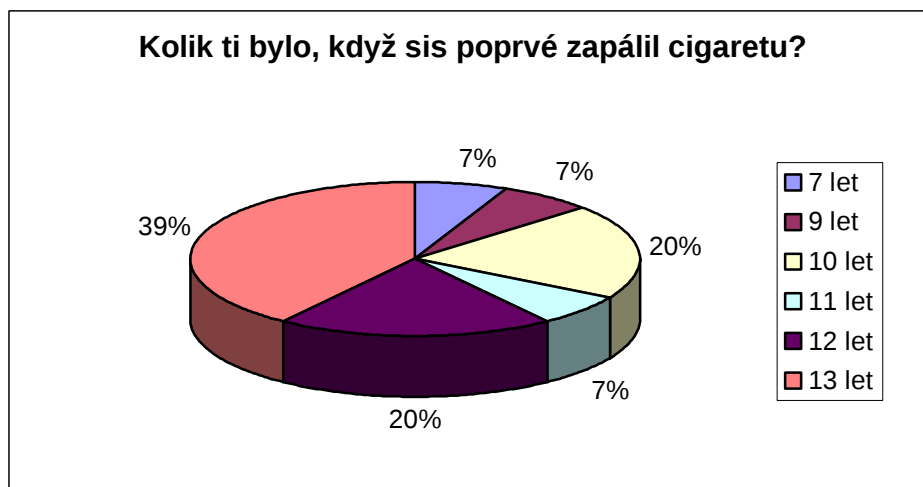
Graf č. 33

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku číslo 2: „Pokud ano, kolik ti bylo, když sis poprvé zapálil?“ odpovědělo 39% (6) žáků, že ve 13 letech, 20% (3) v 10 letech, 20% (3) ve 12 letech, 7% (1) v 7 letech, 7% (1) v 9 letech a 7% (1) v 11 letech.

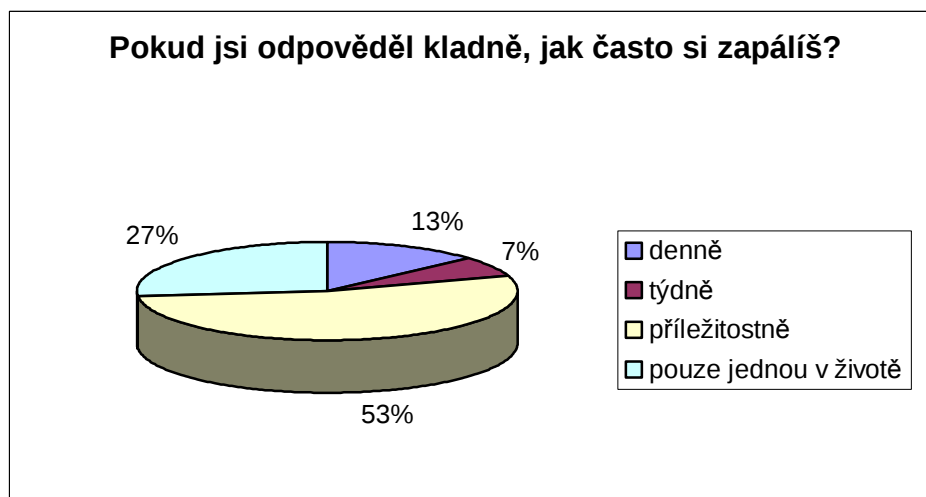
Graf č. 34

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?*“ zvolilo 53% (8) žáků možnost příležitostně, 27% (4) žáků možnost pouze jednou v životě, 13% (2) žáků možnost denně a 7% (1) možnost týdně.

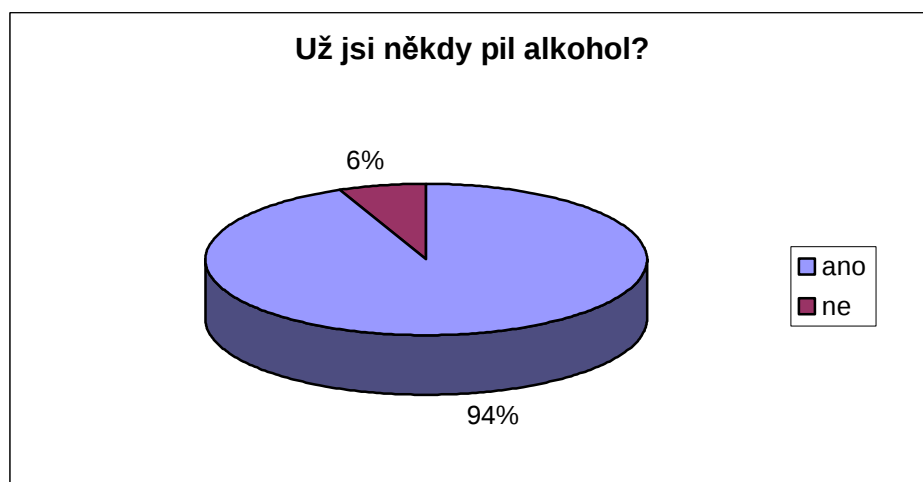
graf č. 35

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „Už jsi někdy pil alkohol?“ odpovědělo 94% (29) respondentů kladně a 6% (2) respondentů záporně.

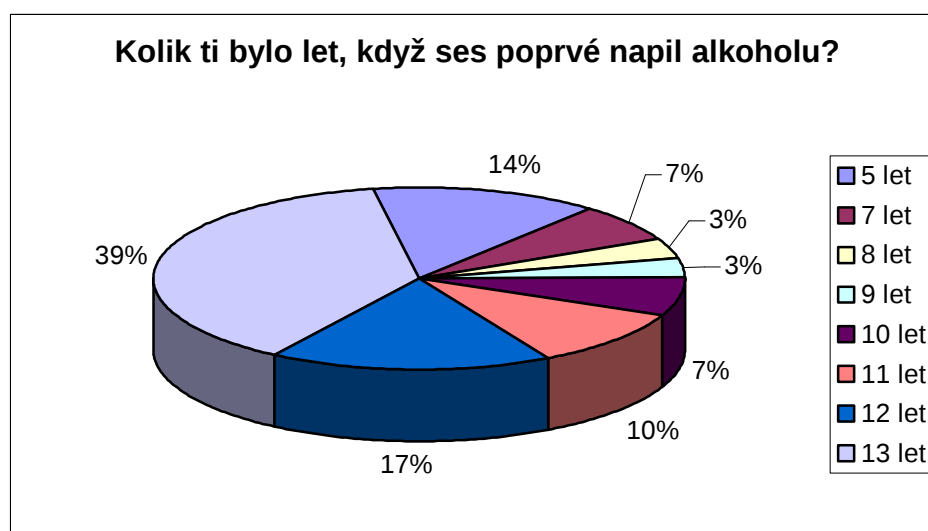
Graf č. 36

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „Pokud ano, kolik ti bylo let, když ses poprvé napil alkoholu?“ odpovědělo u možnosti 13 let 39% (11) žáků, u možnosti 12 let 17% (5) žáků, u možnosti 5 let 14% (4) žáků, u možnosti 11 let 10% (3) žáků, u možností 7, 10 let 7% (2) žáků a u možností 8, 9 let vždy (1) žák, což jsou 3%.

Graf č. 37

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 77% (24) respondentů, že se napije příležitostně, 13% (4) respondentů, že se napije týdně, a 10% (3) respondentů, že se napilo pouze jednou v životě.

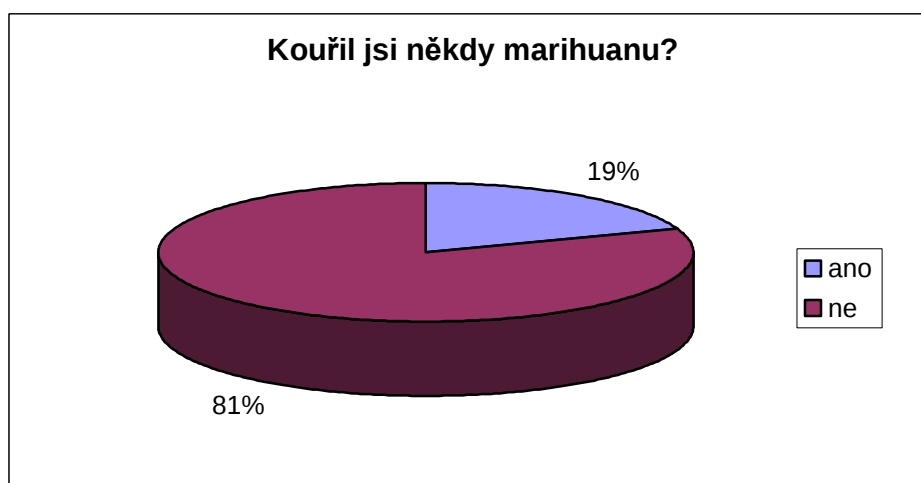
Graf č. 38

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ odpovědělo 19% (6) žáků kladně a 81% (25) žáků záporně.

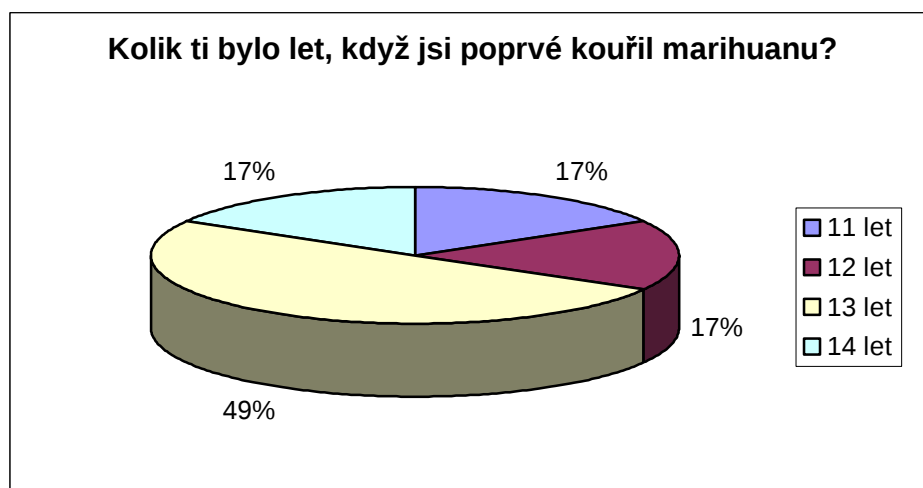
Graf č. 39

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil marihuanu?*“ dalo věk 13 let 49% (3) žáků, věk 11, 12 a 14 let vždy (1) žák, což je 17%.

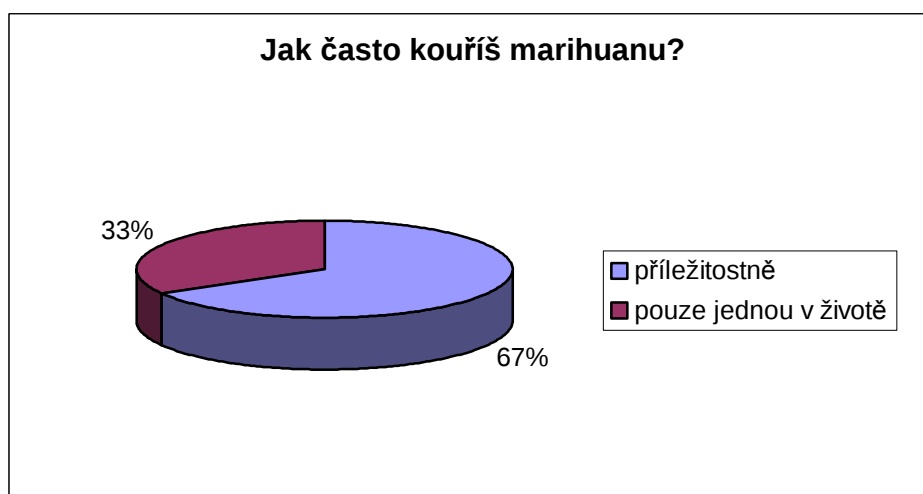
Graf č. 40

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 9: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ označilo odpověď příležitostně 67% (4) žáků a odpověď pouze jednou v životě označilo 33% (2) žáků.

Graf č. 41

Zdroj: vlastní výzkum

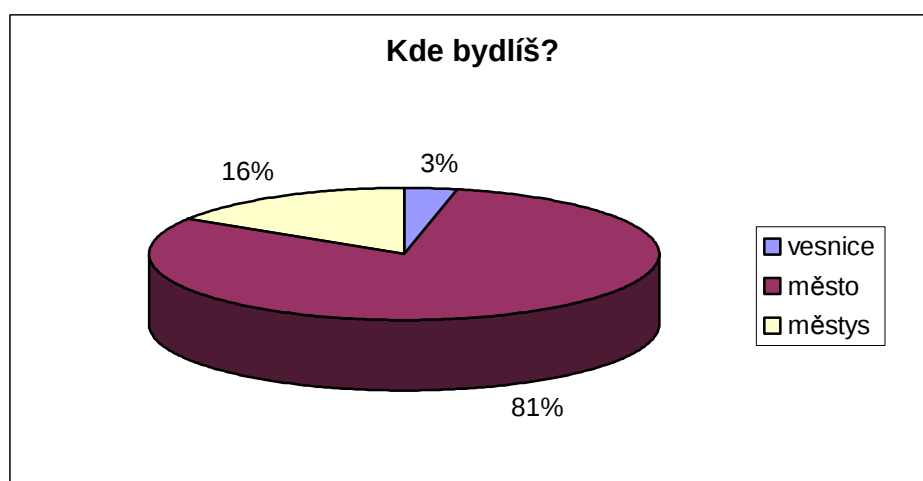
Na otázku č. 10: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpověděl jeden žák, že s vodní dýmku a 2 žáci považují za návykovou látku čokoládu.

Dotazník B) V jakém prostředí vyrůstáš?

8. ročník – 31 žáků

Na otázku č. 1: „*Kde bydlíš?*“ odpovědělo 81% (25) respondentů, že bydlí ve městě, (1) žák, což jsou 3%, že bydlí na vesnici, a 16% (5) respondentů označilo městys jako místo svého bydliště.

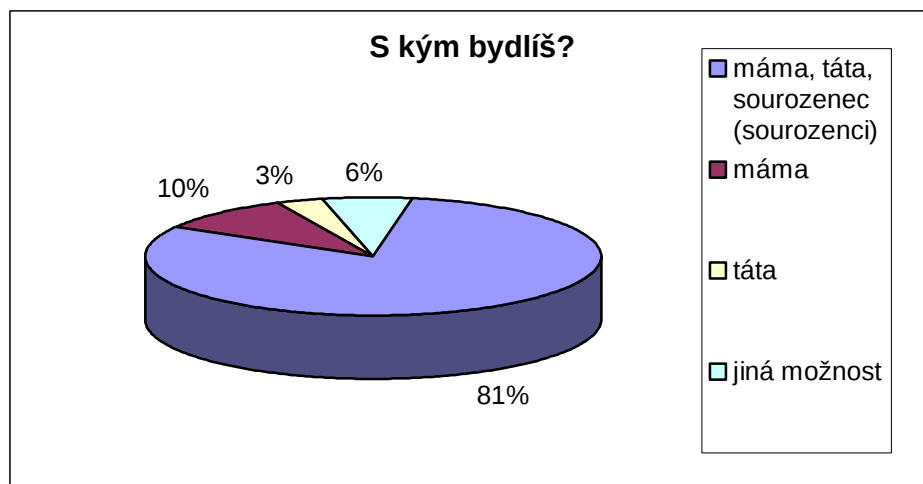
Graf č. 42

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 2: „*S kým bydlíš?*“ dalo 81% (25) žáků možnost s mámou, tátou a sourozencem, 10% (3) žáků možnost s mámou, 6% žáků (2) označilo jinou možnost (např. dětský domov) a (1) žák, což jsou 3%, dal možnost s tátou.

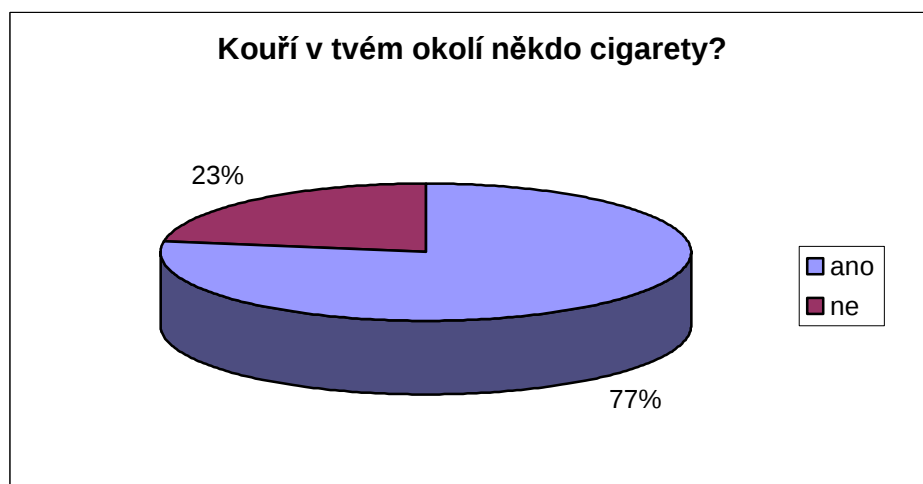
Graf č. 43

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „Kouří v tvém okolí někdo cigarety?“ odpovědělo 77% (24) žáků kladně a 23% (7) žáků záporně.

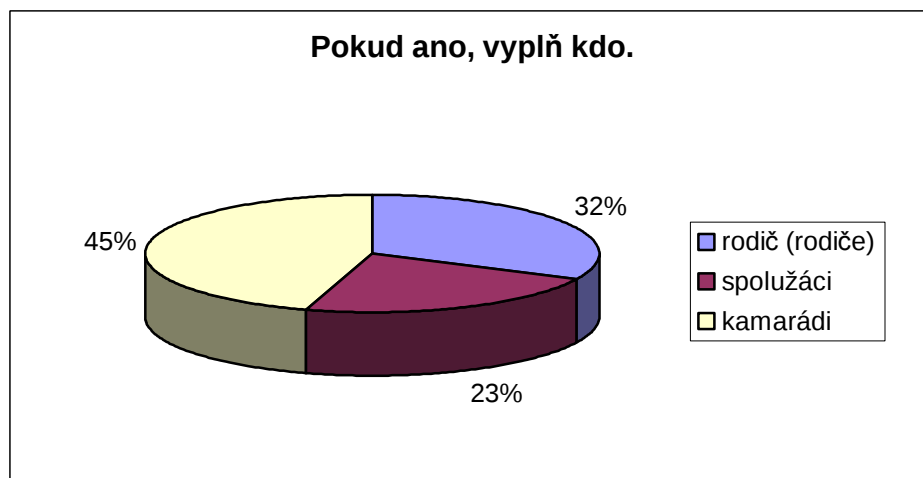
Graf č. 44

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 4: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 45% (14) žáků možnost kamarádi, 32% (10) dalo možnost rodiče a 23% (7) dalo možnost spolužáci.

Graf č. 45

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „Pije v tvém okolí někdo alkohol?“ odpovědělo 84% (26) respondentů kladně a 16% (5) respondentů záporně.

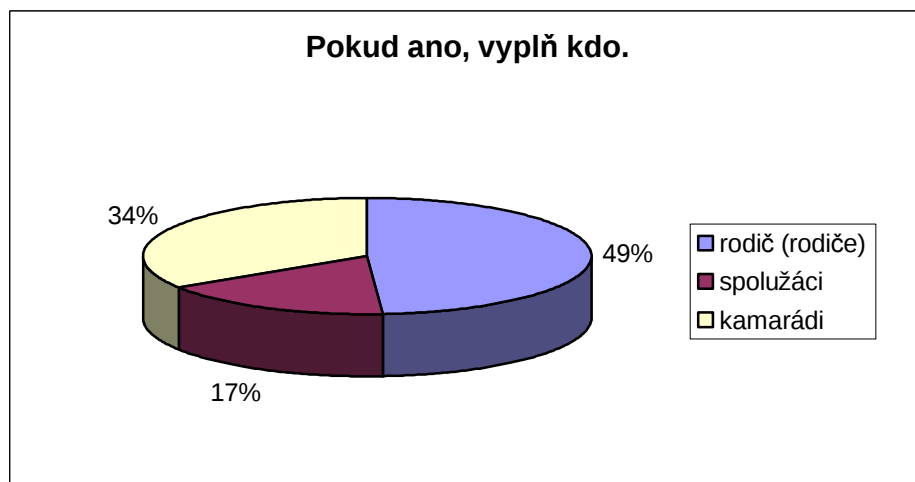
Graf č. 46

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 6: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 49% (20) žáků možnost rodiče, 34% (14) žáků možnost kamarádi a 17% (7) možnost spolužáci.

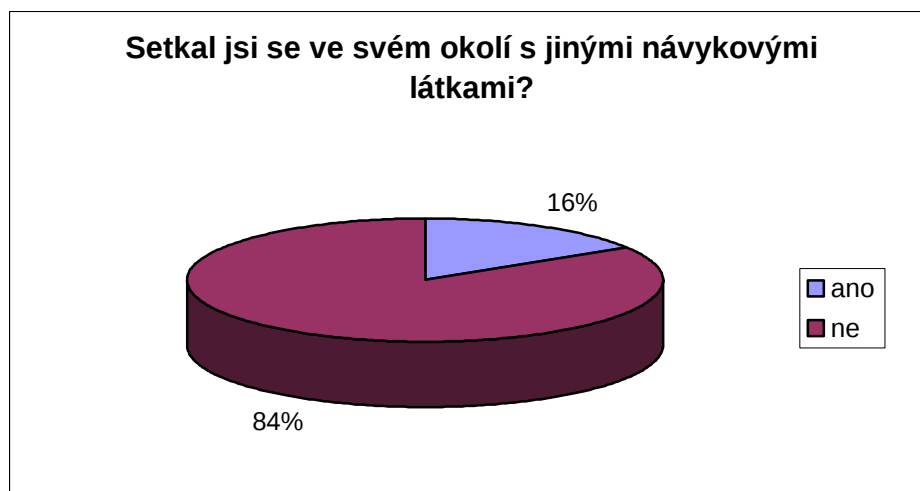
Graf č. 47

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 7: „Setkal jsi se ve svém okolí s jinými návykovými látkami?“ odpovědělo 84% (26) žáků záporně a 16% (5) žáků dalo možnost kladnou (u všech žáků se objevila marihuana).

Graf č. 48

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „*Pokud ano, u koho jsi se s nimi setkal?*“ odpovědělo 16% (5) žáků z předchozí otázky, že se s jinými návykovými látkami setkalo u spolužáků a kamarádů.

Graf č. 49

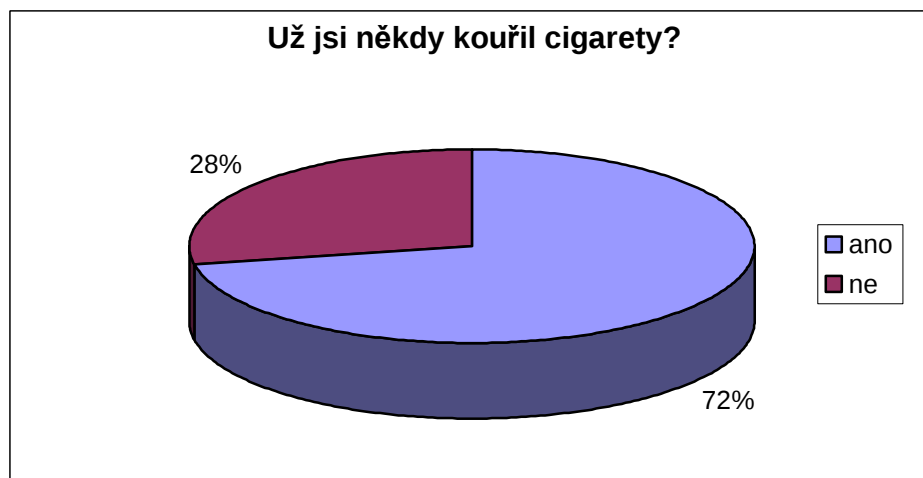
Zdroj: vlastní výzkum

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

9. třída – 32 žáků

Na otázku č. 1: „*Už jsi někdy kouřil cigarety?*“ odpovědělo 72% (23) žáků kladně, 28% (9) respondentů zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo

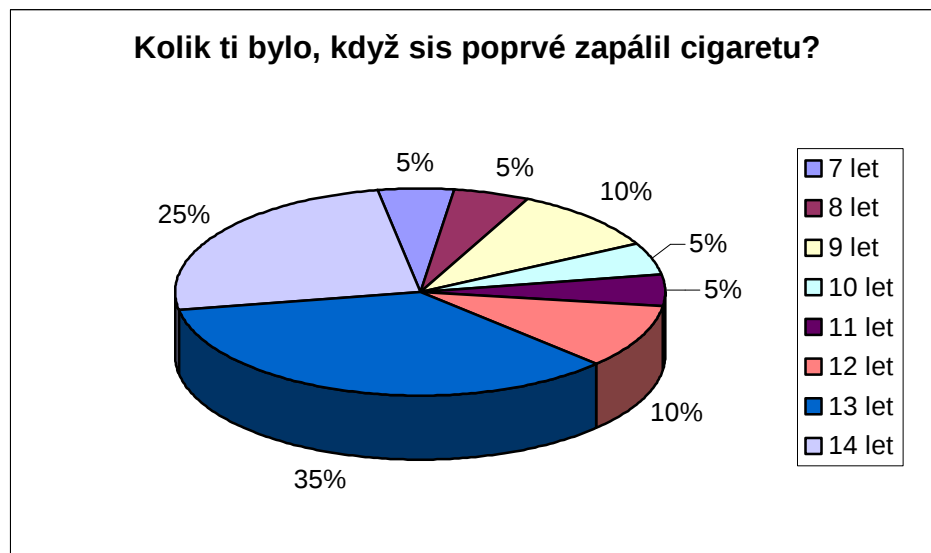
Graf č. 50

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku číslo 2: „*Pokud ano, kolik ti bylo, když sis poprvé zapálil?*“ odpovědělo 35% (7) žáků, že ve 13 letech, 25% (5) ve 14 letech, 10% (2) v 9 a 12 letech a vždy (1) žák, což je 5%, odpověděl, že si poprvé zapálil v 7, 8, 10 a 11 letech.

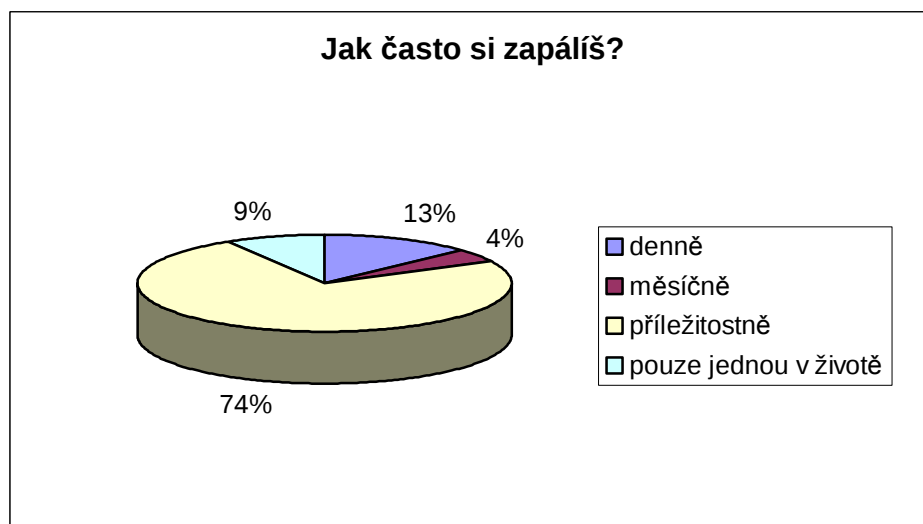
Graf č. 51

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?“ zvolilo 74% (17) žáků možnost příležitostně, 13% (3) žáků možnost denně, 9% (2) žáků možnost pouze jednou v životě a (1) žák, což jsou 4%, zvolil možnost měsíčně.

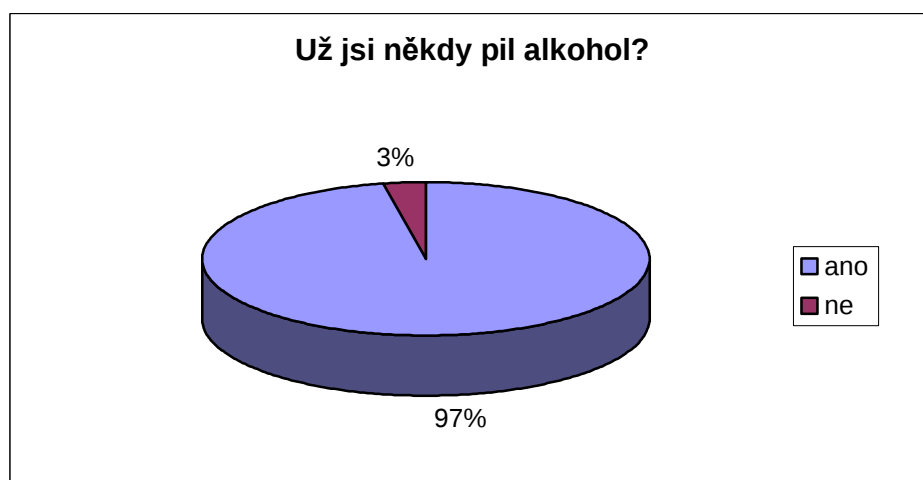
Graf č. 52

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „Už jsi někdy pil alkohol?“ odpovědělo 97% (31) respondentů kladně a (1) respondent, což jsou 3%, záporně.

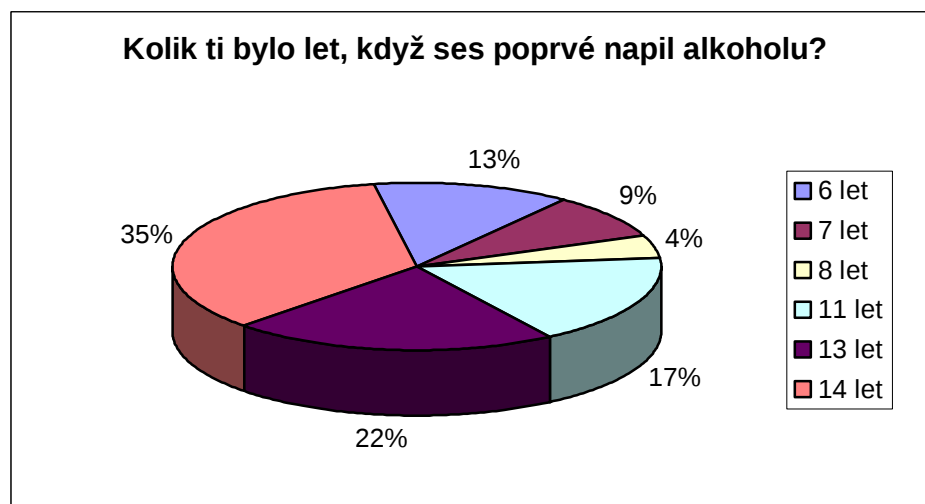
Graf č. 53

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když ses poprvé napil alkoholu?*“ dalo 35% (8) žáků věk 14 let, 22% žáků věk (5) 13 let, 17% žáků (4) věk 11 let, 13% žáků (3) věk 6 let, 9% (2) žáků věk 7 let a (1) žák, což jsou 4%, věk 8 let.

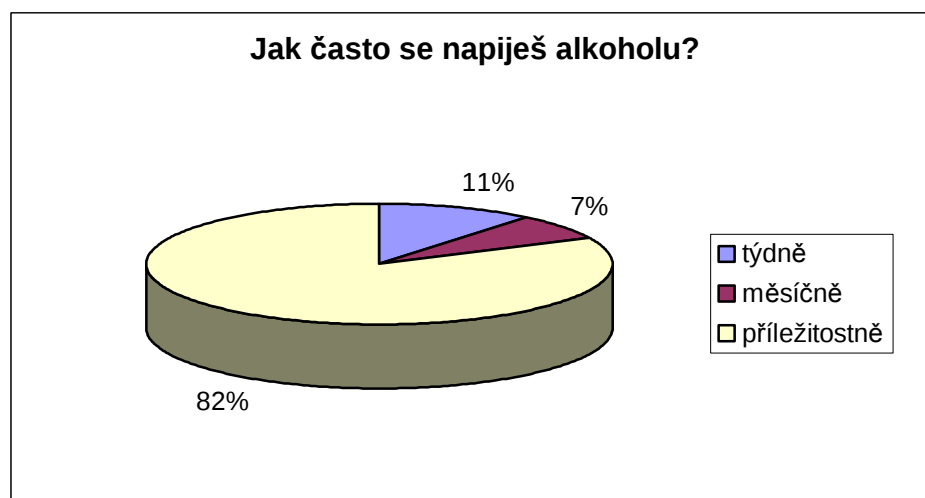
Graf č. 54

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 82% (23) respondentů, že se napije příležitostně, 11% (3) respondentů, že se napije týdně, a 7% (2) respondentů, že se alkoholu napije měsíčně.

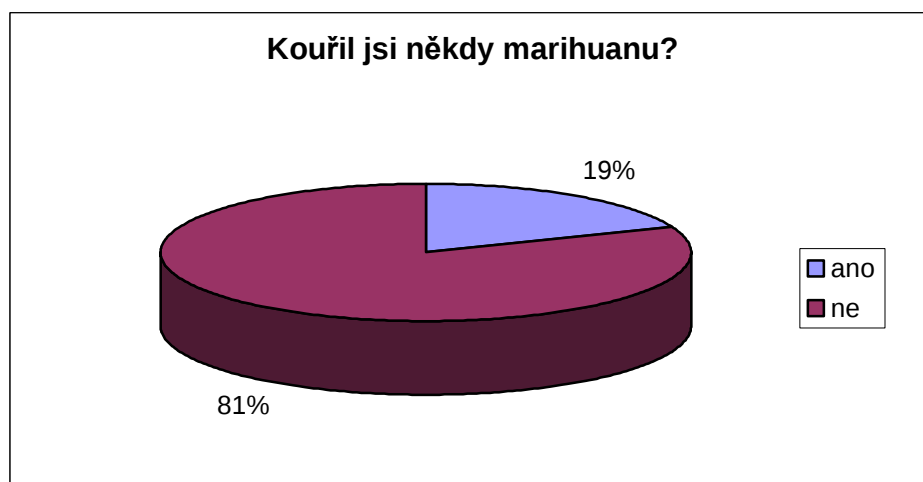
Graf č. 55

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ odpovědělo 19% (6) žáků kladně a 81% (26) žáků záporně.

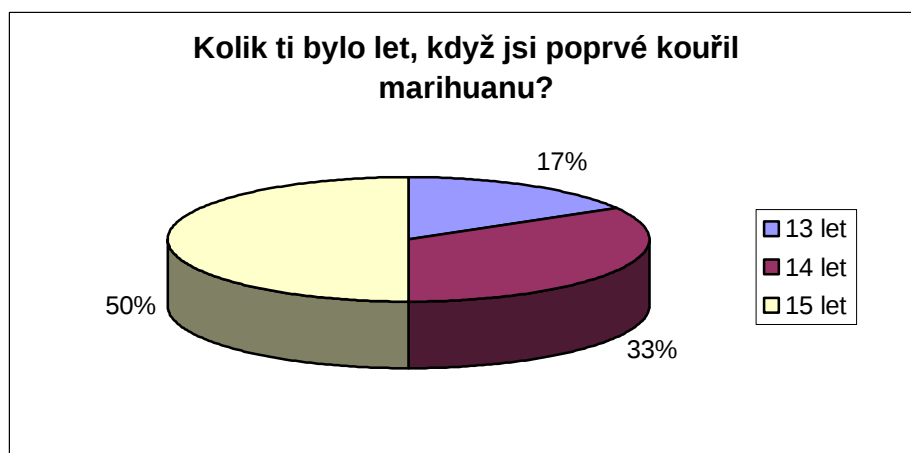
Graf č. 56

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „*Pokud ano, kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil marihuanu?*“ odpověděl z 19% (6) žáků z předchozí otázky (1) žák, což je 17%, že poprvé kouřil marihuanu ve 13 letech, (2) žáci, což je 33%, že ve 14 letech, a (3) žáci, což je 50%, že poprvé kouřili marihuanu v 15 letech.

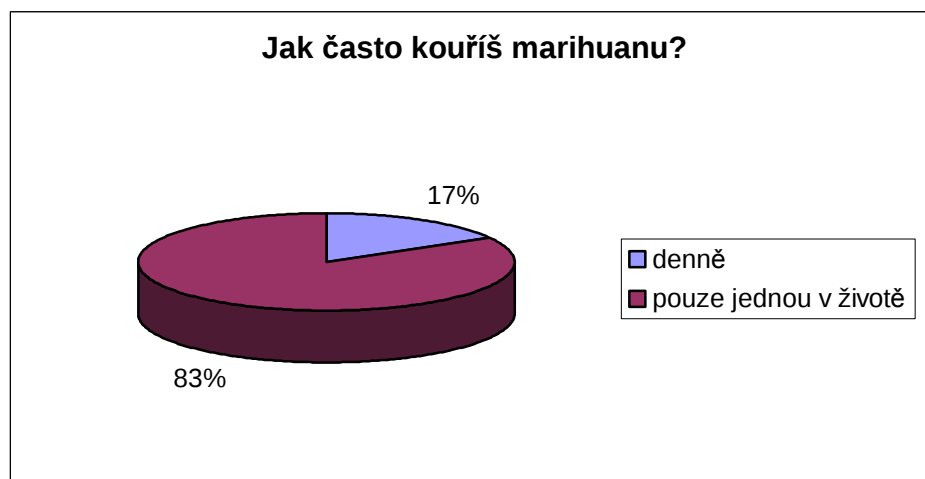
Graf č. 57

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 9: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ odpovědělo z 19% (6) žáků (5), což je 83%, že kouřilo marihuanu pouze jednou v životě, a 1 žák, což je 17%, odpověděl, že kouří denně.

Graf č. 58

Zdroj: vlastní výzkum

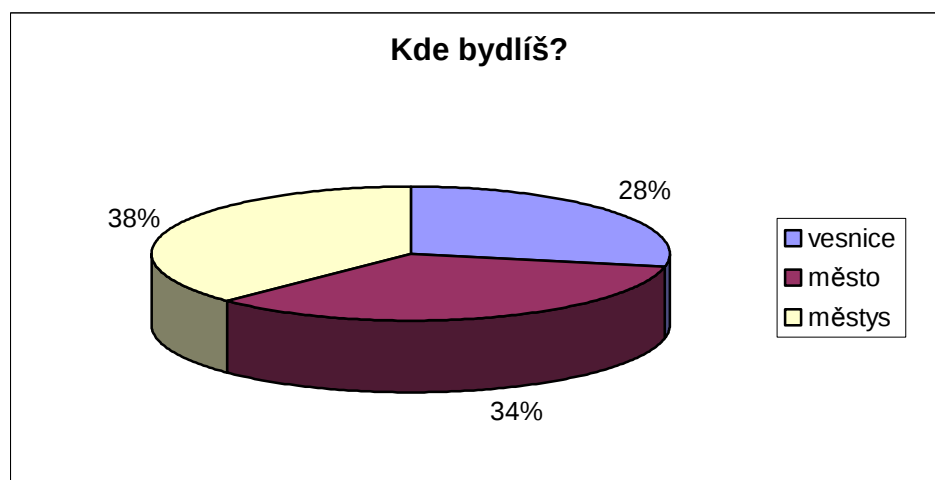
Na otázku č. 10: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpovědělo několik žáků, že s kakaem, čokoládou, kávou, vodní dýmkou a lisohlávkami.

Dotazník B) V jakém prostředí vyrůstáš?

9. ročník – 32 žáků

Na otázku č. 1: „*Kde bydlíš?*“ odpovědělo 34% (11) respondentů, že bydlí ve městě, 28% (9) respondentů, že bydlí na vesnici, a 38% (12) respondentů označilo městys jako místo svého bydliště.

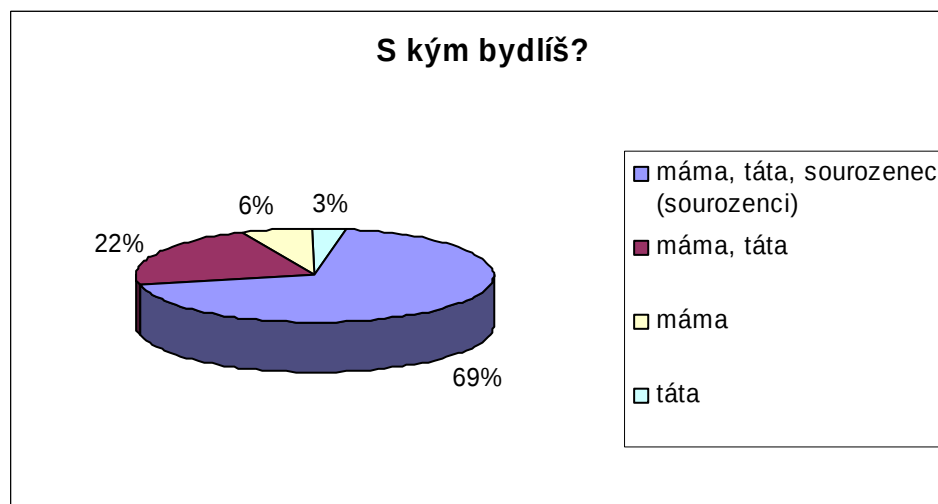
Graf č. 59

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 2: „S kým bydlíš?“ dalo 69% (22) žáků možnost s mámou, tátou a sourozencem, 22% (7) žáků označilo možnost s mámou a tátou, 6% (2) žáků dalo možnost s mámou a (1) žák, což jsou 3%, dal možnost s tátou.

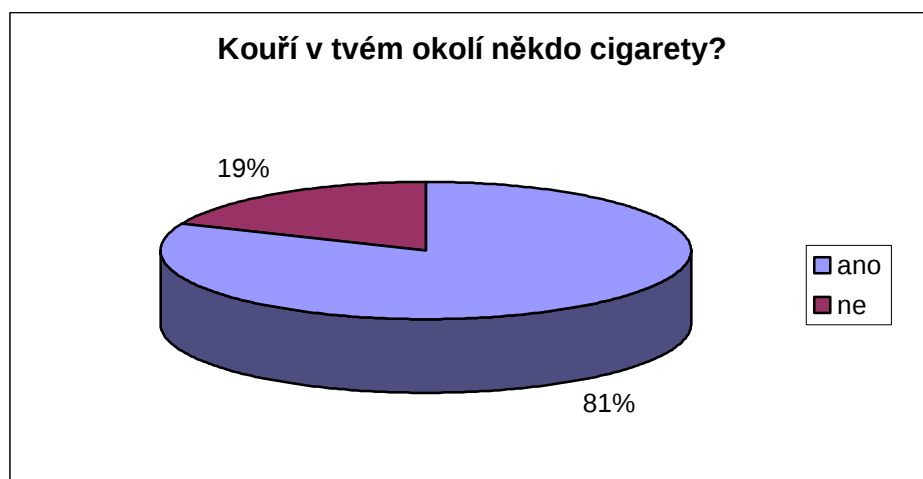
Graf č. 60

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „*Kouří v tvém okolí někdo cigarety?*“ odpovědělo 81% (26) žáků kladně a 19% (6) žáků záporně.

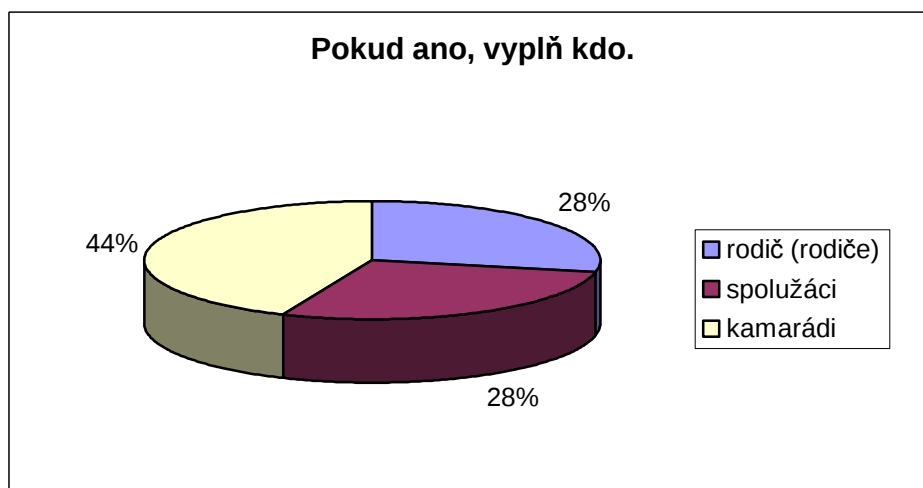
Graf č. 61

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 4: „Pokud ano, vyplň kdo:“ dalo 44% (17) žáků možnost kamarádi, 28% (11) dalo možnost rodiče a 28% (11) dalo možnost spolužáci.

Graf č. 62

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „*Pije v tvém okolí někdo alkohol?*“ odpovědělo 87% (28) respondentů kladně a 13% (4) respondentů záporně.

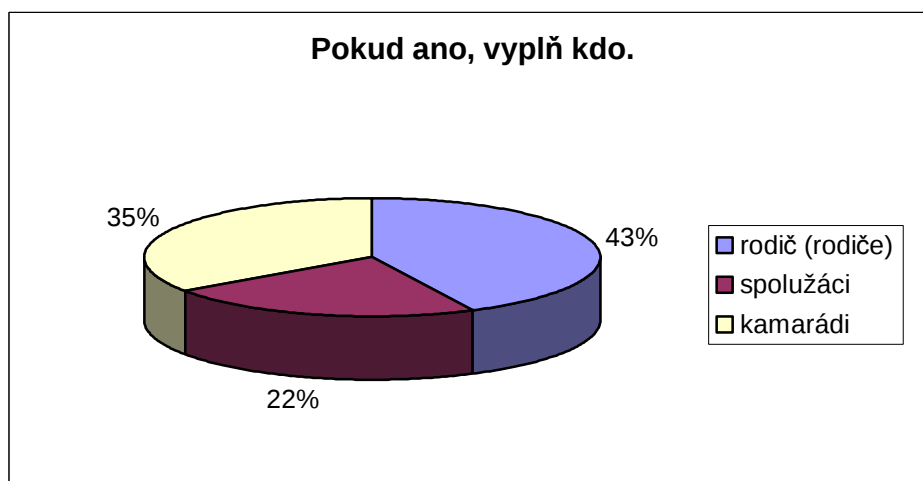
Graf č. 63

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 6: „*Pokud ano, vyplň kdo:*“ dalo 43% (21) žáků možnost rodiče, 35% (20) žáků možnost kamarádi a 22% (12) možnost spolužáci.

Graf č. 64

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky č. 7: „Setkal jsi se ve svém okolí s jinými návykovými látkami?“ odpovědělo 75% (24) žáků záporně a 25% (8) žáků dalo možnost kladnou (marihuana, lisohlávky).

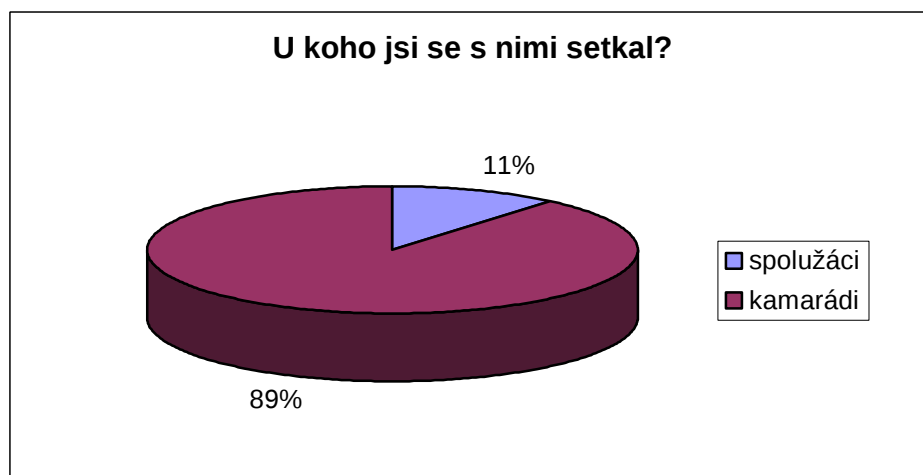
Graf č. 65

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 8: „Pokud ano, u koho jsi se s nimi setkal?“ odpovědělo z 25% (8) žáků z předchozí otázky 89% (7), že se s jinými návykovými látkami setkala u kamarádů, a 1 žák, což je 11%, odpověděl, že se s jinými návykovými látkami setkal jak u kamarádů, tak i u spolužáků.

Graf č. 66

Zdroj: vlastní výzkum

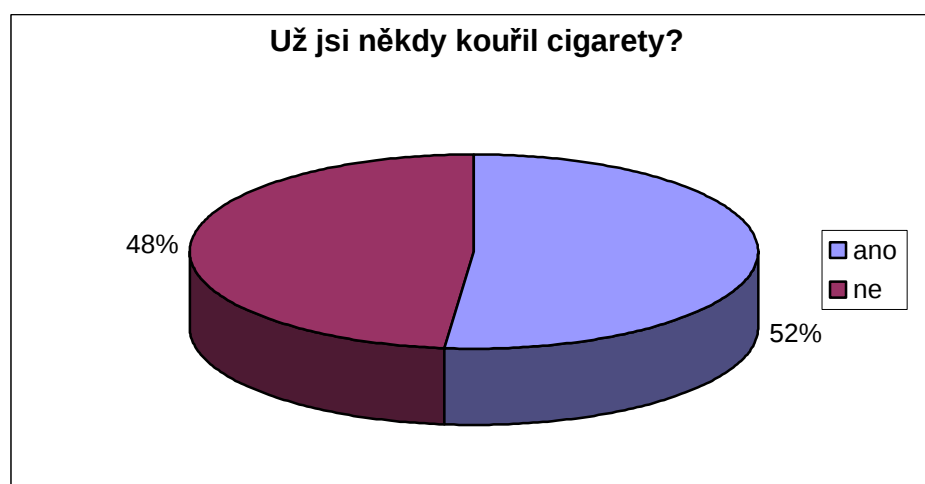
4.3.2 Chlapci versus dívky

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

66 chlapců

Na otázku č. 1: „Už jsi někdy kouřil cigarety?“ odpovědělo 52% (32) chlapců kladně, 48% (30) chlapců zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo.

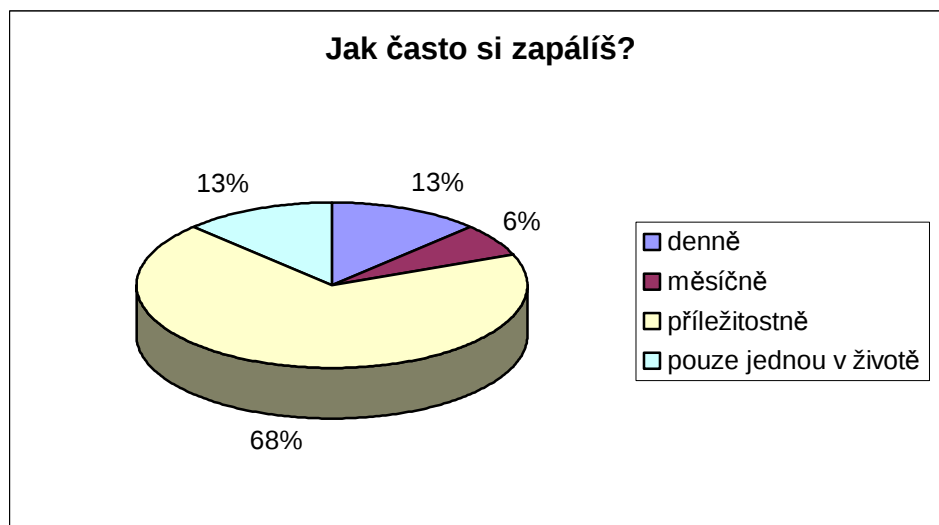
Graf č. 67

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 2: „Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?“ zvolilo 68% (22) chlapců možnost příležitostně, 13% (4) chlapců možnost denně, 13% (4) chlapců možnost pouze jednou v životě a 6% (2) chlapců zvolilo možnost měsíčně.

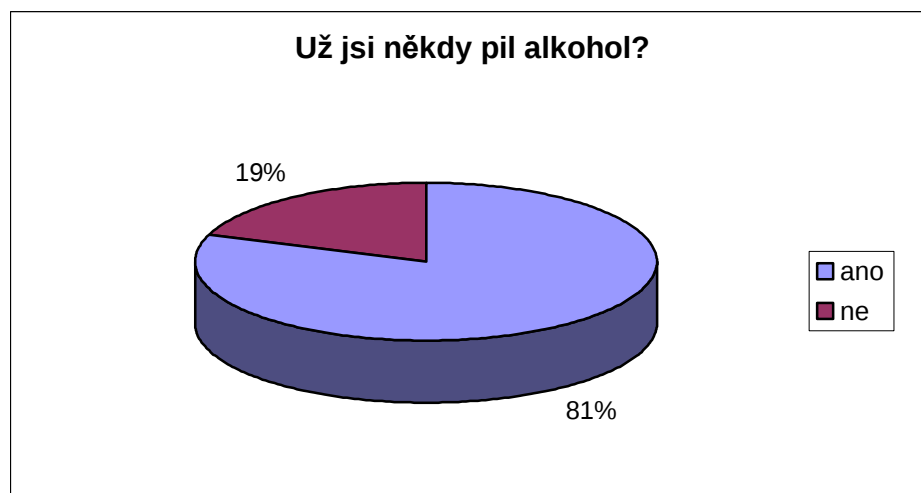
Graf č. 68

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „Už jsi někdy pil alkohol?“ odpovědělo 81% (50) chlapců kladně a 19% (12) chlapců záporně.

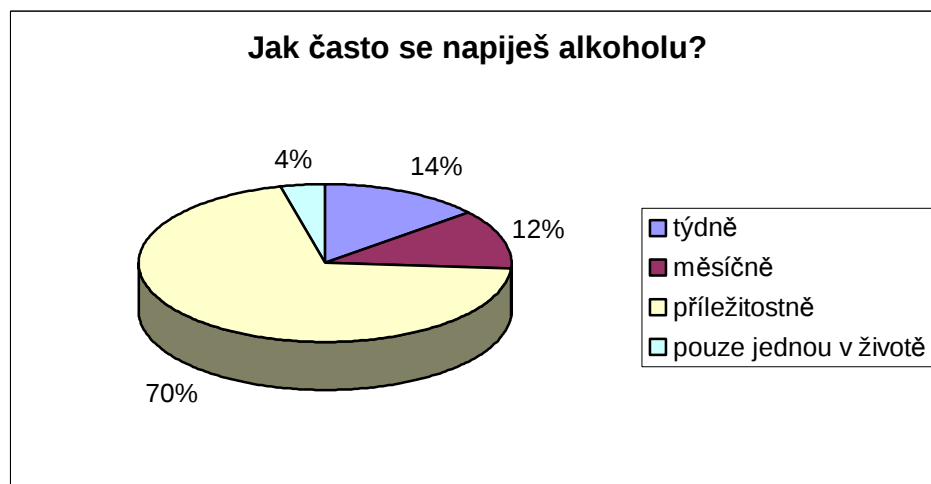
Graf č. 69

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 70% (35) chlapců, že se napije příležitostně, 14% (7) chlapců, že se napije týdně, 12% (6) chlapců, že se napije měsíčně, a 4% (2) chlapců, že se napila pouze jednou v životě.

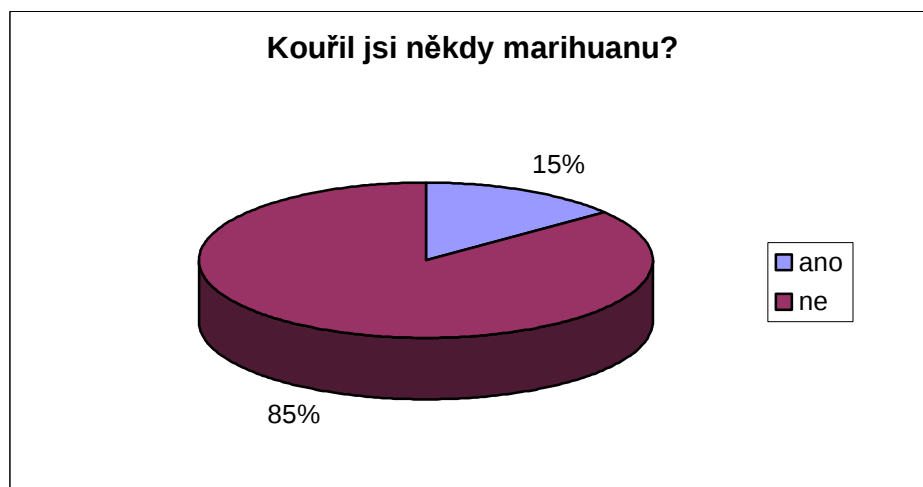
Graf č.70

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ odpovědělo 15% (9) chlapců kladně a 85% (53) chlapců záporně.

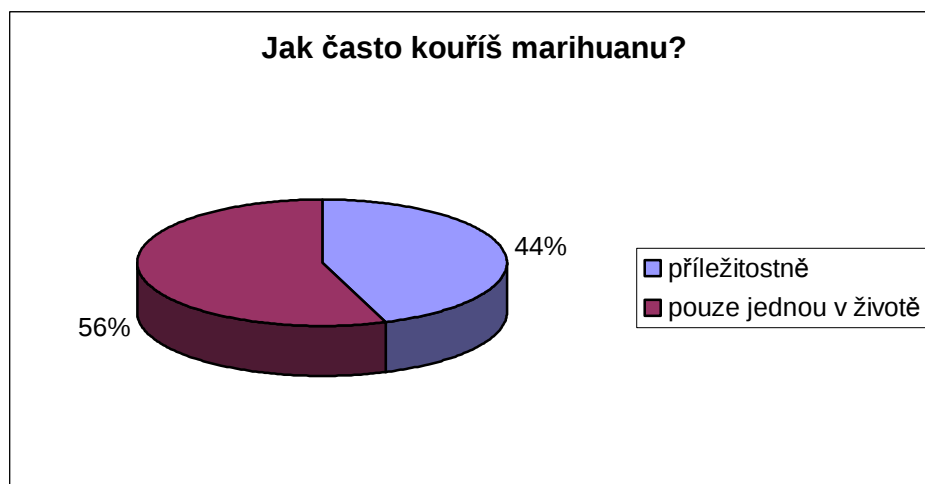
Graf č. 71

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ odpovědělo 44% (4) chlapců možnost příležitostně a 56% (5) chlapců možnost pouze jednou v životě.

Graf č. 72

Zdroj: vlastní výzkum

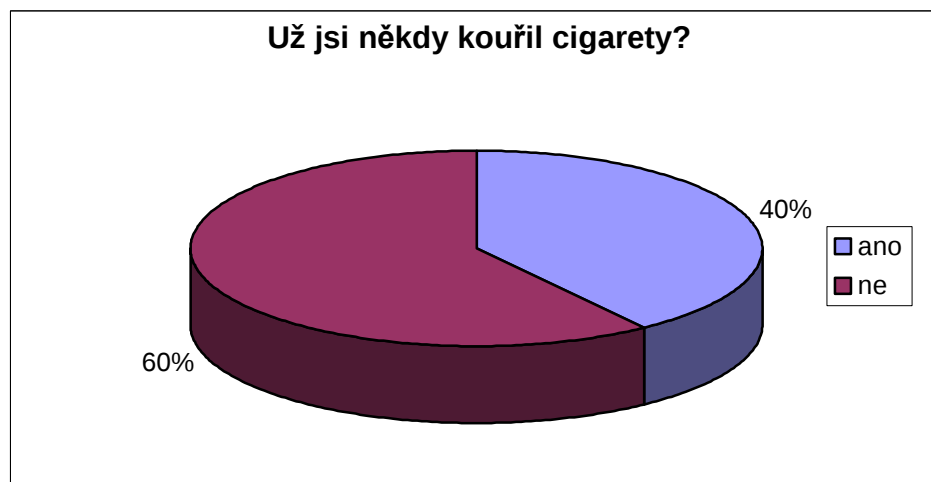
Na otázku č. 7: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpověděli chlapci, že mají zkušenost s vodní dýmku, kakaem, čokoládou, počítačem a televizí.

Dotazník A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?

50 dívek

Na otázku č. 1: „*Už jsi někdy kouřil cigarety?*“ odpovědělo 40% (20) dívek kladně, 60% (30) dívek zvolilo 2. odpověď, že nikdy cigarety nekouřilo.

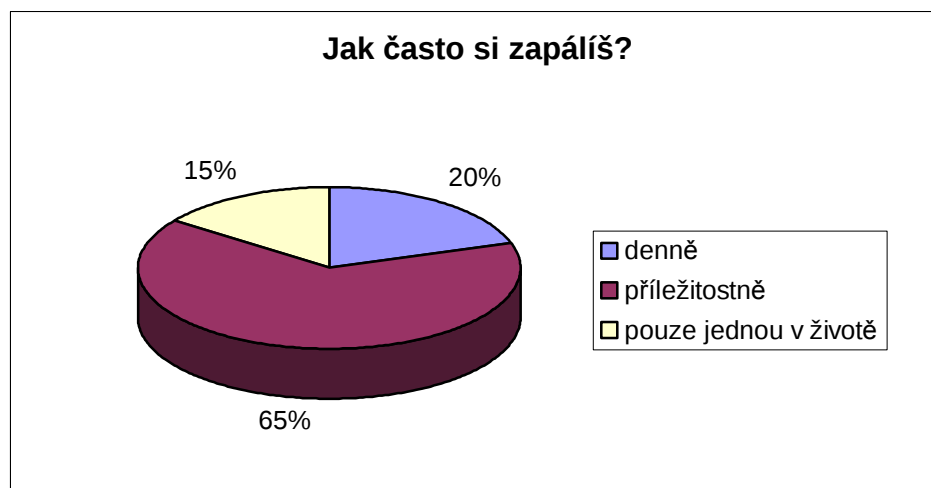
Graf č. 73

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 2: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?*“ zvolilo 65% (13) dívek možnost příležitostně, 20% (4) dívek možnost denně a 15% (3) dívek možnost pouze jednou v životě.

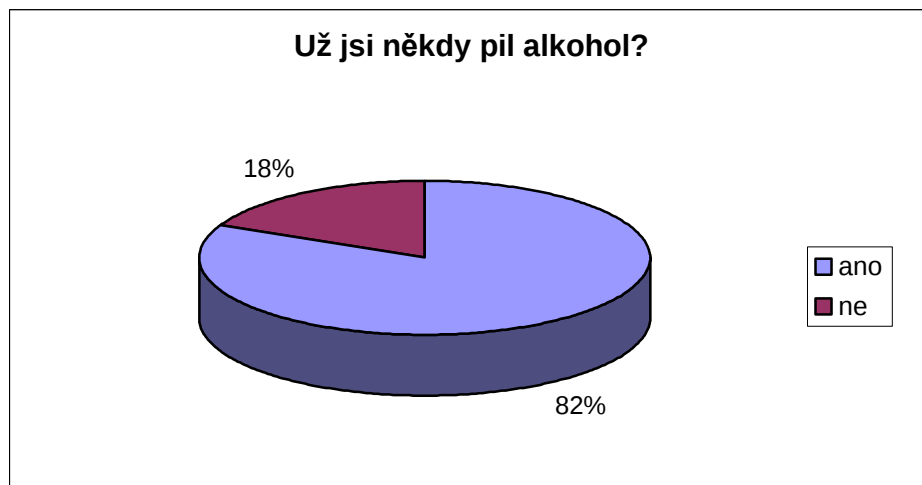
Graf č. 74

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 3: „*Už jsi někdy pil alkohol?*“ odpovědělo 82% (41) dívek kladně a 18% (9) dívek záporně.

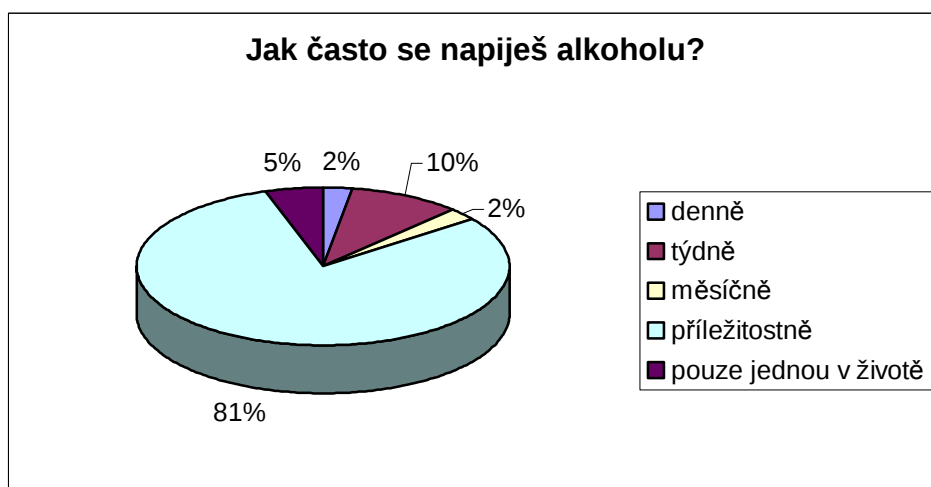
Graf č. 75

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 4: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*“ odpovědělo 81% (33) dívek, že se napije příležitostně, 10% (4) dívek, že se napije týdně, 5% (2) dívek, že se napilo pouze jednou v životě, a vždy (1) dívka, což jsou 2%, odpověděla, že pije denně a měsíčně.

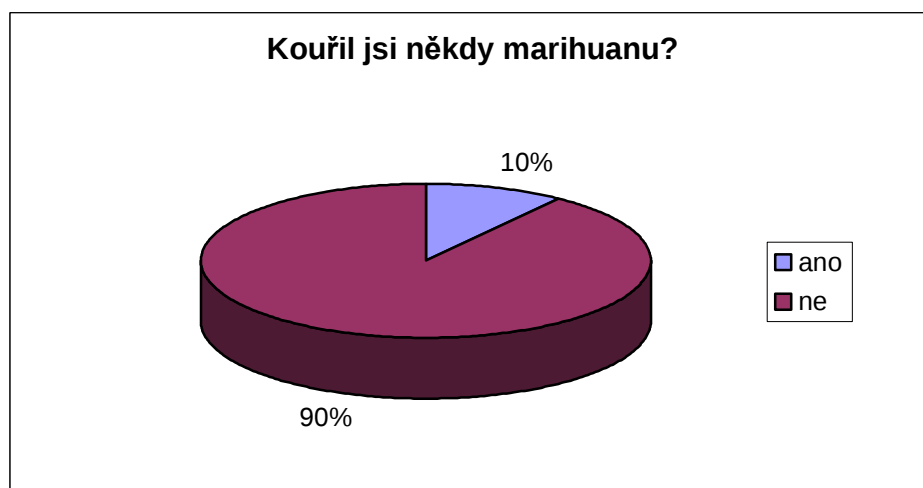
Graf č. 76

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 5: „*Kouřil jsi někdy marihuanu?*“ odpovědělo 10% (5) dívek kladně a 90% (45) dívek záporně.

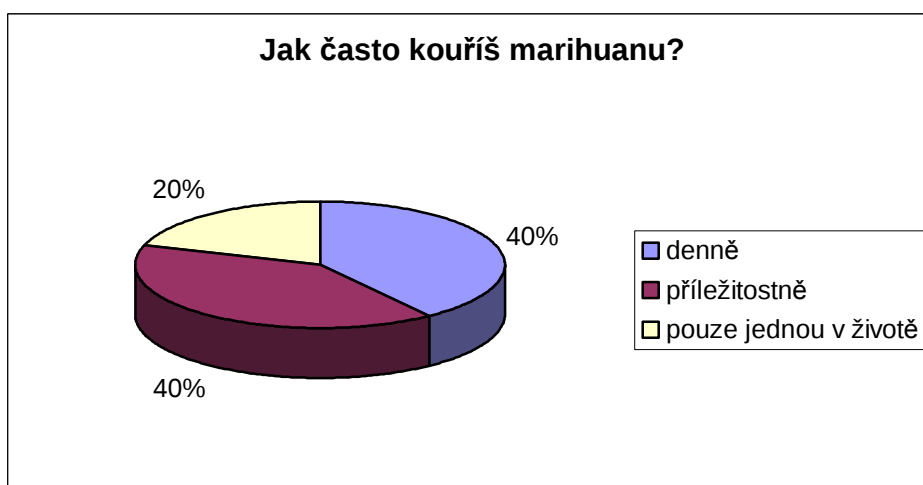
Graf č. 77

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6: „*Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?*“ odpovědělo 40% (2) dívek, že kouří marihuanu příležitostně, 40% (2) dívek dalo možnost denně a (1) dívka, což je 20%, dala možnost pouze jednou v životě.

Graf č. 78

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 7: „*Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:*“ odpověděly dívky, že mají zkušenost s kávou, čokoládou, pervitinem, kokainem a lisohlávkami.

4.4 Potvrzení, či vyvrácení hypotéz

4.4.1 Hypotéza č. 1 – Výskyt návykových látek bude čtenější u starších žáků

Cílem výzkumu bylo mj. zjistit, zda mají s návykovými látkami více zkušeností starší nebo mladší žáci. Na tento problém byl zaměřen dotazník A) *Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?*, konkrétně otázka č. 1) *Už jsi někdy kouřil cigarety?*, otázka č. 4) *Už jsi někdy pil alkohol?* a otázka č. 7) *Kouřil jsi někdy marihuanu?*. Odpovídali žáci všech tříd 2. stupně.

Z výsledků vyplývá, že žáci 6. třídy (22 žáků) mají prozatím relativně malé zkušenosti s kouřením cigaret, pouze 23% (5) jich odpovědělo, že někdy cigarety kouřilo. V souvislosti s pitím alkoholu už je situace téměř alarmující, zkušenost s alkoholem má 68% (15) žáků., což je více jak polovina. Marihuanu kouřil pouze 1 žák 6. třídy, a to ve věku 10 let.

Jak je zřejmé z výsledků výzkumu, žáci 7. třídy (27 žáků) mají oproti žákům 6. třídy větší zkušenosti s užíváním návykových látek. Cigarety už někdy kouřilo 37% (10) dětí, což je větší počet než u předchozího ročníku, ovšem naštěstí to je stále méně než polovina. S alkoholem má zkušenost 67% (18) dětí, což je více než polovina. Marihuanu vyzkoušeli 2 děti 7. třídy, a to ve věku 12 let.

U žáků 8. tříd (31 žáků) můžeme pozorovat další vzestupnou tendenci. S kouřením cigaret má zkušenost 48% (15) žáků, což je v podstatě polovina, neboť cigarety nikdy nekouřilo 16 žáků. S alkoholem již má bez 2 žáků zkušenost celá třída, tedy 94% (29) dětí. Z nich 24 uvedlo u otázky č. 6) *Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?*, že se napijí příležitostně, což je situace více než kritická. Marihuanu už někdy kouřilo 19% (6) žáků, čili opět můžeme sledovat vzestupnou tendenci oproti nižším ročníkům. Z těch 6 žáků uvedli 4, že kouří příležitostně, a 2, že to zkusili pouze jednou.

U již zmíněných ročníků bylo zjištěno, že ač mají žáci zkušenosti s kouřením cigaret, počet kladných odpovědí nebyl vyšší než polovina, zatímco u 9. ročníků (32 žáků) tomu bohužel tak je. S kouřením cigaret má zkušenost 72% (23) žáků, což je více než polovina. S alkoholem mají bez jednoho žáka zkušenosti všichni žáci 9. tříd, tedy 97%. Marihuanu již kouřilo 19% (6) žáků, z toho 5 pouze jednou a 1 žák uvedl možnost denně.

Situace u jednotlivých ročníků má vzestupnou tendenci, čili čím vyšší ročník, tím více zkušeností s návykovými látkami žáci mají. **Hypotéza č. 1: Výskyt návykových látek bude čtenější u starších žáků se potvrdila.**

4.4.2 Hypotéza č. 2 - Výskyt návykových látek bude zřetelnější u chlapců

Výzkumný vzorek tvořilo 62 chlapců a 50 dívek. Na předem stanovenou hypotézou: *Výskyt návykových látek bude zřetelnější u chlapců* nám odpovídají výsledky otázek 1, 4, 7 z dotazníku A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?, stejně jako u hypotézy č. 1.

Z grafu číslo 67 vyplývá, že zkušenost s cigaretami má 52% (32) chlapců. Z grafu číslo 73 vyplývá, že zkušenost s kouřením cigaret má 40% (20) dívek. U chlapců je to více jak polovina, u dívek naopak.

Na otázku č. 4: *Už jsi někdy pil alkohol?* odpovědělo kladně 81% (50) chlapců, u dívek to bylo 82% (41). Dá se tedy říci, že u této položky je situace téměř vyrovnaná – alkoholu se již napila většina chlapců i většina dívek, s tím, že u dívek je počet o 1% vyšší.

Marihuanu už někdy zkusilo 15% (9) chlapců, zatímco u dívek bylo zjištěno 10% (5) . U chlapců máme 4 příležitostné kuřáky marihuany, u dívek máme 2 kuřáčky, které si zakouří denně, a 2, které kouří příležitostně.

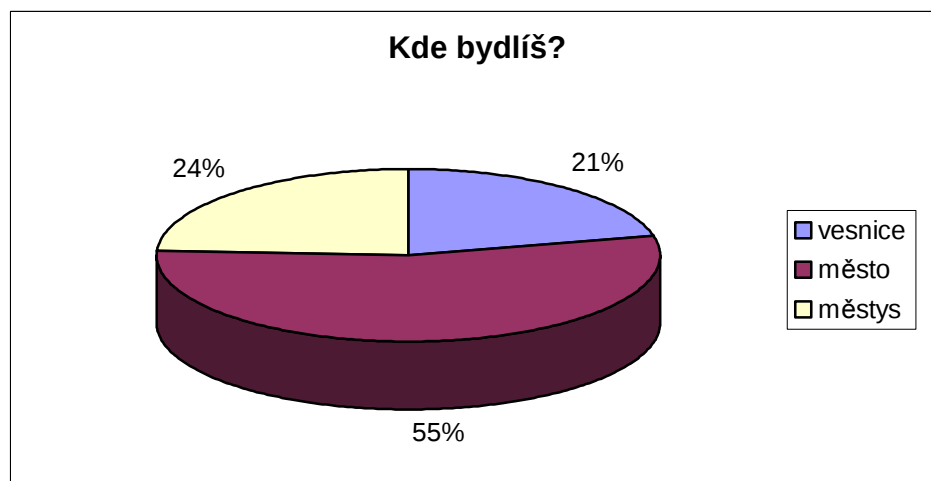
Předpokládalo se tedy, že **výskyt návykových látek bude čtenější u chlapců, což se potvrdilo v souvislosti s cigaretami a marihuanou, zatímco v souvislosti s alkoholem spatřujeme u dívek o 1% více.**

4.4.3 Hypotéza č. 3 - Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z městského prostředí

Při potvrzování této hypotézy nás v první řadě zajímala otázka č. 1) *Kde bydlíš?* z dotazníku B) V jakém prostředí vyrůstáš? Porovnávala jsem zkušenosti žáků z městského prostředí a zkušenosti žáků z venkovského prostředí.

Jak vyplývá z grafu č. 79, z celkového počtu 112 žáků jich 55% (61) žije ve městě, 21% (24) na vesnici a 24% (27) žáků označilo městys jako místo svého bydliště. Nejvíce žáků tedy vyrůstá v městském prostředí.

Graf č. 79

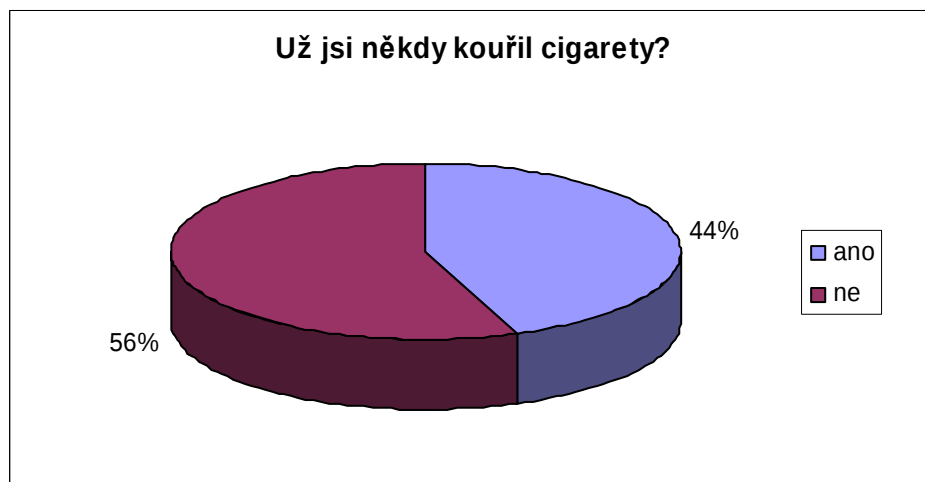
Zdroj: vlastní výzkum

Žáci všech tříd byli roztrženi do tří skupin dle místa svého bydliště a u každé skupiny se zvlášť posuzovala jejich zkušenost s návykovými látkami. Pro potvrzení hypotézy nás zajímaly otázky č. 1, 4 a 7 z dotazníku A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?.

Město – 55% (61) žáků

Z grafu č. 80 vyplývá, že 44% (27) žáků už někdy kouřilo cigarety a 56% (34) nikdy cigarety nekouřilo.

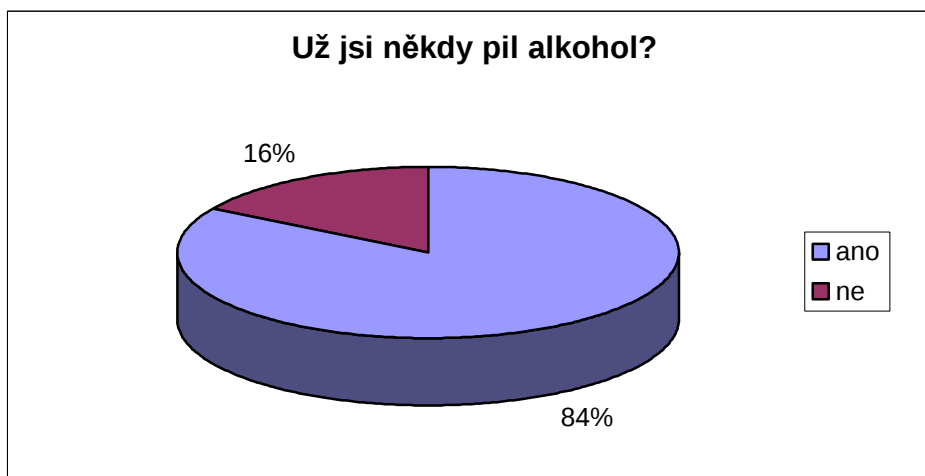
Graf č. 80

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 81 vyplývá, že u otázky č. 4 odpovědělo 84% (51) žáků z města, že už někdy pilo alkohol, zatímco 16% (10) žáků uvedlo, že nemá zkušenost s pitím alkoholu (viz graf č. 81).

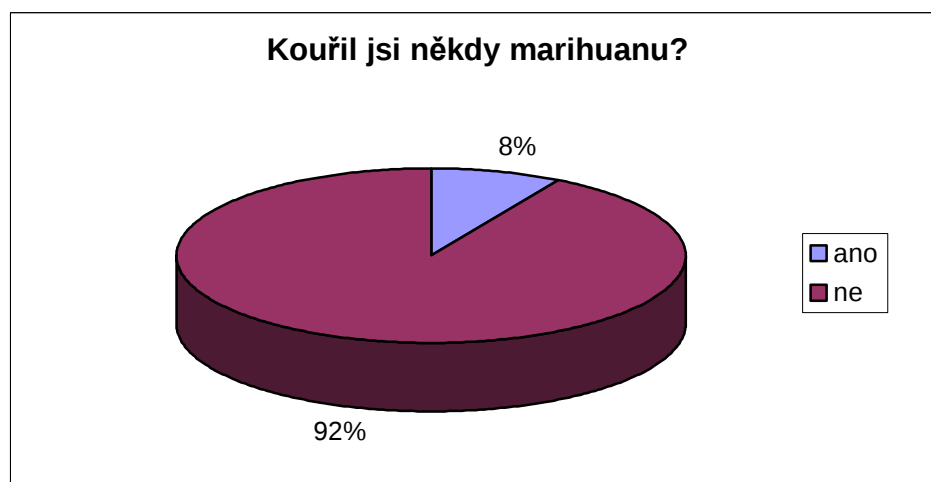
Graf č. 81

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 82 vyplývá, že u otázky č. 7 odpovědělo 8% (5) žáků kladně a 92% (56) záporně.

Graf č. 82

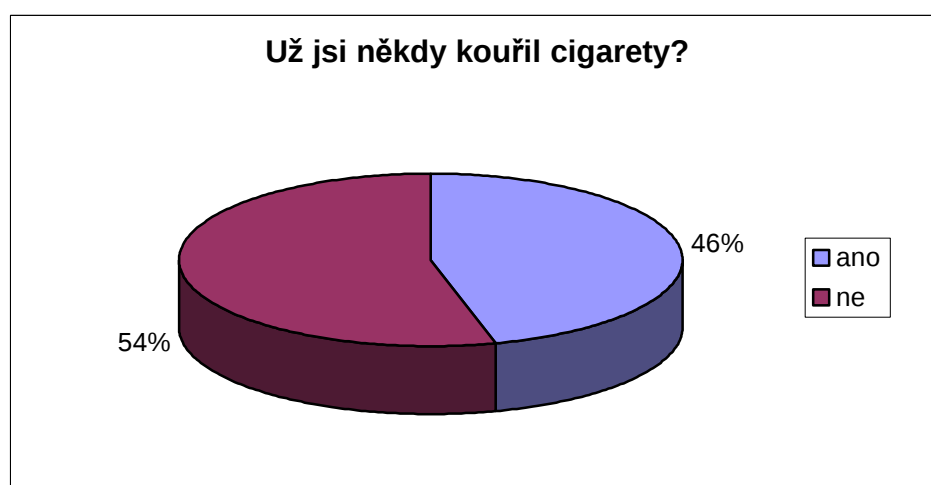

Zdroj: vlastní výzkum

Vesnice – 21% (24) žáků

Z grafu č. 83 vyplývá, že 46% (11) žáků má zkušenost s kouřením cigaret, zatímco 54% (10) žáků cigarety ještě nikdy nekouřilo.

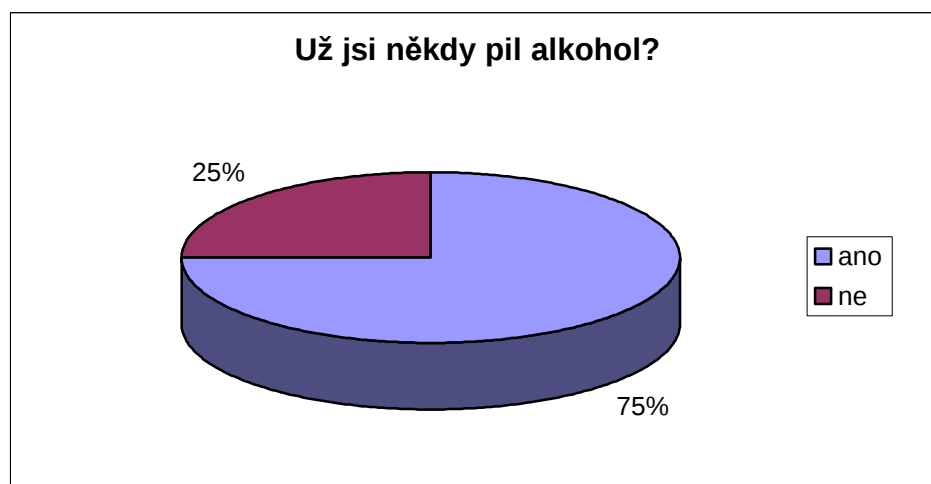
Graf č. 83

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 84 vyplývá, že alkohol už někdy pilo 75% (18) žáků, zatímco 25% (6) žáků zkušenost s alkoholem ještě nemá.

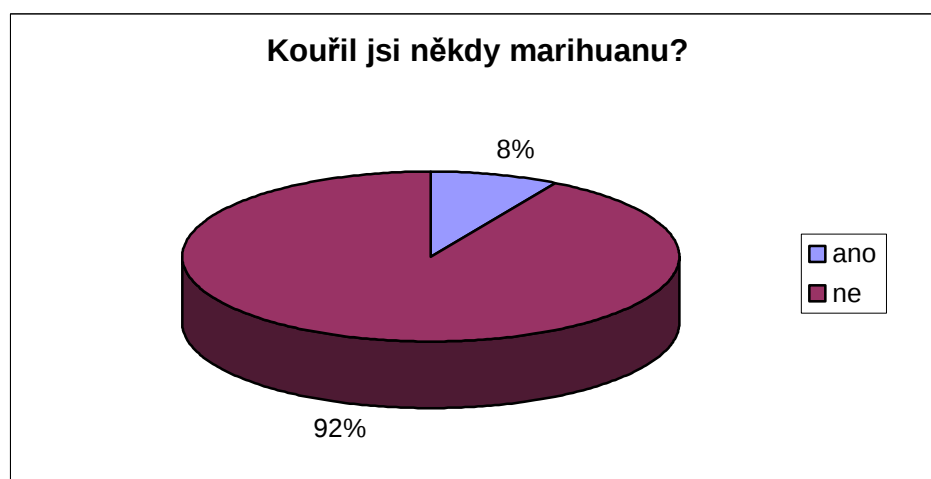
Graf č. 84

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 85 vyplývá, že zkušenost s marihuanou má 8% (2) žáků, zatímco 92% (22) žáků nikdy marihuanu nekouřilo.

Graf č. 85

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedených grafů vyplývá, že děti z vesnice mají o 2% více zkušeností s kouřením cigaret než děti z města. V souvislosti s alkoholem můžeme na základě výsledků konstatovat, že žáci z městského prostředí mají více zkušeností s pitím. Naprosto vyrovnaná je bilance u konzumentů marihuany, u obou skupin shledáváme stejný počet, a to 8%.

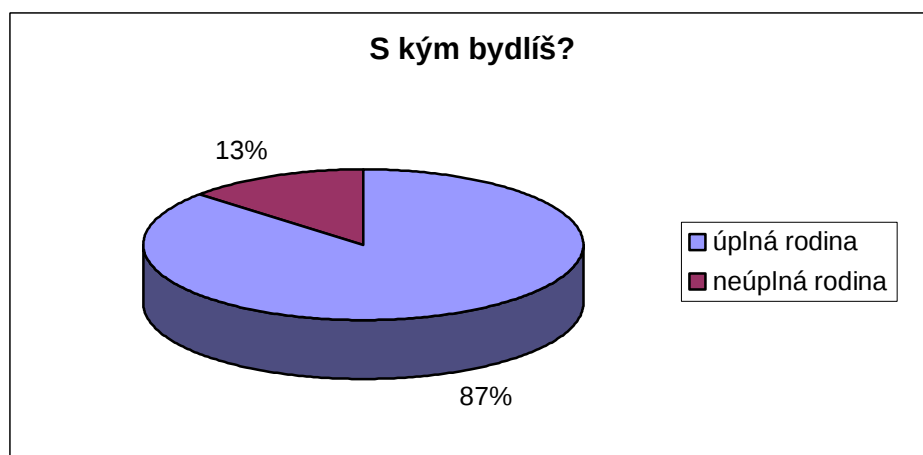
Hypotéza se tedy potvrdila pouze částečně, neboť děti z městského prostředí mají více zkušeností pouze s pitím alkoholu.

4.4.4 Hypotéza č. 4 - Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z neúplných rodin

Při potvrzování této hypotézy nás zajímala otázka č. 2) *S kým bydlíš?* z dotazníku B) V jakém prostředí vyrůstáš? Porovnávala jsem zkušenosti žáků z úplných rodin a zkušenosti žáků z neúplných rodin, tedy žáků, kteří odpověděli možnost c) *máma (sourozenec)*, d) *táta (sourozenec)* a e) *jiná možnost (např. dětský domov)*.

Jak vyplývá z grafu č. 86, z celkového počtu 112 žáků jich 87% (97) žije v úplné rodině a 13% (15) žáků žije v neúplné rodině.

Graf č. 86

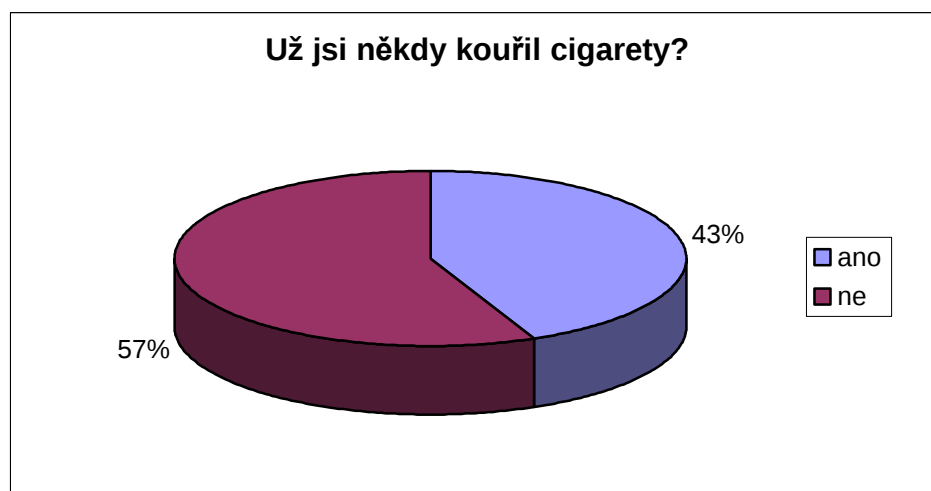
Zdroj: vlastní výzkum

Žáci všech tříd byli roztrženi do dvou skupin podle toho, zda vyrůstají v úplné nebo neúplné rodině. U každé skupiny se zvlášt' posuzovala jejich zkušenost s návykovými látkami. Pro potvrzení hypotézy nás zajímaly otázky č. 1, 4 a 7 z dotazníku A) Jakou máš zkušenost s návykovými látkami?.

Úplná rodina – 87% (97) žáků

Z grafu č. 87 vyplývá, že 57% (55) žáků nikdy nekouřilo cigarety a 43% (42) žáků již má zkušenost s kouřením.

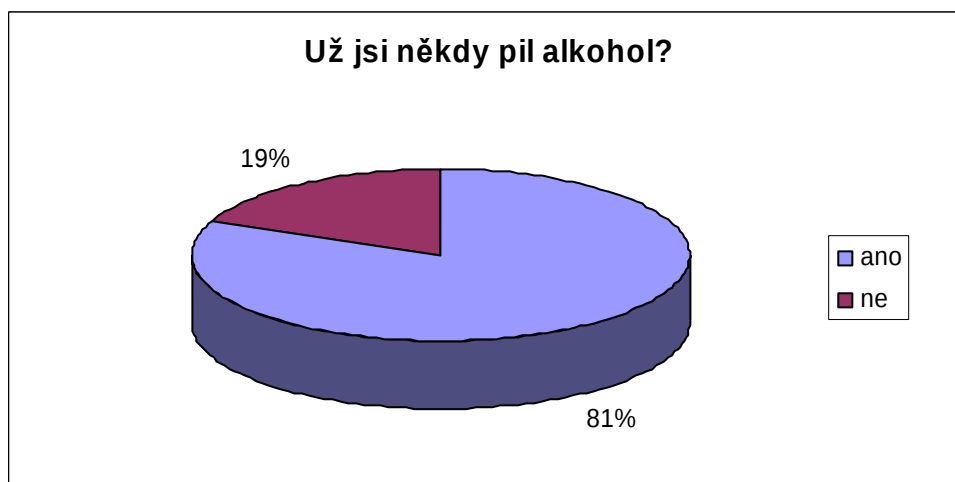
Graf č. 87

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 88 vyplývá, že 81% (79) žáků má zkušenost s pitím alkoholu a 19% (18) žáků se ještě nikdy alkoholu nenapilo.

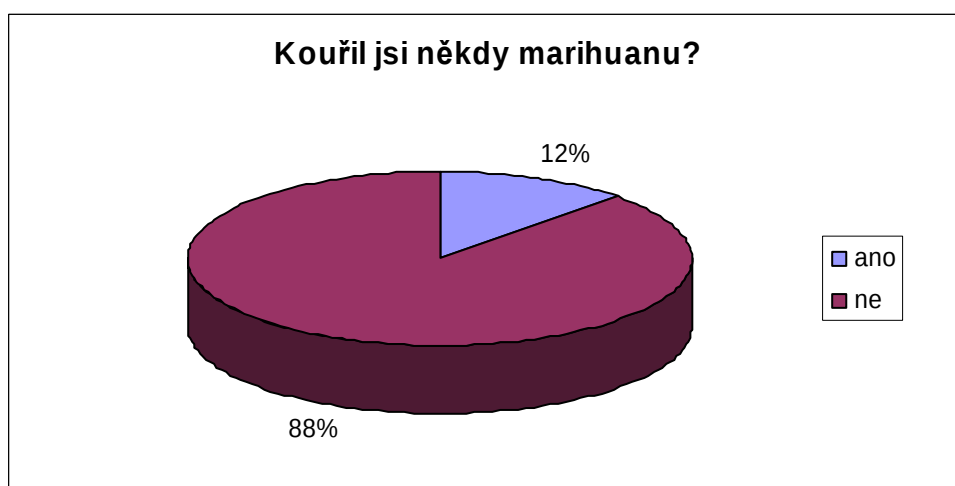
Graf č. 88

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 89 vyplývá, že 12% (12) žáků už někdy kouřilo marihuanu a 88% (85) žáků ještě zkušenost s marihuanou nemá.

Graf č. 89

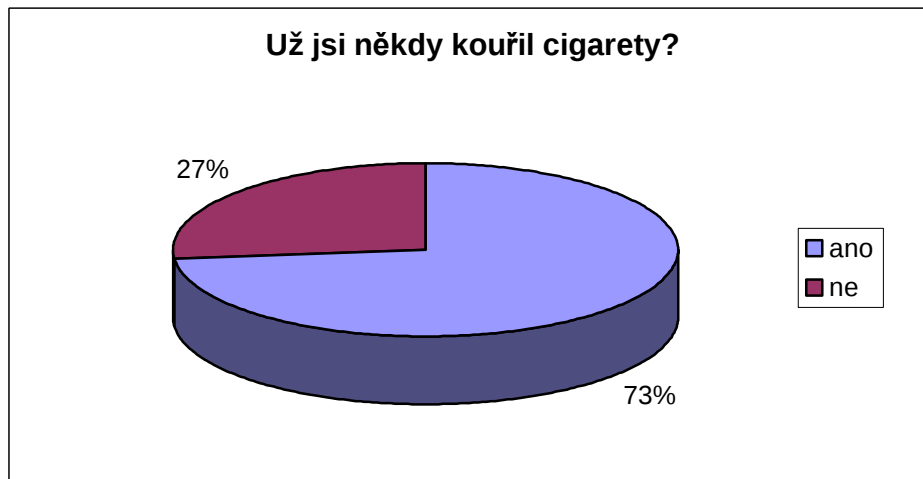

Zdroj: vlastní výzkum

Neúplná rodina – 13% (15) žáků

Z grafu č. 90 vyplývá, že 73% (11) žáků už někdy kouřilo cigarety a 27% (4) žáků s kouřením prozatím zkušenost nemá.

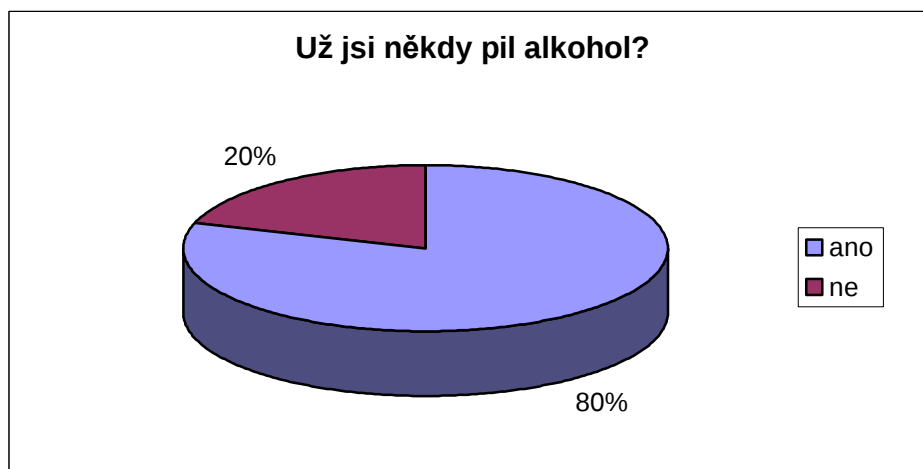
Graf č. 90

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 91 vyplývá, že 80% (12) žáků má zkušenost s pitím alkoholu a 20% (3) žáků se alkoholu ještě nikdy nenapilo.

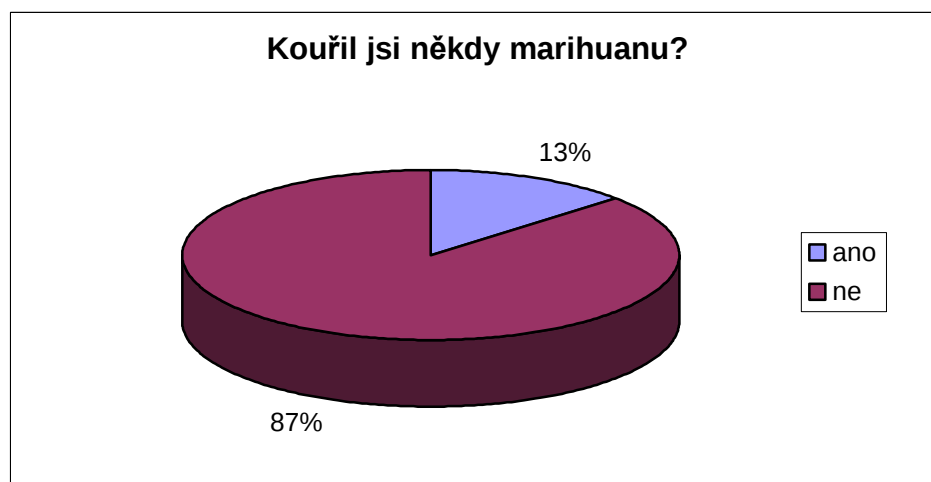
Graf č. 91

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu č. 92 vyplývá, že 13% (2) žáků už někdy kouřilo marihuanu a 87% (13) žáků prozatím nemá s kouřením marihuany zkušenost.

Graf č. 92

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedených grafů vyplývá, že děti z neúplných rodin mají více zkušeností s kouřením cigaret než děti z úplných rodin. V souvislosti s alkoholem můžeme na základě výsledků konstatovat, že žáci z neúplných rodin mají o 1% méně zkušeností s pitím. Opět téměř vyrovnaná je bilance u konzumentů marihuany, s tím, že děti z neúplných rodin mají opět o 1% více zkušeností.

Hypotéza se tedy potvrdila pouze částečně, neboť děti z neúplných rodin mají více zkušeností s kouřením cigaret a kouřením marihuany, zkušenosti s alkoholem jsou o 1% znatelnější u dětí z úplných rodin.

4.5 CES dotazník

Dotazník Classroom Environment Scale (dále jen CES) byl součástí výzkumné části diplomové práce. Byl cíleně rozdán žákům 7. – 9. tříd, pro které je určen, a jejich třídním učitelům na Základní škole Hrotovice v Kraji Vysočina. Jedná se o dotazník, který zjišťuje sociální klima, jak tedy očima žáků jednotlivých tříd, tak očima třídních učitelů. Výzkum byl prováděn v měsíci říjnu. Plné znění dotazníku je uvedeno v příloze.

Zajímavé bude srovnání výsledků u třídních učitelů a žáků jedné třídy, zda se náhled na atmosféru ve třídě bude shodovat či zásadně vzdalovat.

CES dotazník posuzuje sociální klima třídy z několika hledisek:

1. Zaujetí žáka školní prací – položky 1, 7, 13, 19
2. Vztahy mezi žáky ve třídě – položky 2, 8, 14, 20
3. Učitelova pomoc žákům – položky 3, 9, 15, 21
4. Orientace žáka na úkoly – položky 4, 10, 16, 22
5. Pořádek a organizovanost – položky 5, 11, 17, 23
6. Jasnost pravidel – položky 6, 12, 18, 24

Žáci 7. – 9. tříd a třídní učitelé odpovídali na 24 položek. Měli si pozorně přečíst každou tezi a na základě vlastního mínění zakroužkovat buď ANO, nebo NE, podle toho, zda s myšlenkou souhlasí, či nikoli. Bylo možné nechat položku prázdnou, pokud žáci opravdu nevěděli. Bylo nutné jim také sdělit, kterého učitele máme na mysli, v našem případě se jednalo o třídního učitele.

Vyhodnocení: pokud žák zakroužkuje odpověď ANO, připisují se 3 body, za odpověď NE 1 bod, v případě, že žák neví, nebo zakroužkuje obě možnosti, získává 2 body.

Sečteme body jednotlivých položek, které spolu souvisejí, dostaneme tak počet od 4 bodů, což je minimum, do 12 bodů, což je maximum. Za průměrnou můžeme tedy považovat hodnotu 8. Z údajů, které vyšly za celou třídu, se vypočítává aritmetický

průměr pro každou kvalitu, čili u každé kvality se sečtou jednotlivé položky a vydělí se počtem žáků. Výsledek byl zaokrouhlen vždy na 2 desetinná místa.

Samozřejmě platí, že čím vyšší číslo, tím spíš usuzujeme na pozitivní klima v dané třídě. Naopak nízké hodnoty svědčí spíše o negativním vnímání sociálního klimatu.

Výsledky za jednotlivé třídy budou zaznamenány v tabulkách a následně vysvětleny.

Sociální klima v 7. třídě (27 žáků)

Tabulka č. 1 – 7. třída

Charakteristika klimatu	Žáci	Třídní učitel
Zaujetí žáka školní prací	6,01	12
Vztahy mezi žáky ve třídě	8,63	10
Učitelova pomoc žákům	7,74	8
Orientace žáka na úkoly	6,15	12
Pořádek a organizovanost	6,19	12
Jasnost pravidel	9,52	11

Zdroj: vlastní výzkum

Proměnnou **zaujetí žáka školní prací** hodnotí žáci číslem 6,01, což je hodnota velmi podprůměrná. Třídní učitel hodnotí zaujetí žáků číslem 12, což je maximální hodnota. Jak můžeme vidět, vnímání této položky se markantně liší jak u žáků, tak u učitele. Žáci hodnotí své zaujetí pro výuku velmi slabě, zatímco učitel se domnívá, že zaujetí je vysoké.

U položky **vztahy mezi žáky ve třídě** jsme naměřili u žáků číslo 8,63, domnívají se tedy, že vzájemné vztahy jsou průměrné, čili ani výborné, ani extrémně slabé. U třídního učitele jsme naměřili hodnotu 10, z čehož vyplývá, že vnímá vztahy mezi žáky své třídy lépe než sami žáci.

V bodě číslo 3 – **učitelova pomoc žákům** dochází ke shodě, žáci (7,74) odpověděli téměř stejně jako učitel (8). Učitel se tedy domnívá, že žákům pomáhá průměrně, a stejně tak to vnímají i žáci 7. třídy.

U proměnné **orientace žáka na úkol** spatřujeme markantní rozdíl u odpovědí od učitele (12) a u odpovědí od žáků (6,15). Učitel vnímá orientaci na úkol jako vysokou, zatímco žáci odpověděli podprůměrně, čili sebekriticky uvedli, že jejich orientace na úkol je velmi slabá.

Co se týče **pořádku a organizovanosti** ve třídě opět vidíme obrovský propad ve vnímání žáků (6,19) a třídního učitele (12). Žáci uznávají, že v jejich třídě organizovanost moc nefunguje a pořádek tam také nenajdeme. Třídní učitel se naopak domnívá, že je ve třídě pořádek a organizovanost na vysoké úrovni.

U kvality **jasnost pravidel** spatřujeme relativně vysoké hodnoty. U žáků bylo naměřeno číslo 9,52, u třídního učitele 12, což jsou hodnoty nadprůměrné, u třídního učitele dokonce na hranici maxima. Je tedy evidentní, že pravidla byla třídním učitelem jasně stanovena a žáci se je snaží s drobnými odchylkami dodržovat.

Z výsledků je patrné, že třídní učitel má vysoké mínění o klimatu ve své třídě, průměrnou hodnotu jsme naměřili pouze u kvality *učitelova pomoc žákům*, zatímco žáci mají na klima jiný náhled. Jak je patrné u některých položek, byla naměřena čísla spíše průměrná a podprůměrná. Nejsilnější stránkou jsou vztahy mezi žáky a jasnost pravidel.

Sociální klima v 8. A třídě (13 žáků)

Tabulka č. 2 – 8. A třída

Charakteristika klimatu	Žáci	Třídní učitel
Zaujetí žáka školní prací	8,92	8
Vztahy mezi žáky ve třídě	9,62	6
Učitelova pomoc žákům	9	8
Orientace žáka na úkoly	7,85	4
Pořádek a organizovanost	8	6
Jasnost pravidel	9,77	11

Zdroj: vlastní výzkum

Proměnnou **zaujetí žáka školní prací** hodnotí žáci číslem 8,92, což je hodnota mírně nadprůměrná. Třídní učitel hodnotí zaujetí žáků číslem 8, což je průměrná hodnota. Jak můžeme vidět, vnímání této položky je téměř shodné jak u žáků, tak u učitele. Žáci hodnotí své zaujetí pro výuku průměrně, učitel se domnívá, že zaujetí žáků je o něco nižší, než si sami myslí.

U položky **vztahy mezi žáky ve třídě** jsme naměřili u žáků číslo 9,62, domnívají se tedy, že vzájemné vztahy jsou více než průměrné, čili dobré, žáci spolu evidentně dobře vycházejí. U třídního učitele jsme naměřili velmi nízkou hodnotu 6, z čehož vyplývá, že vnímá vztahy mezi žáky své třídy hůře než sami žáci, domnívá se, že vztahy mezi žáky nejsou ideální.

V bodě číslo 3 – **učitelova pomoc žákům** dochází téměř ke shodě, žáci (9) odpověděli téměř stejně jako učitel (8). Učitel se tedy domnívá, že žákům pomáhá průměrně, žáci to vidí o něco lépe.

U proměnné **orientace žáka na úkol** spatřujeme markantní rozdíl u odpovědí od učitele (4) a u odpovědí od žáků (7,85). Učitel vnímá orientaci na úkol na hranici minima, zatímco žáci uvedli, že jejich orientace na úkol je průměrná.

Co se týče **pořádku a organizovanosti** ve třídě opět vidíme rozdíl ve vnímání žáků (8) a třídního učitele (6). U žáků jsme naměřili průměrnou hodnotu. Třídní učitel se domnívá, že ve třídě organizovanost moc nefunguje a velký pořádek tam také nenajdeme.

U kvality **jasnost pravidel** spatřujeme relativně vysoké hodnoty. U žáků bylo naměřeno číslo 9,77, u třídního učitele 11, což jsou hodnoty nadprůměrné. Je tedy evidentní, že pravidla byla třídním učitelem jasně stanovena a žáci se je snaží s drobnými odchylkami dodržovat.

Z výsledků je patrné, že učitel žáky, na rozdíl od učitele 7. třídy, podceňuje. Byly u něj téměř u všech proměnných naměřeny menší hodnoty než u žáků, tedy podprůměrné. U žáků jsme naopak naměřili hodnoty spíše mírně nadprůměrné.

Sociální klima 8. B třídy (18 žáků)

Tabulka č. 3 – 8. B třída

Charakteristika klimatu	Žáci	Třídní učitel
Zaujetí žáka školní prací	8,56	12
Vztahy mezi žáky ve třídě	10,39	10
Učitelova pomoc žákům	7,56	10
Orientace žáka na úkoly	8,22	8
Pořádek a organizovanost	7,94	8
Jasnost pravidel	10,39	12

Zdroj: vlastní výzkum

Proměnnou **zaujetí žáka školní prací** hodnotí žáci číslem 8,56, což je hodnota průměrná. Třídní učitel hodnotí zaujetí žáků číslem 12, což je maximální hodnota. Jak můžeme vidět, vnímání této položky se liší jak u žáků, tak u učitele. Žáci hodnotí své zaujetí pro výuku průměrně, zatímco učitel se domnívá, že zaujetí je vysoké.

U položky **vztahy mezi žáky ve třídě** jsme naměřili u žáků číslo 10,39, domnívají se tedy, že vzájemné vztahy jsou nadprůměrné, čili velmi dobré. U třídního učitele jsme naměřili hodnotu 10, z čehož vyplývá, že vnímá vztahy mezi žáky své třídy téměř stejně jako sami žáci.

V bodě číslo 3 – **učitelova pomoc žákům** spatřujeme rozdíl. U žáků (7,56) byla naměřena nižší hodnota než u třídního učitele (10). Učitel se tedy domnívá, že žákům pomáhá nadprůměrně, žáci vnímají pomoc od učitele jako průměrnou.

U proměnné **orientace žáka na úkol** dochází ke shodě. U žáků bylo naměřena hodnota 8,22 a u učitele hodnota 8. Učitel vnímá orientaci na úkol stejně jako žáci průměrně.

Co se týče **pořádku a organizovanosti** ve třídě opět vidíme shodu ve vnímání žáků (7,94) a třídního učitele (8). Žáci uznávají, že je v jejich třídě organizovanost a pořádek na úrovni průměru, stejně tak to vnímá i třídní učitel.

U kvality **jasnot pravidel** spatřujeme vysoké hodnoty. U žáků bylo naměřeno číslo 10,39, u třídního učitele 12, což jsou hodnoty nadprůměrné. Je tedy evidentní, že pravidla byla třídním učitelem jasně stanovena a žáci se je snaží s drobnými odchylkami dodržovat.

U žáků 8.B třídy jsme u 3 kvalit naměřili shodné hodnoty jako u třídního učitele. Dá se tedy říci, že učitel i žáci mají na spoustu záležitostí v rámci třídy stejný náhled.

Sociální klima v 9. A třídě (19 žáků)

Tabulka č. 4 – 9. A třída

Charakteristika klimatu	Žáci	Třídní učitel
Zaujetí žáka školní prací	7,84	12
Vztahy mezi žáky ve třídě	10,84	11
Učitelova pomoc žákům	8,47	10
Orientace žáka na úkoly	7,95	12
Pořádek a organizovanost	7,53	10
Jasnost pravidel	10,11	12

Zdroj: vlastní výzkum

Proměnnou **zaujetí žáka školní prací** hodnotí žáci číslem 7,84, což je hodnota průměrná. Třídní učitel hodnotí zaujetí žáků číslem 12, což je maximální hodnota. Jak můžeme vidět, vnímání této položky se podstatně liší jak u žáků, tak u učitele. Žáci hodnotí své zaujetí pro výuku průměrně, zatímco učitel se domnívá, že zaujetí je vysoké.

U položky **vztahy mezi žáky ve třídě** jsme naměřili u žáků číslo 10,84, domnívají se tedy, že vzájemné vztahy jsou nadprůměrné, čili velmi dobré. U třídního učitele jsme naměřili hodnotu 11, z čehož vyplývá, že vnímá vztahy mezi žáky velice podobně jako sami žáci.

V bodě číslo 3 – **učitelova pomoc žákům** spatřujeme rozdíl. U žáků (8,47) jsme naměřili nižší hodnotu jako u učitele (10). Učitel se tedy domnívá, že žákům pomáhá nadprůměrně, žáci naopak vnímají, že jim třídní učitel pomáhá průměrně.

U proměnné **orientace žáka na úkol** spatřujeme znatelný rozdíl u odpovědí od učitele (12) a u odpovědí od žáků (7,95). Učitel vnímá orientaci na úkol jako vysokou, zatímco žáci odpověděli průměrně, čili sebekriticky uvedli, že by jejich orientace na úkol mohla být lepší.

Co se týče **pořádku a organizovanosti** ve třídě opět vidíme propad ve vnímání žáků (7,53) a třídního učitele (10). Žáci uznávají, že je v jejich třídě organizovanost a pořádek na úrovni průměru. Třídní učitel se naopak domnívá, že je ve třídě pořádek a organizovanost na úrovni nadprůměrné.

U kvality **jasnost pravidel** spatřujeme vysoké hodnoty. U žáků bylo naměřeno číslo 10,11, u třídního učitele 12, což jsou hodnoty nadprůměrné. Je tedy evidentní, že pravidla byla třídním učitelem jasně stanovena a žáci se je snaží s drobnými odchylkami dodržovat.

Je zjevné, že třídní učitel 9. A třídy žáky přeceňuje, neboť téměř u všech kvalit uvedl vysoké hodnoty, zatímco žáci hodnotí klima ve své třídě spíše průměrně, pouze u 2 položek byly uvedeny nadprůměrné hodnoty.

Sociální klima v 9. B třídě (13 žáků)

Tabulka č. 5 – 9. B třída

Charakteristika klimatu	Žáci	Třídní učitel
Zaujetí žáka školní prací	7,69	7
Vztahy mezi žáky ve třídě	9,85	8
Učitelova pomoc žákům	8,92	10
Orientace žáka na úkoly	8,15	9
Pořádek a organizovanost	7,38	8
Jasnost pravidel	10,31	8

Zdroj: vlastní výzkum

Proměnnou **zaujetí žáka školní prací** hodnotí žáci číslem 7,69, což je hodnota průměrná. Třídní učitel hodnotí zaujetí žáků číslem 7, což je hodnota mírně podprůměrná. Jak můžeme vidět, vnímání této položky je téměř shodné jak u žáků, tak u učitele. Žáci hodnotí své zaujetí pro výuku průměrně, učitel se domnívá, že zaujetí žáků je o něco nižší, než si sami myslí.

U položky **vztahy mezi žáky ve třídě** jsme naměřili u žáků číslo 9,85, domnívají se tedy, že vzájemné vztahy jsou více než průměrné, čili velmi dobré, žáci spolu evidentně dobře vycházejí. U třídního učitele jsme naměřili hodnotu 8, z čehož vyplývá, že vnímá vztahy mezi žáky své třídy hůře než sami žáci, domnívá se, že vztahy mezi žáky jsou na hranici průměru.

V bodě číslo 3 – **učitelova pomoc žákům** dochází téměř ke shodě, žáci (8,92) odpověděli téměř stejně jako učitel (10). Třídní učitel se tedy domnívá, že žákům pomáhá nadprůměrně, žáci to vidí o něco hůře.

U proměnné **orientace žáka na úkol** spatřujeme také téměř shodu u odpovědí od učitele (9) a u odpovědí od žáků (8,15). Učitel vnímá orientaci na úkol mírně nadprůměrně, žáci uvedli, že jejich orientace na úkol je průměrná.

Co se týče **pořádku a organizovanosti** ve třídě vidíme opět shodu ve vnímání žáků (7,38) a třídního učitele (8). U žáků jsme naměřili mírně podprůměrnou hodnotu. Třídní učitel se domnívá, že organizovanost a pořádek ve třídě dosahuje úrovně průměru.

U kvality **jasnost pravidel** spatřujeme vyšší hodnoty, ale pouze u žáků (10,31). U třídního učitele byla naměřena hodnota 8, což je na hranici průměru. Je tedy evidentní, že pravidla byla třídním učitelem stanovena nejasně, přesto se je žáci snaží dodržovat.

Z výsledků vyplývá, že si třídní učitel nedělá velké iluze o tom, jak to v jeho třídě vypadá, a žákům moc nedůvěřuje. Zřejmě tam nefunguje těsná vazba mezi žáky a třídním učitelem tak, jak je to obvyklé. Třídní učitel uváděl hodnoty spíše průměrné, zatímco žáci spíše mírně nadprůměrné.

Obecně lze tedy říci, že žáci vnímají sociální klima ve třídě vždy jinak než třídní učitel, ovšem nedá se zobecnit, zda dobrým či špatným směrem, rozdíly jsou i v rámci jednotlivých tříd. Je evidentní, že někteří učitelé své žáky přeceňují, vidí situaci lépe, než jaká doopravdy je, a uvádějí vysoké hodnoty. Naopak někteří učitelé si dokážou přiznat, že atmosféra v jejich třídě není ideální, a volí spíše nižší hodnoty u jednotlivých kvalit.

Aby v rámci třídy vše dobře fungovalo, je nutné, aby fungovala i těsná vazba mezi třídním učitelem a žáky. Měli by si navzájem vycházet vstříc, pomáhat, důvěřovat si. Z výsledků vyplývá, že by na celkové atmosféře tříd měli zapracovat jak žáci, tak třídní učitel.

5. Závěr

Tato diplomová práce je zaměřena na to, nakolik člověka ovlivňuje prostředí, a jakou má prostředí spojitost se zkušenostmi s návykovými látkami u žáků. Obzvlášť sociální prostředí, rodina, škola, má velký vliv na formování psychiky u dětí. Rodina, tedy ti nejbližší lidé, dítěti vštípi ty nejzákladnější návyky a postoje, které jsou nezbytné pro přežití ve společnosti.

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo zjistit, jaké zkušenosti s návykovými látkami (především cigarety, alkohol, marihuana) mají žáci 2. stupně základních škol, jaké drogy již konzumovali, jak často, zda se s návykovými látkami setkávají ve svém okolí atd. Podstatné také bylo, zda děti vyrůstají ve městě či na vesnici, a v jaké rodině – v úplné či neúplné.

Současně práce ověřovala 4 hypotézy: **Hypotéza č. 1:** Výskyt návykových látek bude zřetelnější u starších žáků; **Hypotéza č. 2:** Výskyt návykových látek bude zřetelnější u chlapců; **Hypotéza č. 3:** Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z městského prostředí; **Hypotéza č. 4:** Výskyt návykových látek bude zřetelnější u dětí z neúplných rodin.

Pro ověření hypotéz byly použity dotazníky, které byly anonymní, určené žákům 2. stupně základní školy Hrotovice v Kraji Vysočina. Výzkumný soubor byl tvořen 112 respondenty.

Hypotéza č. 1 předpokládala, že zkušenost s návykovými látkami mají starší žáci. Tato hypotéza byla potvrzena. Výsledky dokázaly, že čím vyšší ročník, tím více zkušeností s návykovými látkami žáci mají.

Hypotéza č. 2 předpokládala, že zkušenost s návykovými látkami mají více chlapci než dívky. Tato hypotéza byla potvrzena ve 2 bodech, a to u kouření cigaret a marihuany, v souvislosti s pitím alkoholu výsledky prokázaly, že dívky mají o procento více zkušeností.

Hypotéza č. 3 předpokládala, že více zkušeností s návykovými látkami mají žáci z města než žáci z vesnice. Tato hypotéza se potvrdila pouze částečně, neboť děti z městského prostředí mají více zkušeností pouze s pitím alkoholu.

Hypotéza č. 4 předpokládala, že více zkušeností s návykovými látkami mají děti z neúplných rodin. Tato hypotéza se také potvrdila pouze částečně, neboť děti

z neúplných rodin mají více zkušeností s kouřením cigaret a kouřením marihuany, zkušenosti s alkoholem jsou znatelnější u dětí z úplných rodin.

Cíle mé práce byly splněny.

Na dítě působí podněty z vnějšího prostředí. Na základě zkušeností si vybírá, jaké podněty jsou pro něj významné, ty si zakóduje, a jaké jsou pro něj nepodstatné. O vývoj dítěte správným směrem se musí postarat především rodina v rámci primární socializace.

Návykové látky jsou v současné době velice diskutované téma. Jedná se o problematiku, která hýbe celou společností, ovšem zdá se, že si s ní nikdo neumí poradit. Obzvlášť alarmující je situace u mladistvých. Stále více mladých lidí zkouší drogy buď ze zvědavosti, důležitosti, či z toho důvodu, aby unikli do „lepšího světa“, kde se nebudou trápit.

Tato 2 témata, analyzovaná v diplomové práci, spolu úzce souvisejí. Pokud bude mít dítě dobrou výchovu, zakódované ty správné návyky a postoje, je menší pravděpodobnost, že bude mít potřebu „utéct“ k návykovým látkám, které v žádném případě nejsou řešením.

Tato diplomová práce zmapovala ty nejdůležitější pojmy, které se týkají prostředí, výchovy, socializace, návykových látek, závislostí a bude sloužit jako nástin informací o dané problematice nejen studentům pedagogických a sociálních fakult, ale obecně lidem, které toto téma zajímá.

6. Zdroje

- 1) KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., aj. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- 2) HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- 3) KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Postál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- 4) ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V., NEKLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I*. Praha: Informatorium, 2003. ISBN 80-7333-014-8.
- 5) KRAUS, B., VACEK, P. *K základním otázkám pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1992. ISBN 80-7041-600-9.
- 6) PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, H. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1993. ISBN 80-7043-098-2.
- 7) HRABAL, V., HELUS, Z. *Sociální psychologie pro učitele – Základní pojmy a pedagogické aplikace*. Praha: SPN, 1984. ISBN 80-246-0436-1.
- 8) HELUS, Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha: SPN, 1973. ISBN 14-261-73.
- 9) VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0181-8.
- 10) HEDERER, J. *Životní prostředí a výchova*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-88-7.
- 11) HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

- 12) PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3.
- 13) ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karlova Univerzita, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- 14) DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
- 15) ILLES, T. *Děti a drogy*. Praha: Tira, 2002. ISBN 80-85866-50-1.
- 16) SKÁLA, J., aj. *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. Praha: Avicenum, 1987. ISBN 0807787.
- 17) SKÁLA, J. *Alkohol a jiné (psychotropní) drogy: abusus a závislost*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-090-86.
- 18) MACHALOVÁ, M., aj. *Dialógy o závislostiach*. Bratislava: TakeOff Advertising, 2010. ISBN 978-80-970370-9-3.
- 19) DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

7. Klíčová slova

Prostředí

Socializace

Návykové látky

Závislosti

8. Přílohy

A) JAKOU MÁŠ ZKUŠENOST S NÁVYKOVÝMI LÁTKAMI?

1) Už jsi někdy kouřil cigarety?

- a) ANO
- b) NE

2) Pokud ano, kolik ti bylo, když sis poprvé zapálil cigaretu?

.....let

3) Pokud jsi odpověděl kladně, jak často si zapálíš?

- a) DENNĚ
- b) TÝDNĚ
- c) MĚSÍČNĚ
- d) PŘÍLEŽITOSTNĚ
- e) POUZE JEDNOU V ŽIVOTĚ

4) Už jsi někdy pil alkohol?

- a) ANO
- b) NE

5) Pokud ano, kolik ti bylo let, když ses poprvé napil alkoholu?

.....let

6) Pokud jsi odpověděl kladně, jak často se napiješ alkoholu?

- a) DENNĚ
- b) TÝDNĚ
- c) MĚSÍČNĚ
- d) PŘÍLEŽITOSTNĚ
- e) POUZE JEDNOU V ŽIVOTĚ

7) Kouřil jsi někdy marihuanu?

- a) ANO
- b) NE

8) Pokud ano, kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil marihuanu?

.....let

9) Pokud jsi odpověděl kladně, jak často kouříš marihuanu?

- a) DENNĚ
- b) TÝDNĚ
- c) MĚSÍČNĚ
- d) PŘÍLEŽITOSTNĚ

e) POUZE JEDNOU V ŽIVOTĚ

10) Pokud máš zkušenost s jinými návykovými látkami, napiš s kterými:

.....
.....

B) V JAKÉM PROSTŘEDÍ VYRŮSTÁŠ?

1) Kde bydlíš?

- a) VESNICE
- b) MĚSTO
- c) MĚSTYS

2) S kým bydlíš?

- a) MÁMA, TÁTA, SOUROZENEC (SOUROZENCI)
- b) MÁMA, TÁTA
- c) MÁMA (SOUROZENEC)
- d) TÁTA (SOUROZENEC)
- e) JINÁ MOŽNOST → NAPIŠ JAKÁ:

.....

3) Kouří v tvém okolí někdo cigarety?

- a) ANO
- b) NE

4) Pokud ano, vyplň kdo:

- a) RODIČ (RODIČE)
- b) SPOLUŽÁCI
- c) KAMARADI

5) Pije v tvém okolí někdo alkohol?

- a) ANO
- b) NE

6) Pokud ano, vyplň kdo:

- a) RODIČ (RODIČE)
- b) SPOLUŽÁCI
- c) KAMARÁDI

7) Setkal jsi se ve svém okolí s jinými návykovými látkami?

a) ANO → S JAKÝMI:

.....

b) NE

8) Pokud ano, u koho jsi se s nimi setkal?

a) RODIČ (RODIČE)

b) SPOLUŽÁCI

c) KAMARÁ

dívka/chlapec věk: třída: škola:

C) DOTAZNÍK CES – KLIMA ŠKOLNÍ TŘÍDY

1. Žáci naší třídy vkládají do školní práce poměrně úsilí, energie.

ANO NE

2. Žáci v naší třídě se navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí.

ANO NE

3. Tento učitel s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci.

ANO NE

4. V naší třídě věnují žáci více času debatování o mimoškolních věcech než debatám o učivu a učení.

ANO NE

5. Naše třída je dobře organizovaná.

ANO NE

6. Naší třídě byla jasně řečená pravidla, která se mají dodržovat během hodiny (při zkoušení, při písemkách, atd.).

ANO NE

7. Žáci v naší třídě při vyučování rádi sní.

ANO NE

8. Žáci naší třídy nemají moc chuti se blíže zajímat o ty druhé.

ANO NE

9. Tento učitel se nás snaží poznat hlouběji než ostatní vyučující.

ANO NE 10. Žáci naší třídy se snaží, aby za nimi byl po hodině vidět kus práce.

ANO NE

11. V naší třídě jsou žáci téměř stále potichu.

ANO NE

12. V naší třídě se příliš mění pravidla hry a pak nevíme, co se může a nemůže.

ANO NE

13. Žáci naší třídy se obvykle nemohou dočkat konce hodiny – to, co se učí, je

moc nezajímá.

ANO NE

14. V naší třídě se mezi sebou žáci dost kamarádí.

ANO NE

15. Tento učitel se chová víc kamarádsky než autoritativně.

ANO NE

16. V naší třídě se žáci při vyučování příliš nenamáhají.

ANO NE

17. V naší třídě se žáci při vyučování mohou dokonce flinkat.

ANO NE

18. Učitel nám vysvětlil, co se stane, když porušíme „pravidla hry“, když nedodržíme to, co se požaduje.

ANO NE

19. Většina naší třídy dává při vyučování pozor.

ANO NE

20. Není těžké nadchnout třídu pro nějakou společnou činnost, společnou akci.

ANO NE

21. Tento učitel dokáže žákům, kteří mají nějaké problémy, skutečně pomoci.

ANO NE

22. Naše třída je spíš zábavným prostředím než místem, kde se člověk něčemu naučí.

ANO NE

23. Naše třída je při vyučování velmi často hlučná.

ANO NE

24. Tento učitel jasně řekl, za jakých podmínek s ním budeme dobře vycházet.

ANO NE

